

Назаренко Н. В., Чен Н. В.,
Севастьянова Д. О., Мерзлікіна М. М.

Мистецтво

9 клас

Підручник для 9 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

УДК 7(075.3)
Н 19

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 20.03.2017 № 417)*

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Експерти, які здійснили експертизу підручника під час проведення конкурсного відбору проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів і зробили висновок про доцільність надання підручнику грифа «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»:

Грановська О. П., вчитель-методист Дубенської гімназії №2, Рівненської області.

Мищук С. А., методист відділу освіти Кременецької міської ради Тернопільської області.

Рагозіна В. В., кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник лабораторії дошкільної освіти і виховання Інституту проблем виховання НАПН України.

Назаренко Н. В.

Н 19 Мистецтво: підруч. для 9-го кл. загальноосвіт. навч. закл. / Н. В. Назаренко, Н. В. Чен, Д. О. Севастьянова, М. М. Мерзлікіна. — Харків : Оберіг, 2017. — 256 с. : іл.

ISBN 978-966-8689-38-3

Головна мета підручника — формування в учнів світоглядних орієнтацій і компетенцій у сфері художньої культури, виховання потреби у самореалізації та духовному самовдосконаленні в процесі опанування цінностей зарубіжної та української культурно-мистецької спадщини.

Підручник призначено для учнів 9 класів загальноосвітніх навчальних закладів.

УДК 7(075.3)

ISBN 978-966-8689-38-3

© Назаренко Н. В., Чен Н. В.,
Севастьянова Д. О., Мерзлікіна М. М.
© Видавництво «Оберіг»

Вступ

Справжнього життя немає без мистецтва
Евпринід

Світ мистецтва відкривається кожній людині своїми неповторними гранями, наповнюючи його натхненням і внутрішнім піднесенням. Твори художників, скульпторів, композиторів можуть стати імпульсом до здійснення тих чи інших вчинків, до зміни способу життя.

Істинне призначення і сила мистецтва полягають у тому, щоб впливати на людину, на її світогляд, спосіб життя, поведінку, формування особистості. Мистецтво живить розум та уяву. Як потужний засіб духовного розвитку особистості, мистецтво формує естетичний смак, моральні та етичні принципи. Воно є культурним феноменом, який охоплює різні сфери дійсності й відображає життєві проблеми, пропонуючи їх рішення, способи взаємодії між людьми.

Важливим аспектом дії мистецтва є і навіювання певного ладу думок і почуттів, своєрідний, майже гіпнотичний вплив художнього твору на людську психіку. Художній твір часто буквально заворює нас. Такий психічний вплив на людину сформувався ще в первісному мистецтві. У фольклорних творах навіювання є провідною художньо-соціальною функцією. Зрозуміло, вплив може бути як позитивним, так і негативним. Але в будь-якому випадку він впливає на виховання особистості. Особливим значним ефектом володіють музичні та кінематографічні твори мистецтва.

Мистецтво розвиває зір і слух. Живопис, графіка, скульптура вимагають особливого зору, що вмє побачити по-новому (гостріше й точніше) об'єкти зовнішнього світу і саму людину, поліпшується особлива привабливість зорового сприйняття.

А. Гауді. Собор Саграда Фамілія (Храм Святого Сімейства). Барселона. Іспанія

О. Роден. Мислитель. Париж. Франція

К. Моне. Аліса у саду

Л. Афремов. Джаз It Up

Особливе відчуття необхідне в процесі освоєння мови мистецтва актора, бо відтворення широкого діапазону інтонацій можливе лише при здатності слухання найтонших їх відтінків. Але більш за все розвиток слухових відчуттів визначається музичною діяльністю.

Архітектура здатна виховати вміння організовувати простір і мислити просторовими образами, засвоїти закони відповідності окремих частин. Необмежені можливості представляє мистецтво для цілеспрямованого розвитку творчої уяви і фантазії. Робота уяви необхідна як у процесі художньої творчості, так і в процесі художнього сприйняття. Але всі ми індивідуальні. Індивідуальне і наше сприйняття творів мистецтва, яке багато в чому залежить від творчого характеру особистості.

У даний час для розвитку суспільства потрібен тип активної, ділової людини, з високим рівнем соціальної відповідальності. Проте сучасні соціальні умови формують переважно тип особистості, в якому на перше місце виходять особисті матеріальні цінності, засновані на збагаченні та споживанні. У зв'язку з цим, саме мистецтво є одним із факторів, які впливають на процес формування сучасного всебічно розвиненого соціального типу особистості.

Справжнє мистецтво не старіє. За всю історію людства було створено безліч безцінних шедеврів різних видів мистецтва. Цим духовним багатством може опанувати кожен, хто до нього звернеться, хто зрозуміє його благотворний вплив, виховає в собі спочатку звичку, а потім і потребу в спілкуванні з мистецтвом.

Оперний театр. Сідней. Австралія

Георгій і Габріела Адок.
Пам'ятник Міхаю Емінеску, Онешті. Румунія

Стилі та напрями мистецтва

Імпресіонізм

Стиль спирається на найглибші твердині пізнання, на самісіньку суть речей.

Й. В. Гете, німецький поет, мислитель

Поміркуємо разом

Який зміст ви вкладаєте у слово «стиль»? Чи можна обмежити творчість конкретно-го митця вузькими стильовими рамками?

Почнемо з того, що таке стиль у мистецтвознавстві. Стиль — сукупність ознак, що характеризують мистецтво певного часу, напряму або індивідуальну манеру художника — це відображення епохи і людини. Змінювалася епоха — змінювалося все навколо: архітектура, живопис, одяг, зачіска і сам спосіб життя людей. Усе почалося з епохи Стародавнього світу. Там, у Стародавньому Єгипті, Римі, Греції зародилися цивілізації, загадки яких не може розгадати сучасний світ. Їхня культура, традиції, одяг не схожі ні на жодну іншу і суто індивідуальні. Потім прийшла епоха середньовіччя, що дала світу чудові твори мистецтва і багато іншого. Архітектура епохи Середньовіччя досі є однією з найдивовижніших і може розповісти сучасному світу про життя і людей того часу. В цю епоху входить такий відомий період, як Готика. Далі епохи змінюються одна за одною: Відродження, Бароко, Класицизм, Романтизм і Реалізм. Кожен із цих періодів часу неосяжний за своєю важливістю для світової культури. І нарешті, епоха Сучасності, що включає в себе імпресіонізм, модерн, постімпресіонізм, постмодернізм, кубізм тощо. Це більш суперечливі, але не менш цікаві періоди мистецтва. Зміна епох буде існувати до того часу, поки існує людина. Таким чином, кожна епоха нова і не схожа на попередню. Стиль — відображення епохи, а значить, і людини.

Храм Артеміді в Ефесі (реконструкція).
Сельчук. Туреччина

Кафедральний собор Успіння Пресвятої Богородиці (1160 р.). Інтер'єр.
Володимир-Волинський. Україна

Пізанський собор. *Італія*Залізничний вокзал Загреба. *Хорватія*

? Дайте визначення поняттю «стиль». Який із вивчених стилів вам сподобався найбільше? Як ви вважаєте, чи впливають економічні та політичні зміни в суспільстві на розвиток культури?

Історична довідка

Громадські потрясіння кінця XVIII ст., революції у Франції та Америці змінили саму сутність західної культури. Настала нова пора — епоха капіталізму, яка змінила всі норми і правила в суспільстві. Поступово в республіках, що виникли, і демократично розвинених державах ріс заможний середній клас, з'явився новий ринок у мистецтві. Все це не могло не вплинути і на розвиток культури і на її складову частину — мистецтво.

Живопис імпресіонізму

Моя заслуга в тому, що я писав безпосередньо з природи, намагаючись передати свої враження від непостійних і мінливих явищ.
Клод Моне, французький живописець.

Бачити, відчувати, виражати — в цьому все мистецтво.
Едмон і Жюль Гонкури, французькі письменники.

Я пишу те, що зараз відчуваю.
Каміль Піссарро, французький живописець.

Поміркуємо разом

Чому, на вашу думку, виникає потреба в зміні стилю у мистецтві?

Як відбився новий стиль — імпресіонізм на творчості французьких художників?

Імпресіонізм (від французького *impression* — «враження») — це художньо-стильовий напрям у мистецтві і літературі, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань.

Історична довідка

Імпресіонізм виник у 60-х роках XIX ст. та остаточно сформувався на початку XX ст. Батьківщиною цього напрямку по праву вважається Франція. В 1863 році офіційне журі однієї з найпрестижніших мистецьких виставок Франції – «Паризький салон» не запросило на чергову

виставку деяких художників, які представили свої полотна. Журі було орієнтоване тільки на традиційні смаки художніх академій. Презентація своїх робіт на «Паризькому салоні» і отримання позитивних відгуків у пресі та можливість бути відзначеними премією були для художників важливим кроком до фінансового успіху і благополуччя. Ображені художники організували свій «Салон знедолених». З самого початку експозиція виставки зацікавила велику кількість відвідувачів. По неділях число відвідувачів досягало чотирьох тисяч. Виставка викликала більший інтерес, ніж офіційний салон. Преса присвячувала живописцям, виставленим у «Салоні знедолених», багато статей.

К. Моне. «Враження. Схід сонця»

Уранці 13 листопада 1872 р., у французькому портовому місті Гавр історія мистецтва змінилася назавжди. Художник Клод Моне почав писати вид із вікна готелю, і в результаті з'явилося полотно, що дало назву новому художньому напрямку, — «Враження. Сонце, що сходить» (*Impression, soleil levant*).

15 квітня 1874 р. на бульварі Капуцинок у Парижі відкрилася виставка групи художників, роботи яких відхилив офіційний Салон. А вже 25 квітня того року у популярній гумористичній газеті «Шаріварі» з'явилася стаття з назвою «Виставка імпресіоністів» нікому не відомого репортера Луї Леруа, який тоді навіть не міг припустити, що глузливе прізвисько, вигадане ним, збереже його ім'я в історії. До такої назви статті репортера підштовхнула картина, що значилася в каталозі під номером 98 і мала назву «Impression» («Враження. Схід сонця»). Так виник новий термін — **імпресіонізм**. Спочатку цей термін мав кілька зневажливий характер, указуючи на відповідне ставлення до художників, які писали в новій «недбалій» манері.

А в 1877 р. група художників (Клод Моне, Огюст Ренуар, Каміль Піссарро, Едгар Дега, Альфред Сіслей) уже «добровільно» приймає назву «Імпресіоністи» та починає видавати журнал «Імпресіонізм». Безпосередньо історія імпресіонізму охоплює лише 12 років: від першої виставки 1874 р. до восьмої, останньої, в 1886 р.

Важливим принципом імпресіонізму був відхід від типовості, основним стильовим прийомом — зображення не самого предмету, а *враження* від нього. Провідним у мистецтві імпресіонізму стало відчуття миттєвості, випадкового погляду. Знайомлячись із полотнами імпресіоністів, складається враження, що полотна написані простим перехожим, який гуляв бульварами та вулицями міст і насолоджувався життям.

У власних творах імпресіоністи намагаються відтворити шляхетні, витончені особисті враження та спостереження мінливих, миттєвих відчуттів та переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла.

? Які зміни відбулися у живописі?

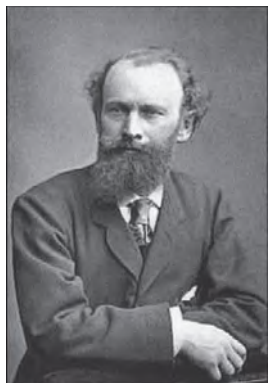
У 1841 р. американський учений і художник *Джон Ренд* запатентував створені ним олов'яні тюбики для швидкокопсувних фарб. Раніше художник, ідучи писати на пленері, змушений був спершу змішувати в майстерні необхідні йому фарби, а потім заливати їх у скляні ємності, які часто билися, або в бульбашки з нутроців тварин, які швидко давали течу. З появою «*рендівських тюбиків*» люди мистецтва отримали можливість узяти з собою на пленер усе розмаїття кольорів і відтінків. Це відкриття значно вплинуло на велику кількість колірної гами художників, до того ж переконало їх вийти зі своїх майстерень на природу.

Один із прихильників живопису на натурі, Ежен Буден, наставляв свого юного вихованця Клода Моне, що необхідно творити на пленері — серед світла і повітря, писати те, що спостерігаєш. Це правило стало основою **пленерного живопису**.

Пленер (французькою *En plein air* — «на відкритому повітрі») — термін, що позначає у картині все багатство змін кольору, зумовлених впливом сонячного світла і навколишньої атмосфери. Цей термін також використовується для позначення правдивого відображення барвистого багатства природи, всіх змін кольору в природних умовах, при активній ролі світла і повітря.

Імпресіонізм став відповіддю на застій, який панував у ті роки в мистецтві (академізм), прагненням звільнити живопис із того безвихідного становища, до якого він потрапив. Новий стиль був для «організму, який страждає» свого роду шоковою терапією.

У своїх творах імпресіоністи намагалися відтворити шляхетні, витончені особисті враження та спостереження мінливих, миттєвих відчуттів та переживань, природу, схопити мінливі ефекти світла.

Е. Мане

Яскравим представником імпресіонізму в образотворчому мистецтві є **Едуард Мане** (1832—1883 рр.). Він народився 23 січня 1832 р. у Парижі (Франція), у досить заможній родині.

Е. Мане був основною рушійною силою французького живопису другої половини XIX століття.. «До Мане», «після Мане» — ці вирази сповнені глибокого сенсу, тому що його ім'ям закінчується один період в історії французького мистецтва і починається інший.

З дитинства Е. Мане захоплювався малюванням, хоча його батько не схвалював планів сина стати художником. Він плекав для свого нащадка кар'єру юриста. Але ознайомившись із великою кількістю малюнків, батько дав свою згоду на навчання сина малюванню.

Майже все життя Е. Мане прожив у Парижі, де в 1850—1856 рр. вчився у школі мистецтв пана Т. Кутюра (Т. Couture) У 1860 р. художник написав портрет своїх батьків, що став шедевром раннього періоду творчості.

Едуард Мане обожнював рідний Париж. Будь-яка його картина про це місто вражає гостротою спостережливості, легкістю мазка, сміливою вишуканістю кольорових сполучень.

Учені-мистецтвознавці називають картину «Музика в саду Тюільрі», що написана приблизно 1862 р., картиною, зі створення якої митець вступив на шлях кардинального оновлення основ живописного мистецтва. Він намагався пристосувати його до проблем часу. У картині Е. Мане спробував зробити неможливе: «написати» музику пензлем, висловивши її у вільній ритміці фарб і фактури, кольору і світла. З огляду на те, що в картині зображені музиканти, музику він намагався «зберегти», передавши настрої слухачів, які зібралися на концерт під деревами парку. Композицію свого твору митець створив як систему плям, які то колихаються, то розпливаються, то різко позначаються колірними силуетами.

Е. Мане відмовився від графічного і світлотеневого моделювання форми. Він використав вільну манеру *alla prima*, що створює ефект швидкості виконання. У картині майстер зруйнував замкнуту, самодостатню «закінченість» живопису.

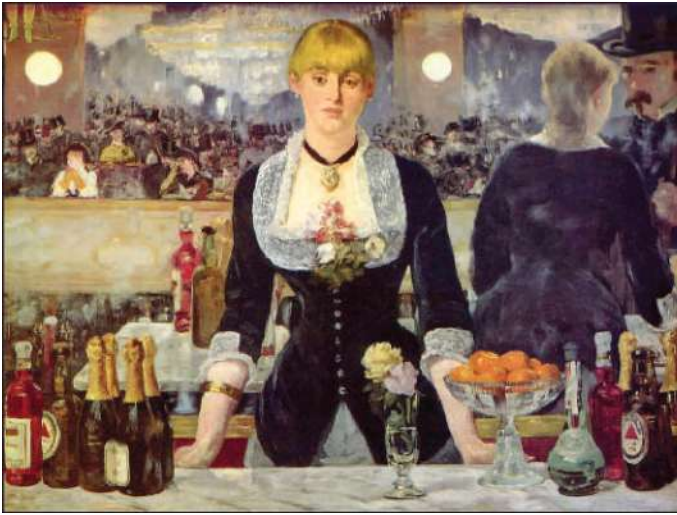

Е. Мане. «Огюст та Ежен Мане, батьки художника»

Е. Мане. «Музика в саду Тюільрі»

Е. Мане порвав з академізмом і загальноприйнятими стереотипами. Звичайне повсякденне життя давало йому найрізноманітніші теми для творчості, до яких він підходив з ентузіазмом та натхненням: чоловіки і жінки, предмети й квіти, музика та література.

Е. Мане. «Бар в Фоли-Бержер»

Е. Мане. «Весна (Жанна)»

З найперших своїх робіт художник ставив перед собою завдання — «зупинити» на полотні в одну конкретну хвилину стан дійсності, позу моделі. Він писав не «мить», а процес перетворення однієї миті в іншу.

У творах Е. Мане, виконаних у другій половині 1860-х рр., з'явилися нові тенденції. Якщо в ранніх роботах художник був схильний дещо романтизувати дійсність, то тепер він відкривав справжню красу повсякденного плину життя. При цьому в більшості його робіт відсутні зовнішній вплив і мінімальна сюжетна зав'язка. У картинах цього періоду важко навіть визначити жанр. Це пов'язано з тим, що художник в одному творі нерідко об'єднував зображення побуту і пейзажу.

Е. Мане. «Клод Моне в своєму човні-студії»

Е. Мане. «Балкон»

До числа найбільш характерних імпресіоністичних полотен художника належить картина, написана в 1874 р. в Аржантеї — «Клод Моне в своєму човні-

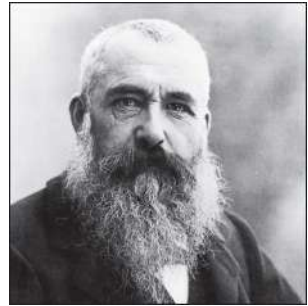
студії». Краса цього твору обумовлена не стільки значимістю зображеної події, скільки динамічністю і дотепною спостережливістю автора. Вважається, що цей твір є одним із вищих досягнень імпресіонізму Е. Мане. Неможливо визначити жанр цієї картини. Ретельну увагу приділено як портретам, так і пейзажу. Центральне місце в композиції займає Клод Мане, який працює над портретом якоїсь пані. Він працює на плаву, в своєму човні-студії, але робота художника, незважаючи на хитавицю на хвилях, точна і прекрасна. Дуже чітко Е. Мане промальовує як героїв, так і навколишній пейзаж. Хвилі і відблиски на воді, небо і хмари, що плывуть; на горизонті яхти з трубами, що димлять; дерев'яний будиночок на березі. Все це вдало обрамляє художника і даму, що сидять в човні-студії.

Едуард Мане — художник-новатор, який нерідко піддавався нападкам офіційної французької критики. Він став головною фігурою всієї прогресивної художньої інтелігенції Парижа того часу. Саме навколо нього об'єдналися молоді художники — Клод Мане, Огюст Ренуар, Каміль Піссарро, Едгар Дега, Анрі Тулуз-Лотрек, Поль Сезанн та інші.

Клод Мане (1840—1926 рр.) народився у Парижі (Франція). Митець — переважно художник-пейзажист. Він багато працював на натурі. Для нього було важливо не просто зберегти пейзаж, побутову сценку, а передати свіжість безпосереднього враження від споглядання природи, де кожну мить щось відбувається, де забарвлення предметів безперервно змінюється залежно від освітлення, від стану атмосфери, погоди, від сусідства з іншими речами, що відкидають кольорові відблиски, — рефлексії.

К. Мане і близькі до нього О. Ренуар, К. Піссарро і А. Сіслей звернули увагу, що один той самий пейзаж сприймається по-різному у сонячний чи хмарний день, при ранковому чи вечірньому освітленні. Також помітивши, що тіні від предметів зовсім не чорні, а мають певне забарвлення, вони «вигнали» чорний колір зі своєї палітри. Щоб відтворити життя в його безперестанних змінах, К. Мане працював просто неба, роблячи на пленері не лише етюди, але і завершуючи картини.

Майстер відкрив дорогу абстрактному живопису, підкорюючи мотив (тему, що зображена) картині. Для нього картина мала цінність сама по собі. Єдиною постійною темою був «живопис як він є». У останніх роботах К. Мане форми повністю зникли у буйстві кольорів. Під натиском кольорових ефектів зник і небокрай.

К. Мане

К. Мане. «Жінка в саду»

К. Мане. «Вокзал Сен-Лазар»

Художник створював власні роботи серіями. Найвідоміші — це «Копиці сіна», «Тополі», «Лондонський туман», «Руанський собор». Серія «Собори» стала його прокляттям. Неодноразово він переписував заново свої картини. Зрештою художник виставив 20 варіантів «Руанського собору». На жаль, більшість парижан побачили в них просте повторення однієї теми (усі картини були написані з одного ракурсу та відображали західний фасад храму). Назви їх теж не відрізнялися різноманітністю: «Руанський собор зранку», «Руанський собор опівдні», «Руанський собор увечері». Це були дуже тонкі спостереження за тим, як денне світло зранку до заходу сонця безперервно змінювало сіру масу будівлі, забарвлювало її в рожевий, золотий, пурпуровий і блакитний кольори. К. Моне писав той самий вид у різний час доби, захоплюючись калейдоскопом світлових ефектів. Він працював від світанку до ночі і молив Бога, щоб не зіпсувалася погода. І під кожним зі своїх «Соборів» видатний імпресіоніст міг би написати слово «Враження», як 20 років потому поставив його під картиною «Схід сонця».

К. Моне. «Руанський собор»

К. Моне вважав, що картина, яка написана на відкритому повітрі, володіє унікальною свіжістю і життєвістю. Цього неможливо досягти, працюючи в майстерні, де художник заздалегідь *уявляє* собі той твір, який він збирається створити. Порада, яку дав живописець художникам, чітко розкриває його власний підхід до картини: «Намагайтеся забути про те, що ви бачите перед собою, про дерево, будинок, про поле, про що завгодно. Просто думайте, що в цьому місці — маленький синій квадрат, там — довгаста рожева постать, і продовжуйте до тих пір, поки у вас не виникне наївного враження від картини, яка знаходиться перед вашими очима». Таким чином, вважав митець, *враження є зоровий імпульс*, який створюється від побаченого в даний конкретний момент.

Для допитливих

Незвичайна і неповторна картина «Міст Ватерлоо. Ефект туману» вважається однією з кращих робіт, що присвячені Англії. Якщо розглянути полотно на досить близькій відстані, то побачимо лише часті мазки.

Деталі картини можна розглянути тільки на відстані. Якщо відходити все далі і далі — магія цієї картини поступово зачаровує — відчувається м'яка, ніби чарівна, повітряна атмосфера Лондона.

К. Моне. «Міст Ватерлоо. Ефект туману»

Ось поступово постає дуже ніжний, ледь вловимий арочний міст Ватерлоо, що ледь проступає з туману, який зображений дуже реалістично. І вже на відстані двох метрів погляду представиться вся єдина композиція. Тільки таким чином відкривається можливість у повній мірі відтворити популярний пейзаж.

Цей ефект був досягнутий за допомогою величезної кількості колірних переходів. Гамма відтінків дуже гармонійна і створює заспокійливий вид. Магія, якою володіє ця картина, полягає не тільки в художньому таланті живописця і різноманітній палітрі відтінків, але і в психологічному впливі на глядача. Коли людина опиняється в тумані, щоб побачити обриси предмета і зрозуміти що це таке, треба підійти практично впритул. Однак, картина К. Моне працює зовсім по-іншому, що привертає і зачаровує глядачів. Автор іде від зворотного, природного для людського сприйняття, явища. І цей трюк дуже налагоджено спрацьовує і приваблює.

К. Моне. «Міст Ватерлоо. Ефект туману»

? Знайдіть в Інтернеті цю картину у гарній якості і, дивлячись на неї, відходьте від екрану якнайдалі. Ви відчуєте магію цієї картини на собі.

Взагалі, на тему Лондонського туману К. Моне створив 37 полотен, але написання серії, що зображувала Парламент, давалася йому важко. Як він говорив, образи вислизали від нього, раз у раз змінюючись. Тому, почавши в 1901 р., закінчити її він зміг лише повернувшись у свою майстерню в 1904 р.

Прагнучи передати всю щільність і матеріальність туману, художник розмиває всі форми, попутно стираючи кордони (особливо це відображено в місці сходження поверхні води і неба). Човнярі на деяких з картин стоять в своїх суднах, намагаючись розібрати кризь густоту туману, куди їм слід плисти. Будівлі постають силуетом, розмитою тінню і лише їх відображення у воді доводить, що це саме об'єми споруди, а не примарний міраж. Усі полотна покрито густими і зернистими мазками, що ще більше підсилює ефект туманності і дозволяє передати всю гру світла, яка абсолютно відмінна від інших на різних картинах серії. Цікаво й те, що будівлі Парламенту мають кілька ненатуральні пропорції, що не типово для інших картин автора. Можливо, це навмисний прийом для створення ідеальної композиції в такому вигляді, якому вона бачиться художнику.

К. Моне. «Будівля Парламенту в Лондоні»

У картинах серії «Будівля Парламенту в Лондоні» митець зміг створити максимально барвисту фактуру, домігшись єдиної композиції і передавши весь настрій і всі образи Лондонського туману. Ці пейзажі написані в 1899—1904 рр., з їх розсіяним світлом і кольором — це віртуозні, драматичні твори мистецтва, за якими можна простежити еволюцію стилю художника. Вони показують поступове просування майстра до об'єктів, які він буде писати до кінця життя, створюючи свої сади і перетворюючи їх у рідкісні твори мистецтва.

О. Ренуар

П'єр-Огюст Ренуар (1841—1919 рр.) народився 25 лютого в місті Лімож (Франція), що розташоване на півдні Центральної Франції. Він був шостою дитиною у родині. В юності працював живописцем по фарфору, розписував штори та віяла. З 1861 р. став учнем у майстерні художника Шарля Глейра, який народився у Швейцарії. У майстерні О. Ренуар почав підготовку до іспитів у Школу красних мистецтв, де познайомився з іншими учнями, серед яких були Ф. Базіль, К. Моне, А. Сіслей та інші.

Ставши художником, О. Ренуар захопився зображенням молодих облич, природних, невимушених поз. У створених ним портретах немає психо-

логічної глибини, але подібність з оригіналом у них встановлено тонко.

У 1860—1870-х рр. О. Ренуар переходить до *живопису на пленері*. Він органічно включає людські фігури в мінливе світлоповітряне середовище («Купання на Сіні»). Палітра митця яснішає, легкий динамічний мазок стає прозорим, колорит насичується сріблясто-перловими рефlekсами («Ложа»). У своїх роботах він змальовує епізоди, що вихоплені з потоку життя, випадкові життєві ситуації, віддаючи перевагу святковим сценам міського життя — балам, танцям, прогулянкам.

О. Ренуар. «Бал у Мулен де ла Галет»

Одне зі значних полотен О. Ренуара — «Бал у Мулен де ла Галет». Художник начебто зафіксував своє миттєве враження від строкатої і рухливої маси людей. Важко на відстані розгледіти кожен предмет у безлічі деталей. Майстер малює їх лише загалом, немов дивлячись здалеку. Він, як і інші імпресіоністи, відмовився від ретельного виписування форми кожного предмету, зосередивши увагу на передачі цієї форми в трепетних відблисках того чи іншого висвітлення.

Художника хвилювала ідея відобразити коротку мить, хвилину подію. Для цього, здається, нічого не потрібно — ні вибудовувати сцену, ні піклуватися про дії і взаємодії персонажів. Потрібно лише схопити момент, втілити ідеал прагнень двох мистецтв — живопису та фотографії: від першого — натхненність сприйняття, від другого — «моментальність».

Так з'явилася картина «Парасольки»: гучна багатолюдна паризька вулиця, дощ, безліч парасольок. Художник майстерно передав метушню, штовханину і, як завжди, французьку і навіть чисто паризьку чарівність і шарм. О. Ренуар навіть відсікає фігури по краях полотна, як буває на фотознімках. Коли в 1917 році картина «Парасольки» була виставлена в Лондонській Національній галереї, сотні британських художників і просто любителів живопису прислали митцю вітання, в якому говорилося, що з того моменту, як його картина з'явилася серед робіт старих майстрів, ми відчули радість від того, що наш сучасник зайняв належне місце в європейському живописі.

Особливе місце в творчості О. Ренуара займають поетичні і привабливі жіночі образи: внутрішньо різні, але зовні злегка схожі між собою, вони немов відзначені загальним відбитком епохи («Після обіду», «Портрет актриси Жанни Самарі» та інші).

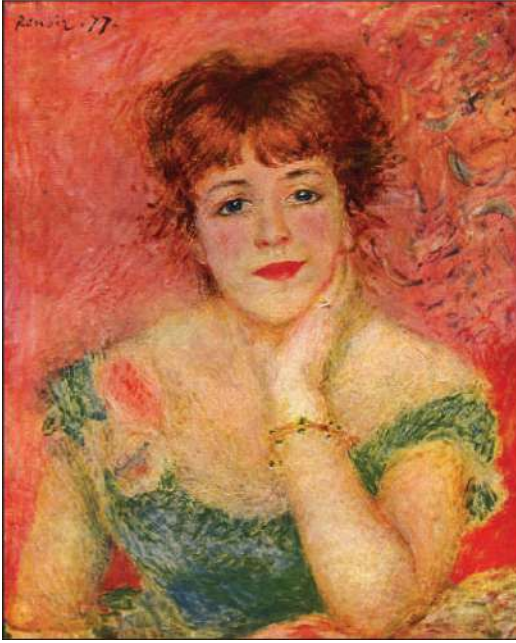
Огюст Ренуар не бачив себе серед витворів, які шокують, або глибоких філософських полотен. Дивлячись на картини митця, можна з упевненістю сказати, що автор просто дарував людям частинку прекрасного і неповторного. Художник не любив трагічні, героїчні або драматичні сюжети, тому в його творах яскраво відображені красиві пейзажі, іскристі посмішки дітей, букети ароматних квітів. Французький живописець був переконаний, що будь-який твір має тішити своєю привабливістю, веселим і приємним настроєм, а нудні життєві сюжети повинні залишатися на задньому плані. Дивлячись на О. Ренуара, насолоджуєшся насиченими відтінками, правильними формами і близькими для кожного сюжетами картин.

Митець казав, що «...справжнє мистецтво підноситься над вами, обволікає і забирає вас, це засіб, за допомогою якого художник передає глядачеві свою пристрасть».

О. Ренуар. «Парасольки»

В останні роки свого життя художник, практично паралізований артритом, сидючи в інвалідному кріслі і перемагаючи біль, писав свої картини. Доглядальниця вставляла між пальців О. Ренуара пензлик і він продовжував творити, відчуваючи фізичний біль із кожним мазком пензля. Одного разу Анрі Матісс запитав у нього: «Чому б Вам не залишити це заняття?». На що живописець відповів: «Біль проходить, а краса залишається».

О. Ренуар. «Портрет актриси Жанни Самарі»

О. Ренуар. «Дівчинка з квітами»

О. Ренуар. «Весняний букет»

О. Ренуар. «Букет квітів»

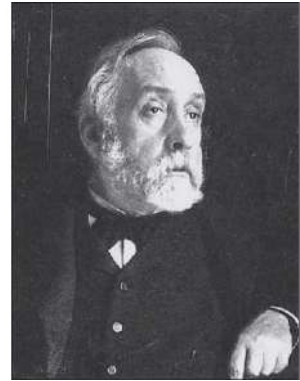
Едгар Дега (1834—1917 рр.) народився у Парижі (Франція) в аристократичній сім'ї. Навчався в Школі витончених мистецтв. Закінчивши Школу, Е. Дега поїхав до Італії навчатися у старих майстрів, копіюючи їхні полотна.

У ранній період своєї творчості Е. Дега писав картини на історичні теми («Сцена з війни в середні віки»), реалістичні портрети, які позначені виразністю і тонкістю малюнка («Портрет молодої жінки»). У 1862 р. у залах Лувру відбулося знайомство Е. Дега з Е. Мане, що змінило все його життя. Через нього він познайомиться з майбутніми імпресіоністами — К. Моне і О. Ренуаром. Зближення з імпресіоністами стало початком нового етапу творчості художника.

У центрі мистецтва цього художника — *людина*. Він зображував людей різних суспільних шарів: модисток, праль і прасувальниць за роботою, балерин у хвилини відпочинку, чи на репетиціях, під час гри на сцені; побутові сценки — у кав'ярні, на вулиці, на стрибках.

Е. Дега був одержимий бажанням передати ритм і рух сцени. «Мене називають живописцем танцівниць... Балерини завжди були для мене лише приводом, щоб зобразити чудові тканини і схопити рух», — говорив Е. Дега

Художник помічав незвичайний виразний жест, знаходив незвичайний кут зору (зверху чи збоку). На перший погляд його роботи здавалися випадково побаченими епізодами із дійсності. Насправді в них усе ретельно продумано. Саме цією чіткою композицією, а також увагою до визначеності і чіткості ліній, твори Е. Дега відрізняються від робіт інших імпресіоністів.

Е. Дега

Е. Дега. «Зірка балету»

Е. Дега. «Танцювальний клас»

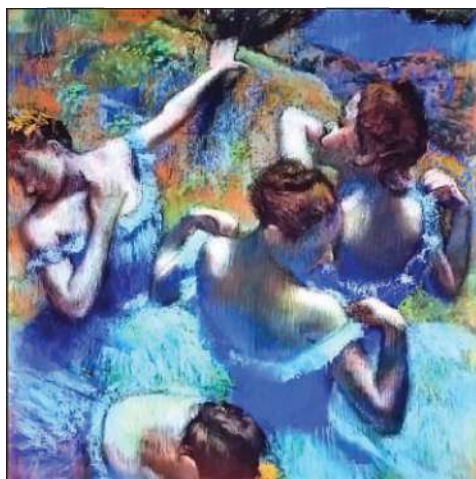
З роками Е. Дега все частіше віддає перевагу *пастелі*, часто поєднуючи її з монотипією, літографією або гуашшю.

Для допитливих

Пастель складається з фарбувального пігменту в порошок, змішаного з невеликою кількістю клейкої речовини і спресованого у формі крейди. Вона може давати і дуже насичений, і дуже слабкий тон, однак у неї є великий недолік: шар пастелі, нанесений на поверхню, надзвичайно недовговічний і при найменшому торканні може зруйнуватися. Для того, щоб уникнути цього, поверхню обробляють спеціальним складом, що зберігає малюнок, але кольори при цьому помітно тьмяніють.

Пастель привертає Е. Дега благородством, чистотою і свіжістю кольору, оксамитовою поверхнею фактури, жвавістю і хвилюючою вібрацією штриха. Ніхто не міг зрівнятися з ним у майстерності володіння пастеллю. Художник-колорист використовував її з потужністю і винахідливістю. Його пастелі то гармонійні, світлі, то, навпаки, побудовані на різких колірних контрастах.

Відкриттям художника стала *обробка картин паром*, після чого пастель розм'якшувалася і її можна було розтушовувати пензлем або пальцями. Вдивляючись у пастелі Е. Дега, з особливою ясністю усвідомлюєш суть нових завоювань живопису. На ваших очах колір немов виникає з переливчастого саява, з вихору «силових» ліній, які перехрещуються. Все тут повно осмисленого руху. Особливо відчутно це в картині «**Блакитні танцівниці**», де з райдужного мерехтіння чистих тонів немов виникає мелодія танцю.

Е. Дега. «Блакитні танцівниці»

Е. Дега. «Рожеві танцівниці між лаштунків»

Одним із найбільших захоплень художника були коні. Його приваблювали традиційні римські скачки на Віа дель Корса, під час яких він робив безліч нарисів. Е. Дега цікавила не тільки природна пластика і грація коней, більше коней йому були цікаві професійні жести і рухи їх наїзників. Улюбленими прийомами митця були різні просторові зрушення, різка обрізка краю і різні «гострі» ракурси. Суть усіх прийомів зводилася до створення яскравих динамічних образів, здатних передати неповторне відчуття постійно мінливої реальності. Важливе місце в цих роботах займає колір. Саме за допомогою кольору Е. Дега вдавалося надавати строкатому безладдю фігур жокеїв конкретну організовану форму.

Е. Дега. «Скачки, жокеї-аматори»

Імпресіоністи вважали найважливішим своїм принципом писати картину з натури, але Е. Дега любив уточнювати, що слід спостерігати, не малюючи, а малювати, не спостерігаючи.

Художник прагнув показати життя у всьому його різноманітті й нескінченному русі. В цілому з імпресіоністами Е. Дега зближувало бажання відійти від академічних шаблонів і звернення до тем сучасного життя. Митець дуже любив побутові сцени, в яких головними героїнями виступали продавщиці галантереї і капелюшків, прачки і прасувальниці. У сюжетах художника привертала характерні пози і професійні рухи.

На відміну від переважної більшості імпресіоністів, живописець практично не працював на пленері. Більшість своїх полотен Е. Дега писав при газовому освітленні, за що отримав прізвисько «перший імпресіоніст ночі». У живописі імпресіоністів він займав особливе місце — перш за все, через ту роль, яку в його творчості грав малюнок і завдяки характерному для нього поєднанню імпресіоністичного розчинення фарб у потоці світла і пластичної визначеності форми.

Ще за життя Е. Дега став визнаним видатним живописцем. Його картини розкуповувалися за високими цінами. Художник вважається одним з основних представників імпресіонізму, хоча у нього завжди був свій незалежний стиль.

Е. Дега «Прасувальниці»

К. Піссарро

Каміль Жакоб Піссарро (1830—1903 рр.) народився на острові Сент-Томас, що поблизу Америки (на той час він належав Датському королівству). Його батько був торговець.

У 1841 р. батьки відправили Каміля вчитися до Франції. У Парижі хлопчик опинився в пансіоні Пассі (передмістя Парижа), який очолював Савар. Саме він помітив у Каміля талант художника і рекомендував йому розвивати свою обдарованість.

К. Піссарро з дитинства мав жагу до малювання і, опинившись у передмісті Парижа, весь свій вільний час проводив у Луврі. Художник багато працював самостійно, робив етюди в мальовничих околицях Парижу, писав перші картини. Більше за все його цікавили *пейзажі*. Справжнім кумиром митця був Каміль Коро, який дозволив дебютанту називатися його учнем у каталогах салонів. У цей же час він зазнав впливу й Г. Курбе, пізніше запозичив у К. Моне *принцип розкладання кольору*. Сам художник писав: «Що стосується моєї творчої біографії, то вона невід’ємна від історії групи імпресіоністів».

К. Піссарро багато працював, випробовуючи різні техніки, змінюючи один дешевий готель на інший у пошуках нових сюжетів. У 1884 р. художник переїхав до Еран-сюр-Епт, що до кінця життя залишався його притулком.

Велику роль у творчості митця відігравали міські пейзажі. Художник звертається до видів Руана, Дьєпп, Парижа. К. Піссарро створив серію видів Парижа, наповнених прекрасними художніми емоціями. Незвичайний ракурс цих полотен пояснюється тим, що художник писав їх не на вулиці, а з готельних номерів. Ця серія стала одним із вищих досягнень імпресіонізму у передачі світла і атмосферних ефектів і багато в чому його загальновідомим символом.

К. Піссарро. «Бульвар Монмартр»

За допомогою м'якої кольорової гами, тонкої передачі стану світло-повітряного середовища, у численних сільських пейзажах художник розкрив поезію і чарівність природи Франції.

К. Піссарро. «Фруктовий сад у Понтуазі. Весна»

К. Піссарро. «Сонце і туман в Ераньї»

К. Піссарро. «Жінки в Ераньї, які перуть»

Усі частини пейзажу «**Жнива**» нерозривно пов'язані одна з одною. Картина колористична, просторова і ритмічна. Усі способи художньої виразності підпорядковані одній меті — показати щедрість, достаток рідної землі.

К. Піссарро писав, що він не мав сумніву, що було основою шляху, яким інстинктивно йшли імпресіоністи — це було *зображення повітря*.

Картини, які уславили художника, це поєднання традиційних пейзажних сюжетів і незвичайної техніки в промальовуванні світла і освітлених предметів. Дослідник творчості художника Раймон Коньї вважав, що велич творчості одного з провідних майстрів імпресіонізму Каміля Піссарро — його дар досягати повної єдності того, що він бачить, і того, що він відчуває.

К. Піссарро. «Жнива»

К. Піссарро. «Пейзаж на палітрі художника»

? Уважно розгляньте ілюстрації у підручнику. Розкажіть, що ви відчуваєте, коли дивитесь на ці твори.

Визначте головні ознаки, що характерні для картин художників, які працювали у цьому напрямку.

Українські художники-імпресіоністи

? *Кого з українських художників можна назвати художником-імпресіоністом? Чому?*

Не пройшли повз імпресіонізм і українські художники, що жваво сприйняли його відкриття, як залучення до європейських тенденцій, до оновлення і збагачення художньої мови. До таких митців належать Іван Труш та Архип Куїнджі.

Іван Іванович Труш (1869—1941 рр.) народився у селі Висоцько Бродівського повіту (Україна). Вчився у Бродівській гімназії, Краківській школі образотворчих мистецтв, у Відні і Мюнхені.

І. Труш цікавився не лише живописом, але й театром, літературою, музикою. Будучи прихильником відродження національної культури, І. Труш уже у 1898 р. разом з архітектором В. Нагорним і художником Ю. Понкевичем виступив ініціатором створення «Суспільства українських художників для розквіту російського мистецтва». Це «Суспільство» не лише пропагувало українське мистецтво, але і займалося питаннями забезпечення художників роботою, надавало їм матеріальну допомогу.

У 1899 р. у Львові відбулася перша персональна виставка художника. Представлені на ній майже сорок портретів і пейзажів були практично всі розпродані.

І. Труш

І. Труш. «Автопортрет»

І. Труш. «Портрет Катерини Грушевської»

І. Труш. «Гуцулки біля церкви»

Творчість Івана Труша ще за життя художника було представлено на безлічі виставок українських і польських художників у Києві, Львові, Полтаві, Кракові, Познані, Варшаві, Лондоні, Відні та Софії. Творча спадщина художника налічує більше 6000 картин і малюнків.

І. Труш. «Захід сонця у лісі»

І. Труш підкреслював: «Імпресіонізм — це перший термін, що прийшов до нас із заходу і був немов синонімом малювання яскравими фарбами, коли суть його лежить не в яскравості, а більше в технічному розв'язанні і переведенні вибраного сюжету».

Одним із шедеврів художника є картина «Захід сонця у лісі», що виконана в зеленому гаю. Пізніше художник неодноразово намагався повторити це яскраво-жовте сонце, яке його притягувало наче магніт. Сучасники називали І. Труша — «поетом сонця».

Усе своє життя він присвятив боротьбі за розвиток українського національного мистецтва. Художник підкреслював: «Нам треба стояти... ногами на нашій землі, головою бути в Європі, а руками охоплювати якнайширше справи української нації».

Архип Куїнджі (1841—1910 рр.) народився в Маріуполі (Україна) в сім'ї бідного шевця-грека. Коли Архипу було чотири роки, несподівано помер батько, за ним пішла й мати. З дитинства А. Куїнджі захоплювався живописом, малював на будь-якому матеріалі — на стінах, заборах і обривках паперу. Він працював ретушером у фотографів у Маріуполі й Одесі. Потім отримав високопрофільну мистецьку освіту. Нарешті, у 27 років за один із кримських пейзажів він отримує звання вільного художника.

Романтичний світ пейзажів А. Куїнджі був дуже близький до імпресіонізму. Вже на рубежі 1870-80-х рр. він відчув необхідність пошуку нових виразних засобів, прийшов до використання світлових і просторових ефектів у пейзажній картині.

А. Куїнджі

А. Куїнджі. «Осінь»

Пейзажі продемонстрували глибоке вивчення художником імпресіонізму. І хоча А. Куїнджі не застосовував у своїй творчості класичних імпресіоністичних прийомів, захоплення передачею світло-повітряного середовища різними способами (поділом кольорових динамічних і переривчастих мазків, переривчастістю і легкістю в зображенні неба і тонким поєднанням різних кольорів) в його творчості було присутнє.

Володіючи особливою чутливістю зору, знанням гармонії кольорів, колориту, тону, А. Куїнджі звертався до сприйняття на полотні вічного руху світу. Його захоплює тема грози, лютих поривів небесних сил, що веде до взаємопроникнення романтичних і реалістичних починань.

А. Куїнджі. «Українська ніч»

Слава пришла до художника в 1876 р. після демонстрації новаторського полотна «**Українська ніч**». У 1878 р. картини А. Куїнджі мали теплий прийом на Всесвітній виставці в Парижі. Одна з найвідоміших його картин — картина «**Місячна ніч на Дніпрі**».

А. Куїнджі. «Місячна ніч на Дніпрі»

Отже, як бачимо, імпресіонізм — це художній стиль у мистецтві останньої третини XIX — початку XX ст., що вплинув на все наступне мистецтво. Характерними ознаками стилю є те, що його представники прагнули передати безпосереднє враження від навколишнього світу, мінливі стани природи. В історії світового мистецтва імпресіонізм став одним із найвизначніших явищ, що завершило глибоку реалістичну традицію та відкрило нову — Велику Епоху Модернізму.

? *Хто назвав новий стиль «імпресіонізмом»? Хто був його родоначальником?*

Визначте художника за роботою: О. Ренуар, Е. Мане, К. Піссарро, Е. Дега, П. Сезанн, К. Моне. Свою відповідь обґрунтуйте та наведіть приклади (вам можуть допомогти підручник і мережа Інтернет).

«Квітучий сад у Сент-Адрессі»

«Музика в саду Тюльєрі»

«Портрет актриси Жанни Самарі»

«Танцювальний клас»

«Церква в Ераньї»

«Будинки у Провансі»

Постімпресіонізм

Живопис постімпресіонізму

Постімпресіонізм (французькою *postimpressionisme*, від латинського *post* — «після» та французького *impression* — «враження») — напрям в образотворчому мистецтві (переважно у французькому живописі), починаючи з другої половини 1880-х рр. до початку ХХ ст. Художники цього напрямку не дотримувалися основного стильового прийому імпресіоністів — зображення не самого предмету, а *враження* від нього. Прихильники нового напрямку прагнули вільно та узагальнено передавати матеріальний світ. Вони не були об'єднані ні загальною програмою, ні загальним методом, кожен із них — яскрава творча індивідуальність, кожний залишив свій слід у мистецтві.

Історична довідка

Термін «постімпресіонізм» ввів у вживання англійський критик Роджер Фрай, який був вражений виставкою сучасного французького мистецтва, влаштованої ним у Лондоні, у 1910 р. На виставці були представлені роботи Вінсента Ван Гога, Анрі Тулуз-Лотрека, Поля Сезанна та інших художників. Вони і стали згодом найвідомішими і найяскравішими представниками нового напрямку.

Постімпресіонізм прийшов на зміну двох напрямів: *імпресіонізму* і *реалізму*. Імпресіоністи прагнули зображати на полотні мить, яка справляла б сильне враження від чого-небудь.

Реалісти прагнули зображати тільки зриму реальність, художники-постімпресіоністи — основні, закономірні елементи реальності, тривалий стан навколишнього світу, сутність життя, при цьому часом вдаючись до декоративної стилізації. Вони відмовилися від тривимірності, замінивши її площиною, стали приділяти увагу ідейності картини, деформували форми.

Будучи логічним продовженням імпресіонізму, постімпресіонізм мав безліч відмінностей. *Головна відмінність постімпресіоністів від їх попередників* полягала в тому, що вони відкидали метод суто зорового спостереження, зображували лише поверхню явищ життя. Постімпресіоністи хотіли повернути мистецтву те, від чого відмовилися імпресіоністи, — *зміст, роздуми і відновити зв'язок із мистецькими традиціями минулого*, зокрема класичними.

П. Сезанн

Особливістю постімпресіонізму в живописі, в порівнянні з іншими видами мистецтв, став взаємний вплив напрямів та індивідуальних творчих систем. Мистецтво постімпресіонізму багатогранне, має багато жанрів і напрямів.

Розглянемо творчість найбільш відомих художників-постімпресіоністів — Поля Сезанна, Вінсента Виллема Ван Гога і Ежена Анрі Поля Гогена.

Поль Сезанн (1839—1906 рр.) народився в Екс-ан-Прованс (Франція), у заможній родині. Його здібність до малювання позначилася ще у дитинстві, але батьки, забезпечені і практичні люди, не надавали цьому значення. Поль навчався в школі разом із майбутнім відомим письменником Емілем Золя, дружба з яким відкрила йому справжню літературу і високу поезію. Ця дружба стала важливою для обох і продовжувалася майже все життя.

У 1862 р. Поль Сезанн приїхав до Парижа з твердим наміром здобути мистецьку освіту і стати художником. У 1862—1865 рр. він навчався в Паризькій Академії Сюїса, де зблизився з Камілем Піссарро, Едуаром Мане, Клодом Моне. У 1874 і 1877 роках бере участь у виставках імпресіоністів.

П. Сезанн. «Гора Сент-Віктуа»

Саме в цей період складається його власна живописна система — художник цікавиться не динамікою світлоповітряного середовища і мінливістю кольору в атмосфері, а *стійкими закономірностями колірних поєднань і форм, матеріальністю наочного і природного світів*. П. Сезанн намагався відновити почуття порядку, нехарактерного для імпресіонізму, відобразити стійкість і матеріальність навколишнього світу. Саме він назвав своє мистецтво «роздумом із пензлем у руках». Метою мистецтва митця стало не наслідування природі, а *самовираження*. Одним із головних завдань у творчості П. Сезанна була побудова продуманої цілісної композиції.

У 1874 р. П. Сезанн бере участь у першій виставці художників-імпресіоністів, а у 1877 р. — у третій виставці. Втім виставлені роботи художника зазнають нищівної критики. Визнання приходить до П. Сезанна пізніше.

Спираючись на окремі завоювання імпресіоністів, митець багату в чому відходить від них, створивши свою особливу манеру. Сутність його шукань — *передача форми співвідношеннями кольорових тонів*. «Колір ліпить предмети», — стверджував П. Сезанн.

П. Сезанн. «Сена в Берсі»

У натюрмортах, пейзажах, портретах художник *прагнув виявити незмінні якості наочного світу*, його пластичне багатство, логіку структури, велич природи і органічну єдність її форм, за допомогою градацій чистого кольору, стійких композиційних побудов. Художник повернув фігурам і тілам вагомість, об'ємність і матеріальність, втрачену імпресіоністами. Він стверджував, що працює не з натури, а «паралельно натурі».

П. Сезанн. «Натюрморт із драпіруванням і глечиком»

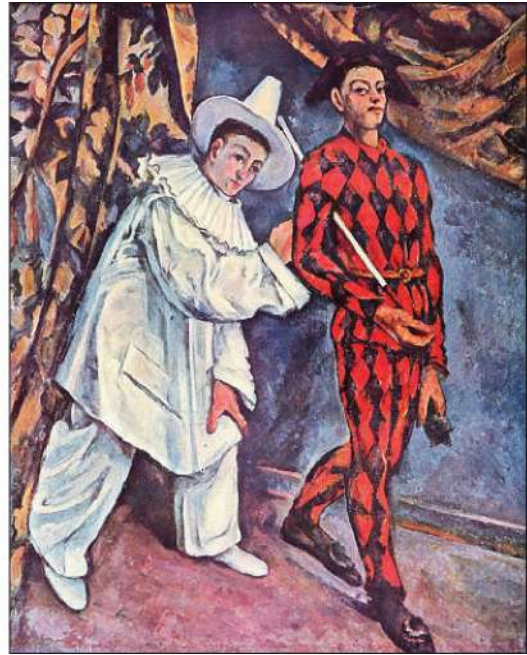
П. Сезанн. Портрет Луї-Огюста Сезанна, батька художника, який читає «Евнеман»

Поль Сезанн був не тільки видатний майстер композиції, а й видатний колорист, якого порівнюють із Тиціаном, П. П. Рубенсом і Е. Делакруа. У його зрілій творчості романтична напруженість почуттів поєдналася з класичною ясністю і строгістю. Взавши за основу традиції класицизму і романтизму, П. Сезанн привів їх до остаточної єдності і тим самим завершив цілу епоху. Живопис художника висунув його в лідери постімпресіонізму, ставши справжнім відкриттям в образотворчому мистецтві Європи, провівши незворотний вплив на формування подальших тенденцій і художніх напрямів, таких, як символізм, фовізм, кубізм, експресіонізм. На початку ХХ століття його картини стали прикладом, відправною точкою розвитку для цілого покоління молодих художників.

П. Сезанн. Мадам Сезанн у жовтому кріслі

П. Сезанн. «П'єро і Арлекін»

Вінсент Віллем Ван Гог (1853—1890 рр.) народився в Зюндерте, в Нідерландах. У 27 років він зрозумів у чому його покликання в цьому житті і вирішив, що повинен будь-що стати художником. Хоч В. Ван Гог і брав уроки малювання, але його можна з упевненістю вважати самоучкою, тому що він сам студіював багато книг, самовчителів, змальовував картини відомих художників, зокрема вивчав живопис імпресіонізму, японську гравюру, твори П. Гогена. Спочатку В. Ван Гог думав стати ілюстратором, але потім написав свої перші роботи маслом.

У 1886 р. він переїхав до Парижа, де брав уроки живопису у Фернана Кормона. Згодом він знайомиться з такими особистостями, як Каміль Піссарро, Поль Гоген і багатьма іншими художниками-імпресіоністами.

Дуже швидко він завоював повагу як художник, писав чітко, яскраво, в стилі імпресіонізму і постімпресіонізму.

Перші свої картини В. Ван Гог присвятив селянству. У серії картин і етюдів середини 1880-х років («Селянка», «Їдці картоплі» та інших), написаних у темній колірній гамі, позначені болісно-гострим сприйняттям людських страждань і почуттям пригніченості. У цих творах митець відтворив гнітючу атмосферу психологічної напруженості.

Пізніше палітра В. Ван Гога стає світлою, зникли землястого відтінку фарби, з'явилися чисті блакитні, золотаво-жовті, червоні тони, характерний для нього динамічний, ніби бризкотливий, мазок.

В. Ван Гог

В. Ван Гог. «Селянка»

В. Ван Гог. «Їдці картоплі»

У В. Ван Гога кожен твір мав суб'єктивний характер. Особливу увагу митець приділяв кольору. Він прагнув висловити своє ставлення до зображуваного ним за допомогою колірних співзвуч. Пейзажі цього художника подібні душі людини — в них також відбувається «зіткнення пристрастей»: скелі здригаються, а дерева воляють про допомогу. Колір у художника стає головним виразником емоцій. В. Ван Гог стверджував, що є кольори, які «люблять» або «ненавидять» один одного, тому їх контраст або гармонія здатні висловити різноманітний стан художника. Він міг саме *мазками* передавати в картинах свій настрій і душевний стан — іноді різкими, уривчастими, загостреними, а іноді — закругленими, ритмічно повторюваними.

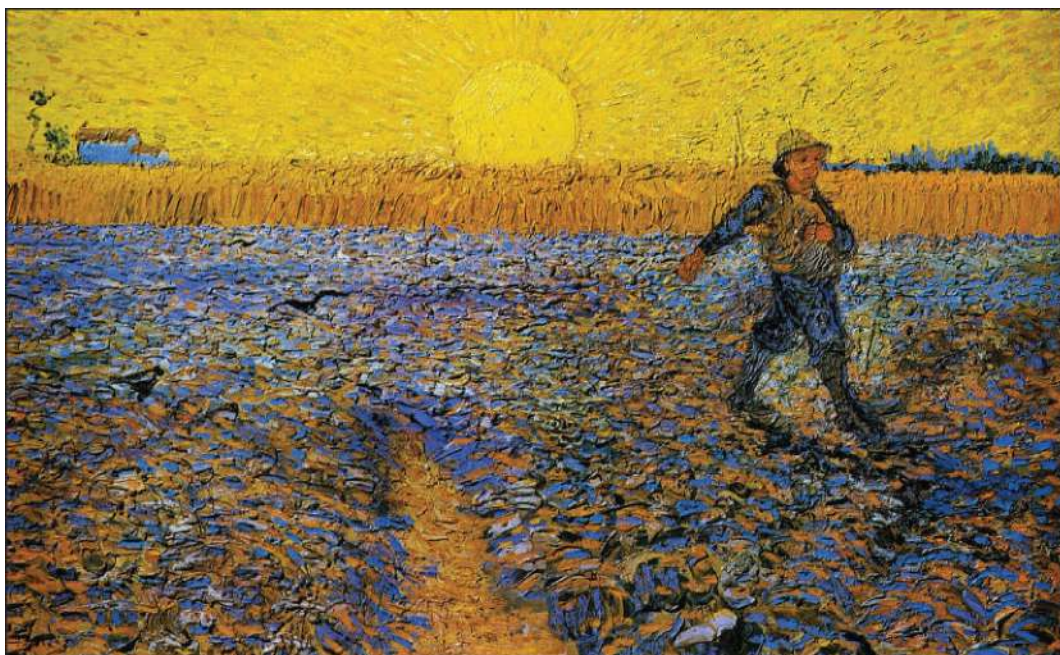
В. Ван Гог. «Тераса нічного кафе»

В. Ван Гог. «Зоряна ніч»

В. Ван Гог. «Дерево»

В. Ван Гог. «Згряя гав над пшенишним полем»

Видатний художник помер у 37 років. «Немає нічого більш художнього, ніж любити людей» — цей девіз художника був втілений в усій його творчості.

В. Ван Гог вважав, що «...говорити за нас повинні наші полотна. Ми створили їх, і вони існують, і це найголовніше... Людина приходить у світ не для того, щоб прожити життя щасливо, навіть не для того, щоб прожити його чесно. Вона приходить у світ для того, щоб створити щось велике для всього суспільства, для того, щоб досягти душевної висоти і піднятися над вульгарністю існування майже всіх своїх побратимів».

Роботи художника-постімпресіоніста надали позачасовий вплив на живопис ХХ століття. Хоча творче життя В. Ван Гога тривало всього 10 років, він створив понад 2100 творів, написавши близько 860 картин олією. Але за життя художника була продана лише одна його картина.

Е. Гоген

Ежен Анрі Поль Гоген (1848—1903 рр.) народився у Парижі (Франція), в родині журналіста Кловіс Гогена. У 17 років Поль, супереч волі матері, вступив на службу до французького торгового флоту і побував у Бразилії, Чилі, Перу, а потім — біля берегів Данії і Норвегії.

Повернувшись до Парижа в 1871 р., П. Гоген отримав посаду брокера в одній із найбільш солідних біржових фірм столиці. Але саме тоді він почав захоплюватися живописом, познайомився з кількома імпресіоністами, з ентузіазмом сприйнявши їх ідеї. Писати фарбами П. Гоген почав в 1870-х роках.

Після участі в 5 виставках імпресіоністів, художник вирішив повністю присвятити себе живопису. Своїм учителем він вважав Каміля Піссарро.

П. Гоген. «Сім'я в саду»

П. Гоген. «Лісиста стежка»

Коли у середині 1880-х років почалася криза імпресіонізму, П. Гоген почав шукати свій шлях у мистецтві. Він відійшов від імпресіонізму і *виробив власний стиль* — **синтетизм**. Цьому стилю властиве спрощення зображення, переданого яскравими, незвично сяючими фарбами, і навмисно надмірна декоративність. П. Гоген намагався зрозуміти внутрішній дух кожної картини. Багато його картин мають подвійні назви (його власна і рядок із будь-якого твору). Він використовував поширене порівняння мистецтва з дзеркалом, стверджуючи, що в його творах відбивається не зовнішній вигляд зображуваних фігур і предметів, а духовний стан художника. Митець говорив, що зображує не реальне життя, а свої мрії про нього, що він хотів звернутися в своєму мистецтві до тем вічних, позачасових, утиліти мрію про гармонійність навколишнього світу, злиття людини з природою, фактично проклав шлях *символізму* і *модерну*.

Криза імпресіонізму поставила художників, які відмовилися від сліпого «наслідування природі», перед необхідністю знайти нові джерела натхнення. Мистецтво древніх народів стало воістину невичерпним джерелом натхнення для європейського живопису і зробило сильний вплив на його розвиток.

П. Гоген. «Бачення після проповіді (Боротьба Якова з ангелом)»

Стиль П. Гогена, що гармонійно поєднує імпресіонізм, символізм, японську графіку і дитячу ілюстрацію, прекрасно підходив для зображення «нецивілізованих» народів. Його живопис — це повні гармонії метафори зі складним змістом, часто пронизані язичницьким містицизмом. Фігури людей, які він писав з натури, набували символічний, філософський зміст. Колірними співвідношеннями художник передавав настрій, душевний стан, роздуми.

Факти з біографії

Відчуваючи з дитинства, проведеного в Перу (на батьківщині матері), тягу до екзотичних місць і, вважаючи цивілізацію «хворобою», П. Гоген, прагнув «злитися з природою». Тому в 1891 році він поїхав на Таїті, де в 1892 році написав 80 полотен.

Через хворобу і відсутність коштів він назавжди їде до Океанії — спочатку на Таїті, а 1901 року — на острів Хіва-Оа (Маркізькі острови), де бере собі в дружини молоду таїтянку і працює на повну силу: пише найкращі свої роботи — пейзажі. На цьому острові він і помирає.

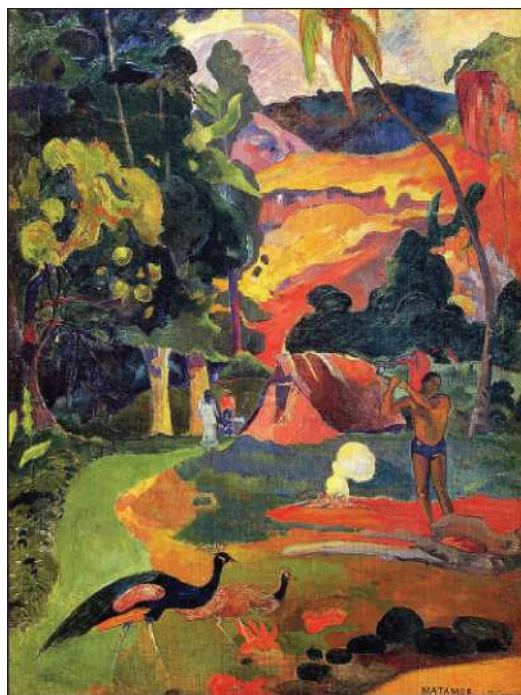
Тяга художника до «примітивізму» виникла як протест проти обмеження свободи, який накладався на людину європейським суспільством, проти захоплення білої людини від своїх «перемог» над аборигенами. П. Гоген оспівує таїтянську культуру, протиставляє її діям колонізаторів.

Живопис П. Гогена схожий на світ дива, казки — сині стовбури дерев, червона земля, жовте небо. Його дивна площинність, декоративність б'є через край колірної експресії, що поклала початок не тільки «примітивізму» в мистецтві, а й промальованим основним силуетам модерну.

Поль Гоген, поряд із П. Сезанном і Ван Гогом став найбільшим представником постімпресіонізму. Живописець, скульптор-кераміст і графік, творець нового напрямку в живописі — *примітивізму*, працював в напрямках постімпресіонізму, символізму, примітивізму.

П. Гоген «Коли весілля?»

П. Гоген «Пейзаж із павичами»

Робота у групах

Підготуйте повідомлення про творчість художників-імпресіоністів або художників-постімпресіоністів, які вам сподобалися найбільше, чи про творчість яких ви хотіли б розповісти.

За допомогою ілюстрацій картин художників спробуйте самі створити картину в стилі художника, який сподобався. Обов'язково врахуйте всі особливості стилю, в якому він працював.

Використавши в повній мірі досягнення художників-імпресіоністів, їх послідовники — постімпресіоністи — переступили ту межу, перед якою зупинилися їх попередники: непорушний принцип традиційної художньої системи «наслідування природі». Предмети на картинах художників, які працювали в цьому напрямку, незважаючи на зовнішню схожість з реальними предметами, не тотожні їм. Вони існують в умовному світі мистецтва, де митці перетворюють їх. Виразником індивідуальності, почуттів і думок художника стали колір, лінії і форми. В запереченні догм, форм і канонів академічного мистецтва, постімпресіоністи зайшли далі імпресіоністів, однак обидва напрямки невіддільні один від іншого. Це дві фази періоду розкладання традиційної академічної системи і переходу до мистецтва ХХ ст.

Скульптура постімпресіонізму

Поміркуємо разом

Чи можна за зовнішнім виглядом скульптури визначити час її створення? Який стиль у мистецтві скульптури вам подобається найбільше? Чому?

Імпресіонізм і постімпресіонізм у скульптурі — найцікавіші явища, які допомагають ще глибше розкрити цю чудову епоху. Починаючи із кінця XIX ст. і до початку XX ст. відбувався процес формування нового покоління скульпторів, які віддавали перевагу не ретельній деталізації форми, а художньому узагальненню. Змінилося навіть ставлення до поверхні скульптури, на якій зберігалися сліди пальців або стеки майстра. Відчуваючи інтерес до особливостей матеріалу, вони часто віддавали перевагу дереву, природному каменю, глині та навіть пластиліну.

Скульптури цього періоду мали деякі, подібні з живописом імпресіонізму, **характерні риси**: прагнення до передачі миттєвого руху, розвитку; скульптури наче зняті за допомогою прихованої камери; навмисна пластичність; живе вільне моделювання м'яких форм, що наче стікали. Все це створювало складну гру світла на поверхні матеріалу і відчуття незавершеності. У той же час зростає увага до дрібної пластики, до «кабінетної» скульптури, яка повинна була не просто прикрашати інтер'єр, але й стати органічною частиною єдиного ансамблю в рамках найважливішої для модерну ідеї синтезу мистецтв.

Найбільш яскраво імпресіонізм у скульптурі проявився в роботах М. Россо в Італії, О. Родена і Е. Дега у Франції.

? *Ви вже знайомі з творами скульптора Огюста Родена. Які характерні риси його творчості ви пам'ятаєте?*

Рене Франсуа Огюст Роден (1840—1917 рр.) — французький скульптор. Один із засновників імпресіонізму у скульптурі. О. Роден, дійсно, є одним із стовпів імпресіонізму, якщо розуміти імпресіонізм як величезне духовне явище, а не тільки як творчий метод.

Визначимо *розбіжності* і *подібності* О. Родена з імпресіоністами.

Розбіжність з імпресіоністами:

Створюючи свою художню форму, О. Роден ніколи не ґрунтувався на чисто зорових враженнях, швидкоплинних ефектах. Його твори не підпорядковувалися умовам певного освітлення. Скульптури О. Родена здатні витримувати різне освітлення, тому що їхня об'ємність цілком затверджена, а побудова виконана за суворю «наукою планів».

О. Роден прагнув завжди зрозуміти людську сутність, так як людина для художника мала величезне значення. У скульптурних портретах художник не намагався досконально передати індивідуальні риси особистості, застигли в миті. Його портрети — це відображення біографії через психологічний підхід.

О. Роден

О. Роден. «Бальзак»

О. Роден. «Рука Бога»

На відміну від імпресіоністів, О. Роден захоплювався античністю. Скульптор працював із різним матеріалом. Він був людиною чуттєвою, створював класичні привабливі тіла і прекрасні, навіть ризиковані, пози. На відміну від імпресіоністів, не відвертався від широкої публіки, хоча і міг гірко нарікати на те, що «натовпі нічого не розуміє у скульптурі».

Пластика творів О. Родена різноманітна. У багатьох роботах вона схожа на імпресіоністську: форми «розчиняються» у просторі, живуть у повітряному середовищі, ніби взаємодіючи з нею за принципом «взаємопроникнення». Поверхня цих скульптур трепетна — світло і тінь.

Спільне з імпресіоністами:

Стиль праці О. Родена пластичний і рухливий. Він завжди намагався створити свої скульптури близькими до життя, поняття «живописний реалізм» підходить не тільки до імпресіоністичних полотен, а й до ранньої скульптури О. Родена.

Під поняттям «рух» скульптор-митець розумів «не що інше, як перехід від однієї пози до іншої». Ось чому рух в його пластиці не буває на зльоті, а схоплюється в момент насичення енергією. Тут О. Роден — однодумець імпресіоністів, у першу чергу, Е. Дега, хоча, на відміну від нього, художник дбав про витонченість і зовнішню красу моделі, і красу жесту.

Його могутній талант помітно вплинув на багато поколінь скульпторів. Відкриття О. Роденом способів посилення форми і акцентування їх характеристик роблять його мистецтво набагато ширшим від рамок імпресіонізму. Це відкриття таїло в собі необмежені можливості подальшого зростання і розвитку скульптури постімпресіонізму.

? Що визначало особливості творчості О. Родена? Уважно прочитайте текст у підручнику і за допомогою ілюстрацій визначте характерні риси реалізму й імпресіонізму у творах скульптора.

Медардо Россо (1858—1928 рр.) — італійський митець, один із засновників імпресіонізму в скульптурі. Народився в Турині. Працював у Мілані і Венеції, а з 1886 р. — головним чином у Парижі, де познайомився з роботами імпресіоністів. М. Россо писав пейзажі й інтер'єри церков. Потім захопився скульптурою. Він створив свій індивідуальний стиль ліплення. М. Россо помічав, що головне — «змусити себе забути матерію», так як «ніщо не матеріальне в просторі». Скульптор прагнув зробити пластику настільки ж динамічною, як саме життя, вважав свої твори «враженнями».

До кінця життя майстер захоплювався створенням портретів-типів. Він прагнув перенести в скульптуру саму сутність імпресіоністичного сприйняття природи: митець зображує у воску, теракоті або в глині не так самі предмети, як враження від них; не тіла, а світло і повітря, що їх охоплює. М. Россо вважав, що головне у творчості скульптора — це передати емоції, показати рухливість внутрішнього світу моделі. Майстер радикально відмовився від використання статичних площин і об'ємів, від традиційної гри світлотіні.

М. Россо

М. Россо. «Ессе Пуер»

М. Россо. «Воротарка і звідниця»

Аморфна маса матеріалу і тіні в заглибленнях його скульптур при уважному розгляді створюють чарівне, дивовижне зображення, засноване на взаємодіях скульптури з оточуючими її простором і світлом. Скульптор любив демонструвати свої твори при яскравому сонячному світлі або полум'ї свічки. Він вважав, що рефлекси світла завжди підкреслюють форму, виявляють головну точку зору.

Скульптури М. Россо не мають кругового обходу. Позбавлені чіткого контуру, фіксованих меж, його скульптури виглядають лише з одного боку. Він вважав, що «...навколо статуї не слід крутитися, так само і як навколо картини, тому що не треба крутитися навколо форми, щоб скласти враження про неї».

Висока професійна майстерність скульптора, його обдарування, бунтарський дух дозволили М. Россо мати значний вплив на скульпторів наступного покоління, порівняний лише з впливом О. Родена. Серед його шанувальників були італійські футуристи, які вважали його одним зі своїх провісників.

М. Россо. «Материнство»

М. Россо. «Сарне Альтруї»

М. Россо. «Стара»

У 1880 р. художник і скульптор **Е. Дега** починає працювати над скульптурами. Окрім того він займається різьбленням та пише вірші. Скульптор Е. Дега звертається до тих же тем, які цікавили Е. Дега як живописця. Героїні його творів — витончені балерини, танцівниці, а також коні, застигли в граціозних па. Митець ліпив їх з воску і глини, щоб потім використовувати у своїй роботі живописця. Художник втратив зір і використовував ці зліпки як «етюди». «Я колорист за допомогою лінії», — говорив він. Покладаючись на чуття, Е. Дега домагався виразної передачі миттєвого руху, гостроти і несподіванки пози, зберігаючи при цьому пластичну цілісність і конструктивність фігури.

Е. Дега. «Балерини»

Е. Дега. «Чотирнадцятирічна танцівниця»

Факти з біографії митця

Кераміка Поля Гогена

Кераміка передає відчуття вогню, і тому виліплена фігура немов корчиться в пекельному вогні. Я думаю, що завдяки цьому фігура стає більш експресивною.

П. Гоген

Ежен Анрі Поль Гоген був не тільки художником, він ще захоплювався керамікою. Як скульптор, П. Гоген вважається найбільшим представником постімпресіонізму. Митець був не самотній у своїй керамічній творчості. У кінці XIX ст. відбулося помітне перемішування класичного мистецтва з елементами ремесла.

Його життя і творчість на Таїті залишили нам не тільки чудові, яскраві картини, але й не менш цікаві твори із зображенням аборигенів і їх культових богів.

Керамічні твори П. Гогена були виліплені руками й мали скульптурно-примітивний вид. Гоген-кераміст, як і Гоген-живописець, поклав початок «примітивізму» у скульптурі.

Бунтарський дух П. Гогена найбільше відбився в його роботі «Овіра», де зображувалася таїтянська кровожерна і жорстока богиня смерті. Культурологи вважають, що скульптор асоціює себе з цією богинею. На її дикість і жорстокість творець проєктує свою жажливість і руйнівність.

Створюючи потворний вигляд, скручений силует, гіпертрофовано-велику голову богині, митець ніби протиставляє її європейському мистецтву, його гармонії і «благодаті», вважаючи скульптуру матеріальною реалізацією протесту проти європейського способу життя, релігії, культури. П. Гоген просив на його могилі встановити скульптуру Овіри. У 1979 р. це було зроблено.

Скульптура «Овіри» на могилі П. Гогена

П. Гоген. «Єва»

П. Гоген. Ваза «Мадам Шуффенекер»

П. Гоген. Табакерка «Автопортрет»

Таким чином, на зламі ХІХ—ХХ ст. в образотворчому мистецтві сформувалися нові напрями: імпресіонізм і постімпресіонізм.

Імпресіонізм мав дві основи: своєрідну живописну техніку і нове для того часу бачення світу. Мить — ось що таке імпресіонізм у живописі. Художники намагалися зафіксувати на своїх картинах світ, що стрімко змінюється; природу, яка сповнена найрізноманітнішими унікальними явищами, здатними вразити уяву; висловити безліч почуттів і передати свої швидкоплинні враження; знайти гармонію між оком глядача і самою картиною. Велике значення вони надавали кольору і його чуттєвій вібрації.

Постімпресіонізм виник у 80-х рр. ХІХ ст. Митці цього напрямку не дотримувалися тільки зорових вражень, а прагнули вільно і узагальнено передавати матеріальність світу, вдавалися до декоративної стилізації.

Зазвичай під термінами «імпресіонізм» і «постімпресіонізм» маються на увазі напрями в живописі чи скульптурі, хоча їх ідеї також знайшли своє втілення і в музиці.

? Визначте особливості мистецтва скульптури імпресіонізму.

Робота у групах

Підготуйте коротку доповідь: «Внесок українських скульпторів-імпресіоністів в історію світової скульптури».

Музичне мистецтво імпресіонізму та постімпресіонізму

Не потрібно слухати нічиєї поради, тільки пораду вітру, який наспівує історію світу.
К. Дебюссі, французький композитор, диригент і музичний критик

Велич мистецтва ясніше за все проявляється в музиці.
Й.-В. Гете, німецький поет, прозаїк, драматург, мислитель

Дж. Тіссо «Тихо!»

Е. Дега «Уроки танців»

Поміркуємо разом.

Чому може навчити музика? Чим музика відрізняється від образотворчого мистецтва? У чому сила впливу музики на людину? Яке значення музика відіграє у вашому житті?

Музика вчить відчувати і співчувати, розрізняти красиве і потворне, розвиває власне людські духовні якості. Музичний твір специфічно відображає світ, він стає засобом його осягнення. Якщо сприйняття живопису пов'язано із зором, то засоби музичного мистецтва базуються на слуху і можуть бути пов'язані один з одним тільки за допомогою особливих, тонких асоціативних паралелей, які існують лише у свідомості. Саме композитор, опановуючи дійсність, втілює її в специфічних формах музики. Слухаючи музику, кожна людина отримує можливість поглянути на світ з нової, композиторської точки зору, збагатити своє сприйняття новими явищами і поглядами на вже знайоме.

Композитор, що зазнав на собі вплив різних стилів та напрямів мистецтва, художників або їх полотен, допомагає слухачам через свій твір провести прямі аналогії між конкретними творами живопису і музики. Усе це забарвлюється національною образною своєрідністю і створює індивідуальний стиль композитора. Таким чином, музика відіграє істотну роль у суперечливому й багатогранному житті людини і суспільства.

? Чому музика так впливає на внутрішній стан людини?

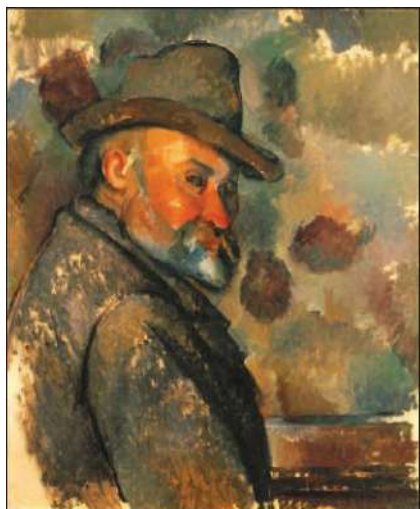
Саме на це питання і спробували відповісти композитори, які увійшли в історію музики як **імпресіоністи**. «Художник повинен писати тільки те, що він бачить, і так, як він бачить» — таким було одне з гасел нового мистецтва.

Музичний імпресіонізм — музичний напрямок, аналогічний імпресіонізму в живописі, що склався у Франції в останню чверть XIX ст. — початку XX ст., перш за все у творчості Еріка Саті, Клода Дебюссі і Моріса Равеля. Потім імпресіонізм поширився і в інших країнах. Як напрямок, імпресіонізм надав неоціненний вплив на майбутні стилі та музичні течії.

Характерними рисами цього стилю в музиці є:

- відтворення настроїв, які одержують значення символів, різноманіття і складності міського побуту, свіжості і безпосередності сприйняття світу;
- фіксація ледь вловимих психологічних станів, викликаних спогляданням зовнішнього світу, зображення випадкових ситуацій, сміливість композиційних рішень;
- тяжіння до поетичної пейзажної програмності;
- витончена поетизація старовини, екзотика, інтерес до тембрової і гармонічної барвистості тощо.

Музику імпресіонізму зближує з *імпресіонізмом у живописі* перш за все прагнення передавати скороплинні, безпосередні враження від явища, півтони, напівтіні барвистості та кольорової гамми, *близькість до природи*. Не минули увагою художники і композитори цього напрямку колоритні жанрові замальовки і музичні портрети.

П. Сезан «Автопортрет у фетровому капелюсі»

П. Сезан «Берег Марни»

Із французьким імпресіонізмом у живописі музичний імпресіонізм має не тільки спільні корені, а й *причинно-наслідкові зв'язки*. Композитори шукали та знаходили не тільки аналогії, а й виражальні засоби у творчості художників К. Моне, П. Сезанна, Е. Дега та інших художників-імпресіоністів.

Нерідко у композиторів-імпресіоністів поєднувалася новизна художніх засобів із перетворенням вишуканих фантастичних образів старовинного мистецтва. Вони продовжили традиції романтизму, відмовившись при цьому від

гострих драматичних колізій і соціальних тем. Майстри музики розширили *ко-лористичні засоби* музичної виразності (в області гармонії, інструментування). Імпресіоністи помітно *розширили сучасну тональну систему*, відкривши шлях багатьом гармонійним нововведенням. Стали культивуватися *симфонічні ескізи-замальовки*, що поєднували акварельну м'якість звукопису з символістською загадковістю настроїв.

Особливу свіжість музиці імпресіоністів надало постійне *звертання до пісенно-танцювальних жанрів*, тонке *втілення ладових, ритмічних елементів*, запозичених у фольклорі народів Сходу, Іспанії, ранніх формах негритянського джазу.

Е. Дега «У репетиційній залі»

Е. Дега. «Балерини у зеленому»

П. Гоген. «Бретонські дівчатка танцюють»

О. Ренуар. «Дівчина з мандоліною»

В *операх* імпресіонізм привів до створення музичних драм напівлегендарного змісту, зазначених чарівною делікатністю звукової атмосфери, скупістю і природністю вокальної декламації, поглибленням психологічної виразності.

Е. Дега «Балет і оркестр»

(«Сільвія», «Ангели» і «Три сарабанди»). Через п'ять років отримали резонанс у професійному середовищі перші твори в новому стилі Клода Дебюссі (перш за все, «Післяполудневий відпочинок фавна», «Море» для оркестру, «Острів радості» для фортепіано). Естафету лідерства від К. Дебюссі прийняв Моріс Равель («Гра води», «Відображення» для фортепіано).

Е. Саті

Ерік Саті (1866—1925 рр.) — ексцентричний французький композитор і піаніст, один із реформаторів європейської музики першої чверті ХХ ст., один із родоначальників таких музичних течій, як *імпресіонізм*, *примітивізм*, *конструктивізм* і *мінімалізм*. Саме Е. Саті придумав жанр «меблірочної музики», яку не треба навмисно слухати. Ця ненав'язлива мелодія стала звучати у магазині або на виставці.

Е. Саті вважається одним із натхненників музичного імпресіонізму. Митець постійно акцентував увагу на тому, як багато у своїй творчості він зобов'язаний художникам. Він привернув до себе К. Дебюссі оригінальністю свого мислення, незалежним, грубуватим характером та їдкою дотепністю й тим, що не визнавав рішуче ніяких авторитетів. Композитор жив неспокойним бунтарським духом, який закликав до повалення традицій. Е. Саті захоплював молодь сміливим викликом обивательському смаку, своїми незалежними естетичними судженнями. Фортепіанні п'єси Е. Саті за формою незвичайні, з екстравагантними назвами, вплинули на багатьох композиторів стилю модерн (збірники фортепіанних п'єс: «Три п'єси у формі груші», «У кінській шкурі», «Автоматичні описи», «Сушені ембріони»).

Слухання музики

Е. Саті, фортепіанні п'єси: «Три п'єси у формі груші», «У кінській шкурі», «Автоматичні описи», «Сушені ембріони».

Найяскравіше музичний імпресіонізм знайшов своє втілення у творчості композитора, піаніста, диригента, музичного критика **Клода Ашля Дебюссі** (1862—1918 рр.) і композитора, диригента, одного з реформаторів музики ХХ ст. **Жозефа Моріса Равеля** (1875—1937 рр.). Творчі шляхи цих двох французьких композиторів йшли паралельно, багато в чому переплітаючись, доповнюючи один одного.

Так само, як і в живописі імпресіоністів, пошуки К. Дебюссі і М. Равеля були спрямовані на *розширення кола виразних засобів*, необхідних для втілення нових образів і, в першу чергу, на максимальне збагачення барвисто-колеристичної музики. Композитори створили нову, імпресіоністську **музичну мову** (*мелодія, гармонія, колорит, лад, метроритм, фактура, інструментування*).

М. Равель за фортепіано

К. Дебюссі

? Як ви вважаєте, що об'єднує цих музикантів?

У творах К. Дебюссі і М. Равеля значення **мелодії** розчиняється в гармонійному тлі. У них немає яскравих, широких мелодій, лише миготять короткі мелодичні фрази. Зате надзвичайно зростає роль **гармонії**: характерні складні, нестійкі гармонії, у яких збільшені тризвуки, зменшені септакорди, використовують паралельний рух акордів. Наприклад, у п'єсі К. Дебюссі «Затонувлий собор». На перший план композитори висувають **колерит**, його барвисте значення — нові незвичні акорди терцової і нетерцової структури.

Не менш глибоке чуття до народно-національного початку визначилося у творчості М. Равеля. Композитор широко використовував народні лади у своїх музичних творах. Тема Іспанії

О. Бенуа. «Іспанський танець болеро»

у творчості композитора увійшла до «Хабанери» і була продовжена потім в «Іспанській рапсодії», «Іспанській годині», рапсодії «Циганка», «Трьох піснях Дона Кіхота». Яскравим прикладом іспанської теми є «Альборада» з циклу «Відображення». Тут зустрічаються лади народної музики стилю фламенко, а також і мажорів — мінор іспанського походження. Один із найвідоміших творів М. Равеля «Болеро» носить узагальнений іспанський характер. М. Равель вводить різноманітні лади, змінює ритмічні розміри (народні вірші та мелодика не входять до сітки суворої періодичної ритміки).

Видатний піаніст К. Дебюссі завжди шукав нове звучання, нову виразність. Композитор відкрив у фортепіанному звучанні невикористані можливості, ввів кардинальні зміни до **фортепіанного мистецтва**, ставши *засновником нового фортепіанного стилю XX ст.*

Для допитливих

Піанізм **К. Дебюссі** — це піанізм тонкого прозорого звучання, дзюркотливих пасажів, панування колориту. Його сучасники відзначали, що гра музиканта вражала, в першу чергу, дивним характером звучання: надзвичайною м'якістю, легкістю, артикуляцією, яка «милує», відсутністю «ударних» ефектів. Композитор на новій основі віродив принципи старовинної клавірної сюїти: в «Прелюдії», «Менуеті», «Пасп'є» впізнаються риси клавесинної музики XVIII ст. А поруч із ними вперше виникає імпресіоністичний нічний пейзаж — «Місячне сяйво» (3 частина), найпопулярніша п'єса цього циклу. Переважна більшість фортепіанних п'єс К. Дебюссі — це програмні мініатюри або цикли мініатюр, що говорить про вплив естетики імпресіонізму. У багатьох п'єсах композитор спирається на жанри танцю, маршу, пісні, на різні форми народної музики. Однак трактування жанрових елементів незмінно знаходить імпресіоністичний характер: це не пряме втілення, а скоріше химерне відлуння танцю, маршу, народної пісні. Яскравий приклад — «Вечір у Гренаді» з циклу «Естамп». К. Дебюссі написав понад 80 фортепіанних творів, більшість яких визнані шедеврами світової фортепіанної літератури.

У фортепіанній музиці **М. Равеля** риси імпресіонізму з найбільшою виразністю проявилися в п'єсах циклу «Відображення». Майже всі фортепіанні п'єси композитора існують в оркестровому варіанті — «Античний менует», «Павана», «Альборада» з циклу «Відображення», «Гробниця Куперена», «Благородні і сентиментальні вальси», «Вальс» та інші. Фортепіанна музика М. Равеля дає яскраве уявлення про стиль композитора, про його поетичні образи, барвисту гармонію, фортепіанні прийоми, які отримали подальший розвиток у музиці XX ст. Пальма першості в оновленні фортепіанної техніки в дусі імпресіонізму, безперечно, належить серії п'єс мальовничої віртуозності із «звукowymi бризками» — «Гра води».

Розглянемо більш конкретно кілька **типових тем** у творчості композиторів-імпресіоністів М. Равеля і К. Дебюссі.

1. У багатьох музичних творах композиторів проступає **гедоністичне ставлення** до життя, що ріднить їхню музику з живописом імпресіоністів.

Гедонізм (древньо грецькою — «насолада», «задоволення») — етичне вчення, згідно з яким задоволення є вищим благом і метою життя.

2. Однією з провідних тем М. Равеля і К. Дебюссі стає «пейзаж»: картини природи, тяжіння до її поетичного одухотворення. В образах природи майстрів приваблюють саме явища природи: шум дощу, подих вітру, біг хвиль, мерехтіння світла, шелест листя тощо. Наприклад, такі п'єси, як «Гра води», «Прелюдія ночі», «Відображення» для фортепіано М. Равеля; «Море» для оркестру, «Вітер на рівнині», «Сади під дощем», «Острів радості» для фортепіано К. Дебюссі. Вміння слухати і чути природу, багатство її звуків і «побачити» всю палітру її фарб викликали до життя *нові звукові прийоми*, вільні від академічних умовностей. Для М. Равеля і К. Дебюссі було важливо передати певний настрій, відчуття, своє ставлення до даного поетичного образу, особливий довірчий, інтимний тон висловлювання, передати певне емоційне забарвлення: то спокійне, мрійливе споглядання, то величний роздум. Про таку музику К. Дебюссі композитор І. Нестьєв сказав: «Чарівні звукові пейзажі Дебюссі: картини моря, лісу, дощу, нічних хмар — завжди пройняті символікою настрою, «таємницею невимовного», в них відчувається то любовна знемога, то нотки сумної відчуженості, то сліпуча радість буття».

Ван Гог. «Пейзаж під дощем»

Слухання музики

На вибір учителя:

«Гра води», «Прелюдія ночі», «Відображення» для фортепіано **М. Равеля**;

«Море» для оркестру, «Вітер на рівнині», «Сади під дощем», «Острів радості» для фортепіано **К. Дебюссі**.

? **Які, на вашу думку, емоції хотіли викликати майстри своїми творами? Чи сподобалися вам ці твори? Чому?**

Уважно розгляньте ілюстрації. Доберіть репродукцію картини до назв музичних творів М. Равеля і К. Дебюссі про природу. Поясніть свій вибір.

Художник Метт Моллоу

Художник Клод Моне

Художник Едуард Мане

Художник Клод Моне

Для допитливих

Музичний портрет разом із портретними жанрами інших мистецтв реалізує одну з важливих творчих потреб — дослідження людини, її особистості. Тільки в музиці індивідуальність людини, яку малюють, передається всіма засобами музичної мови. З моменту виникнення музичного портрету абсолютна більшість його зразків належить до жанру фортепіанної мініатюри. Аж до початку ХХ ст. більшість музичних п'єс-портретів нескладні за формою, контрасти всередині мініатюр рідкісні. Частина п'єс втілює тільки суттєві риси оригіналу, відтворювані декількома точними музичними прийомами (виразними мелодійними, ритмічними або гармонійними оборотами, характерним фактурним рішенням). Поява складних форм і значних контрастів між розділами в музичному портреті пов'язана зі зверненням авторів до багатосторонніх, суперечливих образів, відтворюваних у розвитку (К. Дебюссі, М. Равель). Музичний портрет зосереджений не на відтворенні зовнішнього вигляду персонажа, а на характеристиці його індивідуальності, внутрішнього світу. Через стиль і жанр дається національна, історична і соціальна характеристика персонажу. Крім духовного світу героя, музичний портрет відтворює деякі особливості зовнішності — ті її прикмети, які відповідають тимчасовій і інтонаційній природі музичного мистецтва: манері рухатися і швидкість руху, характерні жести, особливості мови.

Музичний портрет — це музично-художній образ конкретної особистості, як реально існуючої (що існувала), так і вигаданої, яка стала центральною темою твору або його великої самостійної частини.

3. Ще однією з *типових тем* у творчості композиторів-імпресіоністів М. Равеля і К. Дебюссі є **музичний портрет**.

На рубежі XIX—XX ст. традиція портретної мініатюри відроджується у Франції. На відміну від романтиків XIX ст., К.Дебюссі та М.Равель не прагнуть до дослідження характеру портретованого, частіше задовольняючись емоційним враженням (*impression*). У персонажа портрета їх цікавлять ті помітні властивості натури і риси зовнішності, які дають можливість зробити миттєвий нарис, без великого поглиблення у внутрішній світ портретованого.

У К. Дебюссі музичних портретів небагато: як композитор-імпресіоніст, він більше тяжіє до предметності не портретного, а пейзажного характеру, створюючи численні картини настрою. Портрети К.Дебюссі невеликі за розмірами і нескладні за формою. Їх героями є як реальні люди («Дівчина з волоссям кольору льону», «Генерал Лявин, ексцентрик»), так і вигадані персонажі і скульптурні образи («Дельфійські танцівниці»).

У М. Равеля переважають міфологічні портрети. Найяскравіші — «Ундіна» та «Скарби» — включені до фортепіанного циклу «Нічний Гаспар», що оспівує світ химерних нічних бачень. Інший, світлий казковий світ відображений у фортепіанній сюїті «Матінка-гуска». П'єсі «Діалоги Красуні і Чудовиська» надано характер вальсу. У цьому вальсі дива відбуваються не тільки з Чудовиськом, яке перетворюється на Принца. М. Равель творить чудеса з гармонійною вертикаллю. У витонченості й уявній простоті лінії фактури прихований терцецімаккорд (семизвучна гармонія). Вірний точному зображенню перипетій сюжету, композитор відтворює зітхання закоханого Чудовиська, з'єднує його тему з кокетливою темою Красуні і малює перетворення Чудовиська на прекрасного принца, дозволяючи собі в цей момент неприкрити розкіш гармонійних фарб.

Серед портретів К. Дебюссі і М. Равеля зустрічаються композитори («Присвята Рамо» К.Дебюссі, «Менует на ім'я НАУДН» М.Равеля). Їх портрети відзначені точним почуттям портретованого стилю, відтворенням характерних прийомів їх музики. Ці портрети відкривають шлях численним стилізаціям XX ст.

Слухання музики

На вибір учителя:

п'єса М. Равеля «Діалоги Красуні та Чудовиська»;

К. Дебюссі «Дівчина з волоссям кольору льону».

Як би не відрізнялися індивідуальні стилі цих двох натхнених композиторів, ніхто не зможе заперечувати їх ідейного споріднення, спільності їх естетики.

Чим більша дистанція часу відділяє нас від творчих звершень Клода Дебюссі та Моріса Равеля, Еріка Саті, то більшою представляється їх роль у формуванні музики XX ст., їх вплив на весь подальший процес світового музичного розвитку. Ромен Роллан ще на початку століття вважав за можливе проголосити їх творчість

«Початком національного Відродження» французької музики. Французький поет-символіст С. Малларме писав, що композитори-імпресіоністи вчилися «чути світло», передавати у звуках рух води, коливання листя, подих вітру й переломлення сонячних променів у вечірньому повітрі. Творчість композиторів-імпресіоністів багато в чому збагатила палітру музично-виразних засобів.

Послухайте музику і розгляньте ілюстрації у підручнику. Виявіть специфіку музичного портрету, в порівнянні з портретним жанром в інших видах мистецтва — живописі і скульптурі.

О. Ренуар. «Портрет Елен Грімпрель»

Е. Мане. «Портрет мадам Мане з глечиком»

Різниця у творчих поглядах двох майстрів

Клод Дебюссі	Моріс Равель
Сповідує повну свободу музичного вираження, нехтуючи в більшості творів канонами класичної форми, яка майже завжди знайдена самим композитором і впливає з його задуму	Теж прагне до свободи вираження музичної думки, але при цьому залишається в межах суворої художньої дисципліни. Зберігає до кінця своїх днів міцні зв'язки з класичною традицією
Оркестр — таємничі переливи «співаючої гармонії», пофарбованої в прозорі акварельні тони, поява виразних коротких фраз у різних інструментів	Оркестр — велика темброва визначеність, блиск. Свобода поліфонічного руху окремих голосів, які зберігали самостійне виразне значення. Прагнення до чіткої єдності формальної структури.

Тісніше пов'язаний живописом, хореографією, стихією танцю	Музика менш пов'язана з живописом
Ритміка хистка і невизначена, вона багата нюансами, поетичними капризами відтінків, прагненням подолати владу тактової риси, темпової свободи. Рух його фрази визначався вільним диханням, живою пульсацією ритмічних осередків	Ритміка музики значно суворіше підпорядкована дисципліні метра, відрізняється чіткістю, строгістю і «класичністю». За висловом Ігоря Стравінського, «він точний, як швейцарський годинник»
У своїх вишуканих і сміливих модуляціях часом наближався до атональної атмосфери	Частіше звертався до протяжних мелодій, що грають важливу роль у будові форми твору. Впевненіше спирався на тональну основу

? Які ж характерні риси музики імпресіонізму?

Хто з композиторів був основоположником нового стилю?

Отже, таким чином, мистецтво кінця XIX— початку XX ст., незважаючи на різні його види (живопис, скульптура, музика), на всю внутрішню різноманітність течій, напрямів об'єднувало прагнення до передачі емоцій, вражень, кожної миті життя, кожної найнезначнішої зміни навколишнього світу. Імпресіоністи і постімпресіоністи надали, що стало помітно вже в наступному столітті, величезний вплив на весь наступний розвиток образотворчого та музичного мистецтва, та й художньої культури в цілому. Їх життєстверджуюча сила, їх закоханість у людину і природу, їх справжній демократизм, їх нетерпимість до будь-якої людської і суспільної потворності показали шлях до творчості багатьом поколінням творчих особистостей XX— початку XXI століть.

Перевір себе

1. Твори яких скульпторів і художників зображені нижче? Визначте художній стиль, в якому виконані ці роботи. Поясніть, за якими ознаками ви це робите. Охарактеризуйте кожен зі стилів.

Що таке «індивідуальний стиль» митця?

Підказка для неуважних

1. М. Россо «Ессе Пуер»	2. Д. Страцці «Діва Марія»
3. К. Моне «Каміль Моне з дитиною в саду»	4. Г. Курбе «Сільські панянки»
5. Е. Мане «Залізна дорога»	6. Д. Веласкес. Портрет інфанти Маргарити
7. Е. Дега. «Балетна школа»	8. Дж. Мілле «Прерафаеліти»
9. К. Піссарро «Млин у Кноке, Бельгія»	10. С. Васильківський «Пейзаж із вітряними млинами і кінним возом»
11. П. Сезан. «Натюрморт із кошиком фруктів»	12. М. Караваджо. «Натюрморт із фруктами»
13. В. Ван Гог «Дві селянки копаються в полі зі снігом»	14. М. Пимоненко «Жнива»
15. П. Гоген. «Коли вже заміж»	16. Д. Левицький. Портрет Є. Н. Хрущової і княжни Є. М. Хованської
17. О. Ренуар. «Танок у Буживалі»	18. П. Гоген «Танець чотирьох бретонок»

2. Визначте жанри картин.

1. П. Гоген. «Жовтий Христос»
2. Е. Мане. «Христос з ангелами».
3. О. Ренуар. «Портрет актриси Жанни Самарі»
4. О. Ренуар. «У Саду»
5. П. Сезанн. «Вид на Арль з ірисами»
6. К. Моне. «Заграва»
7. В. Ван Гог. «Ваза з червоними маками»
8. В. Ван Гог. «Вулиця та сходи в Овері»

3. Про яких композиторів йдеться нижче?

Саме новаторському генію ... і ... Франція зобов'язана тим, що в ХХ ст. французька музика зайняла одне з найважливіших місць у світовій музичній культурі. Після смерті Вагнера, Брамса, Ліста та Верді на чолі західноєвропейської музики стають композитори Франції, мистецтво яких розвивається своїми напрямками, багато в чому відмінним від напрямів німецької та італійської шкіл.

Це — ...

Французький композитор, диригент, один з реформаторів музики ХХ ст., автор музичних творів «Болеро» для симфонічного оркестру, «Гра води» для фортепіано казав: «Велика музика, я переконаний в цьому, завжди йде від серця. Музика, створена тільки шляхом додатка до техніки, не варта паперу, на якому вона написана. Це був мій повсякчасний аргумент проти так званої «модерністської музики», яку створюють молоді композитори «радикального» напрямку. Їх музика — продукт інтелекту, але не душі».

Це — ...

Французький музичний письменник і критик Еміль Вюйермоз пише про серію картин для фортепіано — «Дзвони крізь листя», «І місяць спускається на місце колишнього храму», «Золоті рибки», а також «Місячне сяйво» з «Бергамської сюїти»: «Ці назви, що пропонують нашій уяві певну тематику, в дійсності належать до етюдів, дуже важким технічно, відповідним «імпресіоністським» методам живописців. ... демонструє тут способом майже науковим імпресіоністську манеру письма, особливо в першій картині ... Те, що музикант прагне тут вловити, — це саме поширення звукових хвиль у повітрі, які, зустрічаючись і розходячись

віялом, стикаються, зливаються, змінюються в зіткненні з кольорами веселки, випромінюючи поезію і мрію. Саме завдяки тому, що ... так вміло скористався целотоновою гамою, йому вдалося зробити спектральний аналіз звуку — здавалося б, лабораторний експеримент, який тут виступає, однак, від початку і до кінця — дивовижна магія музики».

Йдеться про музику ...

Запитання та завдання для самоконтролю та самоперевірки

Дайте відповіді на запитання за матеріалом підручника

I. Назвіть одну правильну відповідь.

1. Художники імпресіонізму — це:

а) Е. Дега, К. Піссарро, П. Гоген.

б) К. Моне, Е. Мане, П. Ренуар.

в) П. Сезанн, В. Ван Гог, П. Гоген.

2. Визначте скульптора-імпресіоніста за його твори:

а) К. Моне;

б) П. Гоген;

в) М. Россо.

3. Яке вірне визначення? **Музичний імпресіонізм** — це:

а) художньо-стильовий напрям у мистецтві і літературі, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань;

б) напрям в образотворчому мистецтві (головним чином у французькому живопису), починаючи з другої половини 1880-х рр. до початку ХХ ст. Художники цього напрямку не дотримувалися основного стильового прийому імпресіоністів — зображення не самого предмету, а враження від нього. Прихильники нового напрямку прагнули вільно та узагальнено передавати матеріальний світ. Вони не були об'єднані ні загальною програмою, ні загальним методом, кожен із них — яскрава творча індивідуальність, кожний залишив свій слід у мистецтві.

II. Дайте стисло відповідь на запитання.

1. Чи подобаються вам художники імпресіоністи?

«Мені подобаються (не до вподоби), тому що...»

2. Чому Францію вважають батьківщиною імпресіонізму і постімпресіонізму?

3. Як вплинули погляди художників та музикантів цього напрямку на творчість наступних поколінь митців?

III. Дайте розгорнуту відповідь на запитання.

1. Чи можна стверджувати, що інтерес до нового напрямку у мистецтві — імпресіонізму — визначився політичними і соціальними змінами у суспільстві? Обґрунтуйте вашу думку.

2. Яку роль грає музика у житті людини?

3. Як мистецтво впливає на розвиток культури суспільства?

IV. Поміркуйте.

Який із видів мистецтва імпресіоністів і постімпресіоністів вам подобається найбільше? Чому?

V. Творче практичне завдання

1. *Продовжіть речення:* «При вивченні цієї теми для мене найбільш цікавим відкриттям було...».

2. Групова робота

Об'єднайтеся в три групи. Використовуючи матеріал підручника, визначте характерні риси імпресіонізму і постімпресіонізму в живописі, скульптурі і музиці. Зробіть порівняльний аналіз.

3. Колективна робота

3.1. Підготуйте вечір на тему: «Імпресіонізм і постімпресіонізм», у ході якого продемонструйте репродукції творів митців, які працювали у тих напрямках. Бажано, щоб вечір супроводжувався музикою композиторів-імпресіоністів.

3.2. Підготуйте доповідь на тему: «Мій улюблений художник-імпресіоніст». Доповідь повинна супроводжуватися ілюстративним матеріалом.

VI. Протягом першого півріччя виконуйте мистецький проект.

Ураховуючи власні уподобання й можливості, оберіть для самостійної роботи тему з розділу «*Стили та напрями мистецтва. Імпресіонізм, постімпресіонізм*» для індивідуального або групового проекту, який виконуватимете протягом I півріччя.

Етапи виконання проекту

1. Постановка проблеми і визначення типу проекту.
2. Планування і організація роботи.
3. Пошук і опрацювання джерел, підготовка обладнання.
4. Здійснення проекту.
5. Оформлення кінцевих результатів.
6. Проведення презентації або захист, творчий звіт.
7. Загальна оцінка проекту.
8. Підбиття підсумків.

Різновиди модернізму

Модерн, модернізм, постмодернізм в архітектурі

«Кожному часу — його мистецтво, кожному мистецтву — своя свобода».

Йозеф Ольбріх, австрійський архітектор, представник стилю модерн, один із засновників Віденського Сецесіону

Поміркуємо разом

Чи вважаєте ви, що кожен новий виток, новий напрям у світовому мистецтві нерозривно пов'язані з віхами в історії соціального розвитку людського суспільства, його прогресивними здобутками? Чому?

Який зміст вкладають мистецтвознавці в поняття «модернізм»?

Насамперед, необхідно розрізнити два поняття «модерн» і «модернізм». У вітчизняному мистецтвознавстві «модерн» означає художній стиль, попередній «модернізму». У західних мистецтвознавчих джерелах «modern» — вишуканий і витончений стиль, який має багато імен, граней і форм художнього вираження та й сама назва стилю «модерн» у багатьох країнах різна. У Франції поширена назва стилю — «Ар-нуво» (Art Nouveau, букв. «нове мистецтво»). Широко відомі назви стилю — «Тіффані» (за іменем американського художника і дизайнера Л. К. Тіффані) в США, «Югендстиль» (нім. Jugendstil, молодий стиль) у Німеччині, «Сецесіон» (Secessionsstil) в Австрії, «Модерн Стайл» (Modern style, сучасний стиль), «Ліберті» в Британії та Італії тощо.

Ар-нуво, двері житлового будинку (1901 р., архітектор Ж. Лавіротт, скульптор Jean-Baptiste Larrive)
Париж. Франція

Модерн (від французького moderne — «сучасний») — стиль (художній напрям) у мистецтві, архітектурі і особливо декоративно-прикладному мистецтві, який досяг піку своєї популярності в останній декаді XIX—початку XX ст. (до початку Першої світової війни).

Характерною особливістю стилю стала ідея синтезу, яка б змогла об'єднати всі види мистецтва і залучити в сферу прекрасного природну красу. Поширенню стилю сприяли всесвітні виставки, на яких демонструвалися досягнення сучасних технологій і прикладного мистецтва. Найбільшу популярність модерн отримав на всесвітній виставці 1900 р. у Парижі. Після 1910 р. популярність модерну стала згасати.

Основні ознаки стилю модерн в архітектурі	
Форми конструкції	Характерні плавність і плинність форм. Каркасні раціональні конструкції. Відмова від симетрії, вертикальні, скеровані у вись домінанти, перетікання форм одна в іншу. Фасади відрізнялися округлими, іноді фантастично вигнутими контурами отворів, використанням решіток із кованого металу і глазурованої кераміки стриманого за тоном кольору: зеленого, лілового, рожевого, сірого. Прагнення до створення одночасно і естетично красивих, і функціональних будівель
Фасади будинків	Подібні до живих організмів. Динамічні. Вони є результатом вільної творчості художників. Площинні орнаментальні декоративні композиції
Лінії стилю	Вигадливі. Грайливі. Примхливі. Абстраговані криві. Відмова від прямих ліній, плавність, плинність ліній, наслідування природних форм рослин. Часто відмова від симетрії. Характерні силуети і орнаменти, які легко згинаються, а також форми рослин і водяних мушль
Характерні елементи	Підкреслена асиметрія. Обтічні форми. Прикраси на стінах і вікнах. Лиштва химерних форм. Візерункові рами металевих перил, балконних огорож, вигинів покрівлі, маршових сходів. Примхливі орнаменти у вигляді жіночих голів
Переважаючі модні кольори	Приглушені кольори. Природні відтінки. Пастельні, колір зів'ялої троянди, тютюнові кольори, перлинно-сірі, сіро-блакитні, пильно-бузкові тони
Матеріали	Широко застосовувався новий будівельний матеріал залізобетон, як конструктивно-декоративний елемент, а не як новий підсобний засіб у будівництві. У металокопункціях активно використовувалося скло, бронза, мідь, цегла, камінь, дерево
Вікна	Нетиповий ритм розбивки віконних прорізів. Прямокутні, видовжені вгору, часто з багатим рослинним декором, іноді арочні, «магазинні вікна» — широкі, на зразок вітрин. Характерні силуети й орнаменти, що згинають лінії в формі рослин і водяних мушль, специфічний малюнок палітурок, заповнений вітражами
Двері	Прямокутні. Декоровані. Зміщені в бік від центру. З мозаїчним орнаментом. Часто арочні і пласкої форми
Дахи	Прямокутні, часто арочні. Найчастіше пласкої форми, з мозаїчним орнаментом, декоровані, прикрашені незліченними вежами і шпильми
Характерні елементи інтер'єру	Поєднання площин, гнуті меблі. Мозаїка, емаль, золотий фон, викарбувані мідь і латунь. Величезне значення надається виразності кованого чавунного заліза, віконних і дверних вітражів. Вітражі модерну вже не абстрактні, як готичні, а несуть у собі біонічні природні форми. Вони, підсвічені зсередини, надавали будівлям неповторну привабливість, а інтер'єрам — виразність. Знамениті вітражі Тіффані різної величини

Історична довідка

Одним із перших архітекторів, які працювали в стилі модерн, був бельгійець **Віктор Орта**, який побудував чотири брусельських будинки, включених до Списку світової культурної і природної спадщини ЮНЕСКО: будинок професора Тассель, який вважається першою в світі спорудою в стилі модерн, будинок ван Етвельде, Сольвей і свій власний, де нині розміщена експозиція Музею В. Орта. У своїх проектах він активно використовував нові матеріали — метал і скло та інші. Несучим конструкціям, виконаним із заліза, він надавав незвичайні форми, що нагадують якісь фантастичні рослини. Поручні сходів, світильники, що звисають зі стелі, навіть дверні ручки — все ретельно проектувалося в єдиному стилі.

Готель Тассель

Готель ван Етвельде. Арх. В. Орта. Брюссель. Бельгія

? Які характерні особливості притаманні різновидам модерну в архітектурі різних країн?

Різновиди архітектурного модерну

Ар-нуво відноситься до стилю модерн, точніше є його частиною. Однак модерн і арт-нуво зовсім не одне і теж. Ар-нуво означає декоративно-орнаментальний стиль. Цей стиль передбачає цілісність і органічність усього житлового простору, його неможливо нічим обмежити, можна тільки дозовано поєднувати. Це завжди величезний простір для творчого самовираження, адже його девіз: «Жоден будинок не повинен бути схожий на інший!». Для стилю характерні хвилеподібні, асиметричні закруглені лінії, також він визначається використанням натуральних форм і зведенням у твори мистецтва прикладного декоративного оздоблення; геометричних, абстрактних або лінійних форм.

Житловий будинок. 1901 р.
Арх. Ж. Лавіротт. Париж. Франція

Сецесіон — «стиль практичної користі», стиль у мистецтві Австрії (кінець XIX — початок XX ст.). Назва виникла через те, що в той період мистецтво Відня, як і інший центр мистецтва — Мюнхен, втілювало в найкращій формі найпередовіші художні ідеї Південно-Східної Європи. Стиль був розроблений Отто Вагнером і його учнями і сполучив прості геометричні форми з мінімумом декору.

Історична довідка

Будівництво споруди за проектом Й. Ольбріха було завершено в 1898 р. Спочатку вона задумувалася як **павільйон модерну** для Будівельної Виставки в Відні. Але потім стала однією з найважливіших будівель для австрійського модерну — Сецесіона. Кошти на будівництво храму Сецесіона збирали самі художники. Однак на тій умові, що оренда їм буде надана безкоштовно. Історія оповідає, що про це домовилися під час особистого спілкування Йозеф Енгельгарт — австрійський художник і скульптор і мер Відня — Карл Люгер. Будівля, що виросла, насправді виявилася якоюсь культовою спорудою — біла, велична, з золотим куполом, який вдало римувався з золотим куполом сусідньої церкви Святого Карла. Будівлю Сецесіона можна розглядати як унікальний приклад архітектурного маніфесту модерністів.

Виставковий павільйон Віденського сецесіона — Будинок сецесіона, арх. Й. Ольбріх. Відень. Австрія

«Гуцульська сецесія» — архітектурний стиль, характерний для деяких споруд, побудованих у Львові в кінці XIX — початку XX ст. «Гуцульська сецесія» — спроба пошуку польського і українського стилів в архітектурі, що проходила в рамках

Будівля Львівського національного лісотехнічного університету. Арх. І. Левинський

національно-романтичного осмислення Віденського сецесіона. Головним джерелом, що надихнув на створення нового національного стилю, стало непрофесійне мистецтво горян Карпат.

У найбільш яскравій формі ідеї «Гуцульської сецесії» відзначилися в роботах архітектурної фірми Івана Левинського, Олександра Лушпинського, Льва Левинського та інших. Для стилю характерні експресивні обсяги, виразна пластична конфігурація дверних прорізів, вікон, навісів, складні обриси дахів з великими схи-

лами, які іноді прикрашалися вежею, схожою на дзвіницю гуцульської церкви. В обрамленні будинків металом і керамікою простежується колористична гама народного мистецтва.

Ліберті — одна з назв стилю модерн у Західній Європі кінця XIX — початку XX ст.

Історична довідка

Англійський комерсант **Артур Ліберті**, представник торгових фірм на Сході, в 1875 р. відкрив в Лондоні магазин, який торгував предметами мистецтва Китаю та Японії. Твори східного мистецтва — фарфор, лаки, тканини, японські гравюри — привертати увагу естетів. Пізніше в магазині «Ліберті» продавалися вироби молодих англійських художників, близькі східному мистецтву. Фірма «Ліберті» мала настільки значний вплив, що в Англії деякий час твори мистецтва модерну іменували «стилем Ліберті». Особливо поширеною ця назва була в Італії, через активну діяльність міланського відділення торгового дому «Ліберті». Після міжнародної виставки в Турині в 1902 р., основні споруди якої були зведені в новому стилі за проектом архітектора Раймонд Д'Аронко, стиль Ліберті отримав загальне визнання.

Житловий будинок у стилі ліберті. Італія

Югендстиль — прийняте в німецькому мистецтвознавстві та художній критиці і застосовується зазвичай до німецького і австрійського мистецтва — одне з найменувань стилю модерн. Походить від назви мюнхенського журналу *Jugend*, заснованого в 1896 р. Як і всі прихильники модернізму, німецькі архітектори, художники та декоратори на чільне місце ставили красу і гармонію елементів інтер'єру. Наповнити простір навколо людини витонченими предметами, зробити досконалість доступною для багатьох людей означало для них зробити світ набагато краще.

Рига — столиця югендстиля. Латвія

Історична довідка

Столицею югендстиля вважається Рига, визнана ЮНЕСКО перлиною європейського югендстиля. Найбільше унікальних будівель, створених у цьому стилі, розташовані в так званому районі посольств і вулиць Альберта, Стрелнієку, Елізабетес. Однак і в центрі латвійської столиці можна зустріти справжні шедеври цього стилю. На вулиці Альберта розташований музей Югендстиль, а Ризька Дума створила спеціальний центр Югендстиль, який займається збереженням і популяризацією цієї унікальної спадщини. Одна з причин, по якій ризький модерн вилився в те, що нині називається югендстилем, є заборона на типову забудову в кінці XIX — початку XX ст. З 1897 до 1913 рр. населення міста виросло на 88%, що стимулювало житлове будівництво. Мером міста на той час був англієць Г. Армистід, який ввів заборону на типову забудову. Все це в цілому дозволило архітекторам реалізувати свої найсміливіші фантазії і плани.

Для допитливих

Король заліза, король архітектури, король модерну — бельгійський архітектор **Антоніо Гауді** створив архітектурний вигляд одного з найкрасивіших міст світу — Барселону. До числа шедеврів сучасної архітектури зараховують **будинок Бальо** — плід химерної фантазії, що має суто літературне походження. У ньому розроблений сюжет — Св. Георгій убиває дракона. Перші два поверхи нагадують кістки та скелет дракона, фактура стін — його шкіру, а покрівля складного малюнка — його хребет. На даху встановлені башточка і кілька груп димових труб різноманітних складних форм, які облицьовані керамікою.

Будинок Бальо. Фасад. Вікна

Не менш популярною є споруда митця — **будинок Міла**, одна з найвідоміших споруд модерну, що отримала назву «Ла Педрера» (каменоломня), через дивину цієї споруди. Це розташований на кутовій ділянці шестиповерховий прибутковий будинок, із двома внутрішніми дворами і шістьма світловими колодязями. Будівля, як і квартири, має складний криволінійний план, що контрастує з хвилястою поверхнею фасаду. У будинку застосовані нові конструктивні рішення: відсутні внутрішні несучі стіни, все міжповерхове перекриття підтримується колонами і зовнішніми стінами, в яких балкони відіграють конструктивну роль. Будинок Міла був оголошений ЮНЕСКО Всесвітньою спадщиною і сьогодні на останньому поверсі розміщується музей, присвячений самому Антоніо Гауді.

Митець створив і парк Гуель, в якому спробував втілити ідеї, які є в природі, але ніколи не реалізовувалися в архітектурі. Будівлі, здається, вирости з-під землі, всі разом складають єдине ціле, дуже органічне, незважаючи на різноманіття форм і розмірів.

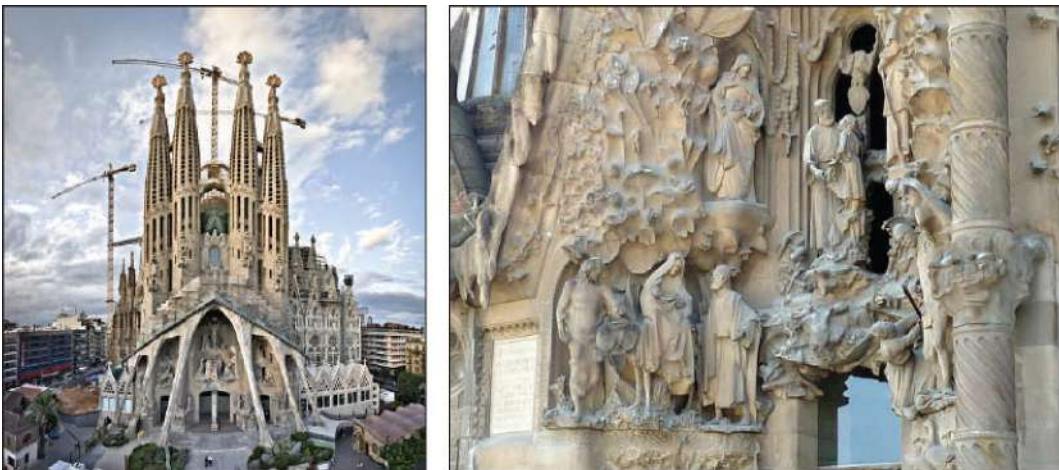

Будинок Міла. Фасад. Внутрішній двір

Собор Саграда Фамілія (Храм Святого Сімейства) — це загально визнаний таємничий символ Барселони. Його величні вежі чинять, справді, незабутнє враження, сама будівля повна таємниць і зачарованих послань А. Гауді.

Будівля собору розрахована на хор із 1500 співаків, дитячий хор із 700 чоловік і 5 органів. Храм повинен був перетворитися на центр католицької релігії. За планом А. Гауді, храм Святого сімейства повинен був стати будинком-символом, грандіозною алегорією Різдва Христового, представленого трьома фасадами. Східний — присвячений Різду; західний — Страстям Христовим, південний — найзначніший, повинен стати фасадом Воскресіння. Різдвяний фасад має 3 портали: центральний — Портал Любові, зліва — Портал Надії, а правий — Портал Віри. Будівництво храму триває і сьогодні. Остаточо його планують закінчити до 2030 року.

Своїм унікальним, і в той же час суперечливим і до цього дня, творінням — храмом Святого сімейства — Антоніо Гауді приєднався до плеяди своїх видатних земляків — Пабло Пікассо, Сальвадора Далі та Хуану Міро, які своїми ідеями перевернули сучасне мистецтво.

Собор Саграда Фамілія. Фасад. Фрагмент декору

? **Уважно розгляньте ілюстрації у підручнику. Який з напрямів архітектури періоду модерна вам сподобався найбільше? Чому?**

Архітектурний модернізм (французькою *modernisme*, від французького *moderne* — «новітній», «сучасний») — напрям у європейській архітектурі ХХ ст. (період з початку 1900-х рр. і по 70-80-ті рр. ХХ ст.), вживається іноді як синонім поняття «сучасна архітектура».

Різновиди архітектурного модернізму

Архітектурний модернізм включає наступні **архітектурні напрями**, які послідовно історично змінювали один одного, стаючи ланками одного еволюційного ланцюга, що виникав вслід за науково-технічними відкриттями і технологічними проривами суспільства: європейський *функціоналізм* 1920—1930-х рр.; *конструктивізм* і *раціоналізм* в 1920-х рр.; архітектурний *ар-де-ко-стиль*; *інтернаціональний стиль*, *бруталізм* 1950—1970-х рр.; *органічна архітектура* тощо.

Розглянемо деякі з них. Новий етап у розвитку модернізму як стилю в архітектурі, який отримав назву **«функціоналізм»**, почався після Другої світової війни. Зруйновані європейські міста мали потребу в економічному відновленні. Раціональна основа функціоналізму і його орієнтація на економічні індустріальні методи домобудівництва сприяли швидкому відновленню житлового фонду, з мінімальними витратами. Біля витоків виникнення *функціоналізму* стояла вища школа будівництва і художнього конструювання в Німеччині — «Баухауз». Одним із засновників раннього функціоналізму був архітектор *Вальтер Гропіус*, який вважав, що в нову епоху архітектура повинна бути суворо функціональною, економічною і орієнтованою на технології масового виробництва. Знаковою і авторитетною силою цього періоду став французький архітектор *Ле Корбюзьє*, котрий зміг суттєво розширити практичні архітектурні прийоми і палітру функціоналізму і зумів виробити власну теоретичну платформу, яка отримала назву *«П'ять відправних точок архітектури»*. Її потім узяли на озброєння всі архітектори світу, які прагнули створювати сучасну архітектуру:

1. Стовпи-опори. Будинок може бути піднятий над землею на залізобетонних стовпах-опорах, при цьому звільнене місце під житловими приміщеннями використовується для саду або стоянки автомобілів.

2. Плоскі дахи-тераси. Замість традиційного похилого даху з горищем під ним, пропонується влаштовувати плоский дах-терасу, на якому можна було б посадити невеликий сад або створити місце для відпочинку.

3. Вільне планування. Стіни більше не є несучими елементами в зв'язку із застосуванням залізобетонного каркаса, тому внутрішній простір від них звільняється. В результаті, внутрішнє планування будинку можна організувати вільно, з набагато більшою ефективністю.

4. Стрічкові вікна. Завдяки каркасній конструкції будівлі та відсутності зв'язку з несучими стінами, вікна можна робити будь-якого розміру і конфігурації, в тому числі вільно протягнути їх стрічкою від кута до кута вздовж всього фасаду.

5. Вільний фасад. Опори встановлюються поза площиною фасаду, всередині будинку. Зовнішні стіни можуть бути при цьому з будь-якого матеріалу — легкого, крихкого або прозорого і приймати будь-які форми.

«Житлова одиниця» — багатоквартирний дім у Марселі.
Франція. Арх. Ле Корбюзьє

Адміністративна будівля в Чандигархі, Індія.
Арх. Ле Корбюзьє

Арт-деко (французькою *art deco*, дослівно «декоративне мистецтво», від назви Міжнародної виставки сучасних декоративних і промислових мистецтв 1925 року у Парижі) — впливовий напрям в архітектурі, образотворчому і декоративному мистецтві у Франції, в першій половині ХХ ст. У 1930— 1940-і рр. став популярним в міжнародному масштабі. Перестав бути актуальним у період після Другої світової війни. Архітектори активно застосовували зигзагоподібні і ступінчасті форми, широкі та енергійні криві лінії (на відміну від м'яких текучих кривих модерну). Арт-деко непомітно зник після підйому масового виробництва, коли до нього почали ставитися, як до кричущого, позбавленого смаку і підроблено-розкішного.

Хмарочос компанії «Крайслер».
Арх. Вільям ван Ален.
Нью-Йорк. США

Канзас-Сіті Пауер енд
Лайт Білдінг — найвищий
будинок штату Міссурі.
США

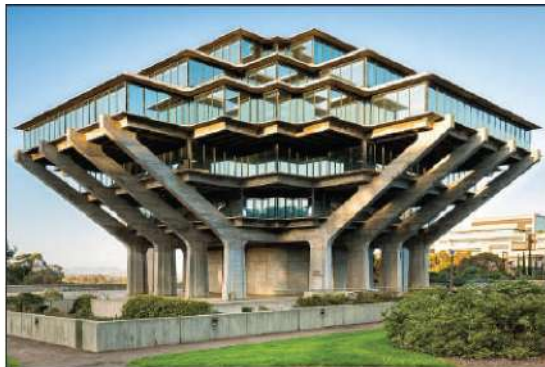
Ратуша Буффало,
Нью-Йорк. США

Бруталізм (від французького *beton brut* — «необроблений бетон») — напрям в архітектурі періоду 1950-х — 1970-х років, в архітектурі Великобританії. Засновниками напрямку вважаються англійські архітектори *Елісон* і *Пітер Сміт-соні*. Бруталізм мав поширення практично у всіх країнах Європи і світу, в тому числі в США, Канаді, Японії, Бразилії, країнах Скандинавії та інших. *Харак-*

терні риси: інтерес до локального кольору, пластичної помітної модерністської форми, гостро-виразних фактур; підкреслена масивність форм і конструкцій, сміливі великомасштабні композиційні рішення; поверхня будівельних матеріалів не декорується, експоновані в їх природному вигляді; переважний будівельний матеріал — залізобетон, армований бетон. Архітекторів-бруталістів приваблювали пластичність бетону, його «скульптурні» можливості. Наприклад, одна з популярних тем у бруталістів, яка часто використовувалася в проектах адміністративних і громадських будівель, — це сходиноква піраміда, перевернута підставою вгору і піднесена над землею на пілонах.

Національний королівський театр у Лондоні.
Арх. Д. Ласдан

Бібліотека Гейзел Лайбрері Каліфорнійського університету в Сан-Дієго, США (1970 р.).
Арх. Вільям Леонард Перейра

? Уважно розгляньте ілюстрації у підручнику. Прочитайте таблицю. Знайдіть ознаки стилю в конструкції будинків на фотографіях.

Загальні ознаки модернізму в архітектурі, які були притаманні всім напрямам

Форми конструкції	Відмова від стилів минулого, оновлення як конструктивних і планувальних ідей, які закладаються до проекту, так і зовнішніх форм. Ґрунтування на новітніх досягненнях науково-технічного і промислового прогресу. З'явився образний вислів — «призми з бетону і скла». Раціональний підхід до вирішення конструкцій і внутрішніх просторів, відсутність тенденцій прикрашання, «інтернаціональний» характер при забудові споруд. Використання найсучасніших будівельних матеріалів і конструкцій. Відсутність тенденцій прикрашання, принципова відмова від історичних ремінісценцій у вигляді споруд
Фасади будинків	Ритм каркасів, криві оболонки, виступи і заглиблення окремих частин будівлі породили багатство світлотіні, яке не може бути створено на плоских навісних стінах. Вони довго слугували невід'ємною приналежністю нової архітектури
Характерні елементи інтер'єру	Раціональний підхід до вирішення внутрішніх просторів (функціональний підхід)

? Уважно розгляньте ілюстрації у підручнику. Який із напрямів архітектури періоду модернізму вам сподобався найбільше? Чому?

Різновиди архітектурного постмодернізму

Архітектура повинна висловлювати всі людські почуття, особливо гумор та іронію
Американський архітектор Чарльз Мур

Архітектурний постмодернізм — це сукупність течій, які виникли в 1960-х рр. і прийшли на зміну пануючому модернізму. Розквіт стилю почався з 1980-х рр. і триває досі.

Загальні ознаки постмодернізму в архітектурі

Переважаючі і модні кольори	Бежева гама, сріблястий, «металік», перламутровий, флуоресцентний
Лінії стилю	Динамічні, вільні
Форма	Раціональні і вільні, симетричні і асиметричні, трансформи
Характерні елементи інтер'єру	Великі, просторі зали; легкі, оригінальні конструкції; контрастні текстурні і фактурні сполучення. Застосування штучної шкіри, нікельованих і хромованих матеріалів.
Конструкції стилю	Уніфіковані збірні і розбірні, логічні і доцільні, легкі алюмінієві і традиційні залізобетонні, арочні, балкові і гвинтові
Вікна	Просторі, іноді на всю стіну, розсувні, відкидні, розстібні і поворотні
Двері	Телескопічні, розсувні, складчасті, хитні, балансивні, обертові та ін.

Єдиною незаперечною цінністю стала вважатися нічим не обмежена свобода самовираження архітектора-художника, заснована на принципі «все дозволено». Видатні архітектори постмодернізму Роберт Вентурі, Моріс Кюло, Леон Кріє, Альдо Россі сформуvalи його наступні постулати:

- «імітація» історичним пам'ятникам і «взірцям»;
- «посилання» на який-небудь пам'ятник архітектури в загальній композиції або її деталях;
- робота в «стилях» (історико-архітектурних);
- «зворотня археологія» — зближення нового об'єкта зі старою будівельною технікою;
- «повсякденність реалізму і античності», яка створюється шляхом відомого «приниження» або спрощення застосованих класичних форм.

Таким чином, постмодерністське мистецтво характеризується не єдиним стилем, а сумішшю різноманітних образів, ідей і стилів. Наприклад, адміністративна будівля, побудована в постмодерністському стилі, може являти собою поєднання модерністських скла і сталі з середньовічними рильцями водостічних труб у вигляді фантастичних фігур і бароковими завитками.

Кривий будинок. Сопот. Польща

Будинок, що танцює. Прага. Чехія

Консоль ім. Нормана Фостера.
Нью Йорк. СШАБудинок-кактус.
Роттердам. ГоландіяБудинок Хааса.
Відень. Австрія

Хай-тек (англійською hi-tech, від high technology — «високі технології») — напрям в архітектурі і дизайні, що зародився в надрах пізнього постмодернізму в 1970-х р. і знайшов широке застосування в 1980-х р. Головні теоретики і практики хай-тека в основному англійці — Норман Фостер, Річард Роджерс, Ніколас Грімшоу. Вважається, що сучасний хай-тек формує імідж найбільших комерційних фірм.

Характерні риси:

- складна простота, скульптурна форма, технологічність, структура і конструкція як орнамент, антиісторичність, монументальність, твори дуже функціональні, зручні;

- використання високих технологій у проектуванні, будівництві споруд;
- використання прямих ліній і простих фігур;
- широке застосування скла, пластику, металу;
- трубчасті конструкції з металу і сходи, виведені назовні будівлі;
- широке використання сріблясто-металевого кольору;
- часте звернення до елементів конструктивізму і кубізму.

До основних рис можна віднести також розщепленість освітлення, наприклад, бра з чіткістю ліній, практично повне виключення з інтер'єру дрібних деталей, ви-

користання новітніх технологій і різні світлові ефекти, що досягаються за допомогою дзеркал та інших поверхонь, що відбивають світло. Все це створює ефект просторого, добре освітленого приміщення.

Центр Помпиду. Арх. Р. Роджерс і Р. Піано.
Париж. Франція

Будівля компанії Ллойдз,
Лондон. Англія

Починаючи з 1990-х рр., хай-тек усе частіше намагається злитися з природою, не сперечатися з нею, але знайти діалог. Таким чином, поступово хай-тек переростає в **біо-тек** і **еко-тек**. Існують різновиди хай-тека:

- *індустріальний хай-тек* — індустріальні елементи, перекриття тощо;
- *геометричний хай-тек*: пошук нових несучих конструкцій будівель, прагнення до однієї точки опори будівлі, гвинтові конструкції, троси, мембрани, м'які оболонки;
- *біонічний хай-тек*: наукові основи, закони і форми живої природи, створення мікроклімату;
- *слик-тек*: глясовий (переважно скляний) блиск фасадних поверхонь.

Біонічний хай-тек

Слик-тек

«Біо-тек» і «Еко-тек» — нові напрями в архітектурі — архітектура майбутнього

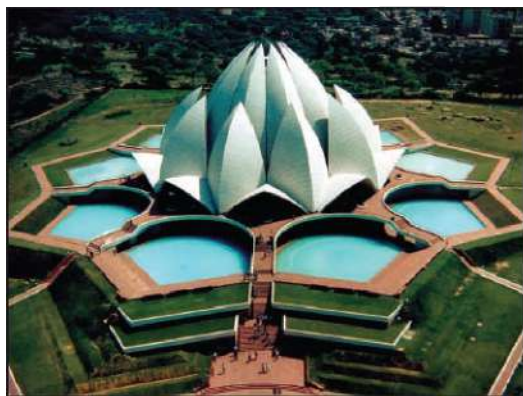
На початку ХХІ ст. світ зіткнувся з новими викликами і проблемами: надто швидким прискоренням науково-технічного прогресу, невпинною індустріалізацією, гонкою промислового виробництва, ринковою конкуренцією, стрімким зростанням міст (темпами урбанізації) і зростанням чисельності населення. Наслідком цього стало нестримне швидке поглинання природних ресурсів, потужний антропогенний тиск на біосферу Землі, зникнення цілих екосистем, забруднення природи промисловими викидами і відходами своєї діяльності, соціальна напруга тощо. В архітектурі з'явився так званий екологічний тренд «зеленого будівництва», який істотно трансформував *хай-тек*, з'явилися його нові різновиди — біо-тек і еко-тек.

Чжуннань-центр (має бути завершено в 2020 році). Сучжоу. Китай

Об'єднавши принципи біології, новітні інженерно-технологічні розробки і традиційну архітектуру, архітектори, які працюють у цих напрямках, прагнуть створити новий тип біонічних будівель, який є продовженням живої природи. Вони часто запозичують природні форми коконів, дерев, павутини, бджолиних стільників — все, що зустрічається в живій природі. Можна зустріти будівлі, схожі на мушлі моллюсків, гнізда птахів, квіти рослин, кістяки риб і, навіть, крила метелика. Еко-біо-тек втілює концепцію, сенс якої створити новий простір для життя людини на зразок творинь природи.

Об'єднавши принципи біології, новітні інженерно-технологічні розробки і традиційну архітектуру, архітектори, які працюють у цих напрямках, прагнуть створити новий тип біонічних будівель, який є продовженням живої природи. Вони часто запозичують природні форми коконів, дерев, павутини, бджолиних стільників — все, що зустрічається в живій природі. Можна зустріти будівлі, схожі на мушлі моллюсків, гнізда птахів, квіти рослин, кістяки риб і, навіть, крила метелика. Еко-біо-тек втілює концепцію, сенс якої створити новий простір для життя людини на зразок творинь природи.

Храм Лотоса.
Нью-Делі. Індія

«Три грації» — архітектурний проект.
Дубай. Об'єднані Арабські Емірати

Проект Шань-шуй-сіті. Пекін. Китай

? Уважно розгляньте ілюстрації у підручнику. Чи сподобалася вам архітектура постмодернізму? Чому?

Кожен новий виток, новий напрям у світовій архітектурі нерозривно пов'язані з віхами в історії соціального розвитку людського суспільства, його прогресивними здобутками. Стиль модерн (модернізм, постмодернізм), виник на тлі підйому промислової індустрії, став уособленням своєї епохи. Напрями стилю прийняли і втілили в архітектурі по всьому світу, називаючи по-своєму в кожній країні у різний час (арт-нуво, югендстиль, функціоналізм, бруталізм тощо). Головною особливістю модерністського мистецтва стала відмова від традицій і пошук нових форм і концепцій. І сьогодні в мистецтві архітектури відбувається бурхливий розвиток різних напрямів, пошук нових художніх засобів, експериментаторство. І цей процес нескінченний, як немає кінця творчості.

Робота у групах

Чи любите ви фантазувати? Давайте разом створимо архітектурний проект будинку в стилі постмодернізму. Уважно прочитайте наші рекомендації і, по можливості, використовуйте їх.

Архітектурний проект

У конструкції будівлі використовуйте плавні лінії, що перетікають одна в одну, такі лінії, що подібні до ліній, які спостерігаються в доквіллі. Уникайте гострих кутів, великих завитків і вигинів. Незалежно від габаритів будівлі, вона повинна мати візуальну легкість.

Матеріали для будівництва можуть бути будь-якими — *цегла, дерево, метал*. Гарним рішенням стане поєднання різних фактур: дерев'яного фасаду, декорованого бутового каменю або червоної цегли. Також, в декорі фасаду можуть переважати скло, металеві та чавунні елементи. Актуальні мозаїчні округлі елементи, ліпнина, статуєтки тощо.

Кольори — натуральні, стримані, можливо, з яскравими вкрапленнями, але без натяку на помпезність.

Вікна — обов'язково великі, можуть розташовуватися не симетрично, — це стосується і головного входу.

Балкони і еркери — зміщені від центральної осі, оформлені колонами, можливо, у вигляді спіралей. Наявність «закручених» елементів характерна для проєктів будинків у стилі модерн — спіральні *сходи*, особливе розташування приміщень всередині.

Навколишній ландшафт повинен підкреслювати єдність стилю. На ділянці бажано, щоб були фонтани, водойми, різноманітні ажурні арки, альтанки з вітражами. Планування включає плавні лінії, переважає натуральний камінь, дерево і ковані елементи. В саду має бути багато простору і кілька поодиноких акцентів — великі дерева або групові посадки.

Модерн, модернізм у живописі

Єдиний спосіб кудись приїхати — це спершу розібратися, куди їдеш.
(цитата з твору «Кролик, біжи!»).

Джон Хойер Андайк, американський письменник

Поміркуємо разом

Ознайомившись із характерними рисами модернізму і постмодернізму в архітектурі, якими ви бачите ці стилі в творах живопису?

«Можливо, естетична цінність сучасного мистецтва справді невелика, але той, хто бачить в ньому лише примху, може бути впевнений, що нічого не розуміє в мистецтві, ні в новому, ні в старому. Нинішній стан живопису і мистецтва в цілому — плід непохитної і неминучої еволюції» — так написав у 1924 р. іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гассет про новий стиль — **модернізм**. Цей стиль принципово відрізнявся від усіх попередніх художніх стилів і опинився радикальним перевертотом у мистецтві.

У мистецтві немає законів, що визначають його розвиток, перехід від одного художнього стилю до іншого. Художній стиль *модернізм* склався наприкінці ХІХ ст. і проіснував приблизно до середини ХХ ст. Він є реакцією естетичної свідомості на корінний перелом у культурі західноєвропейського і американського суспільств, пов'язаний, насамперед, з науково-технічним прогресом, стабілізацією капіталізму і виходом на історичну арену широких мас. Гостро відчуваючи глобальність розпочатого перелому в культурі, модернізм прийняв на себе задачу борця, пророка і творця нового в мистецтві.

З самого початку він складається з великої кількості напрямів, шкіл і течій, які вели між собою гостру полеміку. *Характерними рисами* для більшості з них були:

- революційно-руйнівний пафос по відношенню до традиційного мистецтва і традиційних цінностей культури;
- експериментаторство;
- різкий протест, а іноді просто бунт проти всього, що уявлялося консервативним, обивательським, буржуазним, академічним тощо;
- демонстративна відмова від реалістично-натуралістичного зображення дійсності;

- програмна спрямованість до створення принципово нового, і, перш за все, формально нового, у всіх галузях мистецтва;
- тенденція до стирання кордонів між видами мистецтва;
- спрямованість до синтезу різних мистецтв або, у будь-якому разі, до стимулювання їх впливу одне на одне.

При цьому різні напрями модернізму розуміли по-різному *мету і завдання* мистецтва. Єдність була тільки в одному — в усвідомленні необхідності створення абсолютно нового мистецтва, здатного взяти активну участь у перетворенні суспільства. До найбільш важливих напрямів модернізму, що вплинули на хід і розвиток сучасного мистецтва, відносяться: *імпресіонізм, символізм, абстракціонізм, футуризм, кубізм, дадаїзм, сюрреалізм*.

Незважаючи на свою внутрішню суперечливість, модернізм дав найбільші фігури мистецтва минулого століття, які вже увійшли до історії світового мистецтва. Серед них Пабло Пікассо, Анрі Матісс, Василь Кандинський, Казимир Малевич, Сальвадор Далі і багато інших.

Для допитливих

Поряд із терміном «модернізм» нерідко використовується також термін «авангардизм» (або просто «авангард»). Часто ці поняття розглядаються як синоніми. Але іноді стверджується, що авангард передував модернізму.

Зокрема, *імпресіонізм*, який був першим щаблем становлення модернізму, явно не належить до авангарду, до якого не належать також *символізм* і *модерн*: у них немає ніякого радикалізму і прагнення порвати з традиціями.

Наприклад, ранній П. Пікассо «блакитного» і «рожевого» періодів його творчості, без сумніву, належить до художників-модерністів, але ніяк не до авангардистів. Але вже П. Пікассо-кубіст — явний авангардист, хоча і в *кубічний період* він іноді писав твори, що не виходять за рамки помірнього модернізму.

Галерея художніх напрямів мистецтва модернізму

Модернізм, що принципово відрізнявся від усіх попередніх художніх стилів, став радикальним переворотом в мистецтві. Розглянемо кілька напрямів модернізму в живописі через творчість художників, які працювали в цьому стилі (тобто їх *індивідуальний стиль*).

Для допитливих

Стиль епохи знаходить свій конкретний прояв в **індивідуальному стилі** митця. Слово «стиль» уже в стародавньому світі означало індивідуальну манеру. В свою чергу, поняття «індивідуальний стиль» вживається для позначення сукупності художніх особливостей, властивих творчості митців (наприклад, **стиль Казимира Малевича**) або навіть окремого періоду їхньої творчості (наприклад, **стиль раннього Пабло Пікассо**).

Щоб дослідити індивідуальний стиль митця, треба проаналізувати: стиль епохи, в якій він жив та працював; умови, що сформували його особистість; його погляди на життя, мистецтво; виражальні засоби його творів як спосіб спілкування митця і слухача чи глядача; особистісне тлумачення їхніх функцій у творі; дослідити творчу лабораторію майстра; виокремити у творах митця риси стилів, напрямів і течій; з'ясувати відносини авторського стилю до тогочасних мистецьких традицій тощо.

А. Муха

Особливе визнання сучасників здобула творчість чеського живописця, графіка, декоратора, засновника і майстра театральної і рекламної афіші та майстра декоративно-прикладного мистецтва **Альфонса Мухи** (1860—1939 рр.), який працював в стилі **модерн**, зокрема, в стилі ар-нуво (Art Nouveau). Його твори відрізнялися вишуканим малюнком і екзотичним орнаментом. Ніхто інший так, як А. Муха, не зумів образно передати романтичну жіночність стилю модерн. Плакати, листівки, гральні карти з зображенням розкішних і чуттєвих «жінок Мухи» моментально продавалися тисячними тиражами. Кабінети світських естетів, зали кращих ресторанів, дамські будуари прикрашали шовкові панно, календарі та естампи майстра.

Популярність прийшла до художника після створення ним афіш для спектаклів театру «Ренесанс» Сари Бернар, де А. Муха виступав як дизайнер постановок. За його ескізами створювалися сукні та сценічні ювелірні прикраси.

У стилі ар-нуво майстер створив барвисті графічні серії «Пори року», «Квіти», «Дерева» тощо. У вигляді арт-постерів вони дійшли до нашого часу. Саме завдяки популярності плакатів, А. Муха став одним із лідерів світового модерну.

А. Муха. Графічні серії «Пори року»

А. Матісс

Анрі Еміль Бенуа Матісс (1869—1954 рр.) — французький художник і скульптор, лідер напрямку **фовізм**. Відомий своїми дослідженнями щодо *передачі емоцій через колір і форму*.

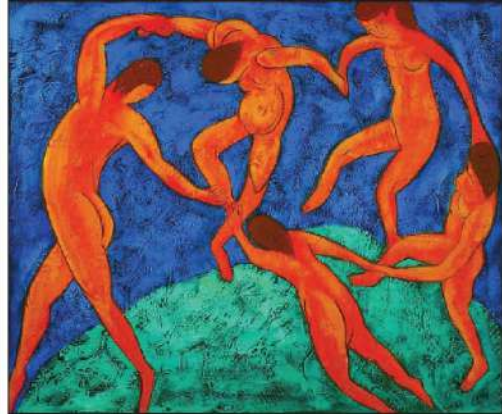
Від живопису представники цього жанру вимагали тієї ж гармонії, що була у природі. А. Матісс писав: «Я хочу мистецтва рівноваги і простоти, яке не турбує, не бентежить; я хочу, щоб людина, втомлена, надірвана, отримала б перед моїм живописом заспокоєння і відпочинок... Усі ті, хто напружує розум — ділові люди й інтелектуали, — змогли б отримати там відпочинок і заспокоєння, як у зручному кріслі, яке дає відпочинок після фізичної напруги... Моя

мрія — мистецтво гармонійне, чисте і спокійне, без усілякої проблематики, без жодного сюжету, що хвилює... Вибір моїх фарб не покоїться ні на жодній науковій теорії: він заснований на спостереженні, на відчутті, на досвіді моєї чутливості... я просто прагну покласти кольори, які передають мої відчуття...».

А. Матісс. Композиція «Квіти, фрукти, панно «Танець»»

А. Матісс. Панно «Танець»

Фовізм (французькою *fauvisme*, від французького *fauve* — «дикий») — напрям у французькому живописі кінця XIX — початку XX ст. Назва закріпилася за групою художників, чії полотна були представлені на осінньому салоні 1905 р. Картини залишали у глядача відчуття енергії і пристрасті, і французький критик Луї Восель назвав цих живописців дикими звірами (французькою *Les fauves*). Це було реакцією сучасників на «дику» виразність фарб. Так випадкове висловлювання закріпилося як назва всього напрямку. Самі ж художники ніколи не визнавали над собою даного епітета.

Характерні риси фовістів — динамічність мазка, стихійність, прагнення до емоційної сили. Силу художнього вираження створював яскравий колорит, чистота і різкість, контрастність кольорів, інтенсивна відкритість локальним кольорам, зіставлення контрастних хроматичних площин. Доповнювала образ гострота ритму. Для фовізму характерне різке узагальнення простору, обсягу і всього малюнка, зведення форми до простих контурів, при відмові від світлотіньового моделювання і лінійної перспективи.

Для допитливих

Композиція «Квіти, фрукти, панно «Танець»» була створена художником у 1909 р. У композиції А. Матісса немає живописця, але його присутність, його дух матеріалізовані всім строєм перетвореного майстром світу. А. Матісс вводить глядача до своєї майстерні, приковує його увагу до великого панно «Танець», установленому на мольберті. Панно «Танець» — найважливіший елемент композиції. У ньому зосереджений один з енергетичних центрів картини і йому відповідає міць довгих стебел квітів. Чітко окреслені площина столу, панно, підрамника, які взаємодіють між собою не тільки переключенням вертикалей, діагоналей, горизонталей, а й колірними плямами, вносячи в побудову картини логіку і ясність, що вельми цінує А. Матісс.

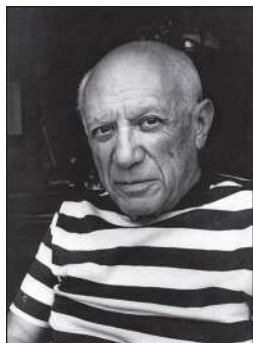
У **панно «Танець»** знайшов віддзеркалення ідеал художника, його філософські уявлення про місце і призначення людини в загальній системі Всесвіту (вважається, що танець, який виконується людьми із сполученими руками, означає союз Землі і Піднебесся).

До початку ХХ ст. перед художниками постало запитання: як мистецтву залишитися в світі живим і актуальним, як образотворчі образи створити доступніше і легше для сприйняття? Іспанський художник Пабло Пікассо, який шукав нову мову мистецтва, вважав, що в арсеналі живопису є тільки його власні специфічні засоби — площина полотна, лінія, колір, світло, і їх зовсім не обов'язково ставити на службу природі. На його думку, зовнішній світ лише дає поштовх для вираження індивідуальності творця. Відмова від правдоподібної імітації предметного світу відкрила перед художниками неймовірно широкі можливості. З'явилося декілька нових напрямів. Одним з яких був кубізм.

Кубізм (французькою cubisme, від cube – «куб») — модерністичний напрям в образотворчому мистецтві, насамперед, у живописі, що зародився на початку ХХ ст. у Франції і характеризується використанням підкреслено геометрізованих умовних форм, прагненням «роздібнити» реальні об'єкти на стереометричні примітиви.

Для допитливих

Початок нового напрямку в мистецтві — кубізму — ознаменувала картина іспанського художника, скульптора, графіка, театрального художника, кераміста і дизайнера **Пабло Пікассо** (1882—1963 рр.) «Авіньонські дівці». За задумом митця, картина мала розбудити совість сучасників, а тому сприймалася як пристрасний голос художника на захист вродливості приниженої та безправної жінки.

П. Пікассо

Творчість художника П. Пікассо поділяється на кілька періодів. Кожен із них має свої підходи, стиль, кольорову палітру: «блакитний» період, «рожевий» період, кубізм, неокласицизм, сюрреалізм тощо.

Розглянемо *кубічний* період митця, у якому виділяють кілька етапів. Кожен етап має *характерні риси*. «Сезаннівський» кубізм характеризується охристими, зеленими, коричневими тонами, але більш розмитими, і використанням простих геометричних форм, з яких будується зображення

(наприклад, «Жінка з віялом»).

П. Пікассо. «Авіньонські дівці»

П. Пікассо. «Завод у Хорта де Сан-Хуан»

П. Пікассо. «Хліб і блюдо з фруктами на столі»

«Аналітичний» кубізм: предмет дробиться на частини, які чітко відокремлюються одна від одної, предметна форма немов розпливається на полотні (наприклад, «Жінка з віялом», «Завод в Хорта де Сан-Хуан»).

«Синтетичний» кубізм роботи П. Пікассо приймають декоративний і контрастний характер. На них зображено здебільшого натюрморти з різними предметами: музичними інструментами, нотами, пляшками вина, курильними трубками, столовими приборами, афішами (наприклад, «Хліб і блюдо з фруктами на столі»).

У 1985 р. був створений Музей Пабло Пікассо в Парижі, що нараховував більше 200 картин, більше 150 скульптур і кілька тисяч малюнків, колажів, естампів, документів. Творчість митця кардинально вплинула на хід розвитку мистецтва та культури всього ХХ ст.

«Що мене дуже надихало і що стало головним напрямом **кубізму** — це матеріалізація того нового простору, який я відчув», — зазначав французький художник, графік, сценограф, скульптор і декоратор **Жорж Брак** (1882—1963 рр.). Він разом із Пабло Пікассо започаткував кубізм у світовому мистецтві.

Ранні роботи Ж. Брака були імпресіоністськими, але після перегляду виставки робіт **фовістів** у 1905 р. він перейняв їх стиль. Фовісти використовували яскраві кольори і спрощені форми, щоб домогтися максимально сильної емоційної реакції.

У 1907 р індивідуальний стиль Ж. Брака поступово почав еволюціонувати під впливом *творчості Поля Сезанна і Пабло Пікассо*. Митець різко змінив художню манеру, прагнучи до лаконізму мальовничих засобів і геометризації предметів і став одним із засновників нової течії — *кубізму*. Американський мистецтвознавець Дж. Голдінг писав, що кубізм — «найповніша і найрадикальніша художня революція з часів Ренесансу». Якщо живопис імпресіоністів робив акцент на кольорі, то кубізм, розклавши форму на окремі геометричні фігури, виразив умовний характер простору.

Ж. Брак

Ж. Брак-фовіст. «Порт в Ла-Сьота»

Ж. Брак-кубіст. «Будинки в Естаке»

Для допитливих

Існує легенда, що А. Матісс, побачивши картину Ж. Брака «Будинки в Естаке», сказав, що вона нагадує йому зображення кубиків. У тому ж році один французький журнал писав, що живопис Ж. Брака зводиться до зображення кубів. Колір і сюжет у кубізмі виконували другорядну роль, головними були малюнок, статична конструкція і композиція.

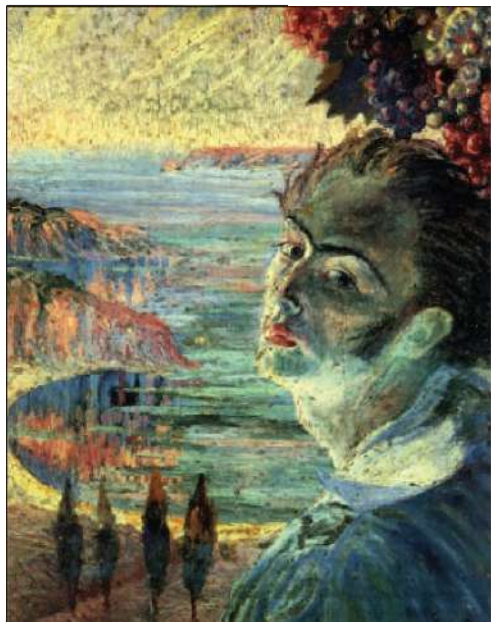
Ж. Брак створив цикл із восьми великих полотен «Майстерні», що став вершиною його творчості, виконував ряд декораторських замовлень: займався церковними вітражами, оформив розпис стелі в *Етруській залі* Лувра тощо. Провідна тема пізньої творчості художника — «птах, що розправив крила у польоті».

Ж. Брак. «Дует»

Ж. Брак. «Птах повертається до гнізда»

С. Далі. «Автопортрет»

Сюрреалізм (від французького *sur-realisme*, буквально, «над-реалізм») офіційно виник у 1924 р. Особливе значення в творчості художників цього напрямку мали фантазії, марення, сновидіння. Вони з'єднували фантазію і реальність, мрії і спогади, прагнули по-новому поставити і вирішити головні питання буття людини, переробити світ і змінити життя.

Митці часто видозмінювали природні властивості речей: тверде виявлялося рідким, нестійким; м'яке — окам'янілим; предмети мертвої природи несподівано з'являлися у вигляді живої природи. В одних образотворчих об'єктах могли легко вгадуватися інші. Представники сюрреалістичного мистецтва: *Макс Ернст, Рене Магрітт, Ів Тангі, Сальвадор Далі*.

Розглянемо цей напрям на прикладі творчості Сальвадора Далі.

Яскрава особистість XX ст. *Сальвадор Далі* (1904—1989 рр.) — унікальний іспанський живописець, графік, скульптор, режисер, письменник, один із найвідоміших представників одного з напрямів мистецтва *модернізму* — *сюрреалізму*. Його картини відомі навіть тим, хто не цікавився живописом.

Сюрреалізм С. Далі руйнував на своєму шляху будь-яку істину, принципи, все, що базується на основі порядку, віри, доброти, логіки, гармонії, ідеальної краси. У своїх полотнах художник відтворив події і суспільні явища, очевидцем яких він був: католицьку віру та науку, громадянські війни, нацизм, створення атомної бомби, сексуальну революцію. Митець створював знайомі всім образи — людей, тварин, будинки, пейзажі, але об'єднував їх на полотні в дивні гротескні композиції, шокуючи глядача. У своїх картинах С. Далі, як і всі сюрреалісти, часто видозмінював природні властивості речей: тверде виявлялося рідким, текучим; м'яке — скам'янілим. Художник бачив світ, який втратив сенс, вкрай безглузди ми здавалися йому основи моралі. С. Далі вважав: якщо йому довелося жити в такому світі, то єдине, що він міг зробити, — жити *сюрреалістично*.

С. Далі. «Лебеді, які відображаються у слонах»

С. Далі. «Годинник, що розтікається»

Для допитливих

Ось кілька висловлювань художника, які допоможуть краще пізнати його:

«Мене звать Сальвадором — Спасителем — на знак того, що за часів загрозливої техніки і процвітання посередності, я покликаний врятувати мистецтво від порожнечі».

«Я не шукаю, я — знаходжу».

«Сюрреалізм — не партія і не ярлик, а єдиний в своєму роді стан духу, що не скутий ні гаслами, ні мораллю. Сюрреалізм — повна свобода людського єства й її право мріяти. Я не сюрреаліст, я — сюрреалізм».

«Що стосується живопису, то мета у мене одна: як можна точніше відобразити конкретні образи ірраціонального».

«Мій живопис — це життя та їжа, плоть і кров. Не шукайте в ній ні розуму, ні почуття».

Одна з найвідоміших картин С. Далі — «Таємна вечеря». Це велике полотно (167х288 см) — істинний шедевр живопису, який зачаровує дією, особливою епічною виразністю. У ньому втілено філософсько-релігійне і естетичне кредо художника. Геометричний раціоналізм свідчить про непереборну віру в сакральну силу числа, досконалу форму, яка для С. Далі уособлювала духовну гармонію, моральну чистоту і велич. Присутні в картині і певна комічність світосприйняття художника. Однак, образна драматургія і змістовний контекст картини кожним глядачем відчувається і сприймається по-різному.

С. Далі. «Таємна вечеря»

? Як стиль епохи позначився на індивідуальному стилі С. Далі? Уважно розгляньте репродукції його картин. Опишіть ваше враження від творів цього майстра.

Як ви вважаєте, чому більше віддавав перевагу в своїх картинах іспанський художник: емоціям чи змісту?

С. Далі зробив вагомий внесок у розвиток світового мистецтва живопису. Його неповторні твори і сьогодні змушують глядачів переживати, замислюватися над сенсом життя, про страждання і радості, про красу, любов і віру.

Абстракціонізм (латинською *abstractio* — «віддалення»). Цей напрямок у мистецтві виник на початку ХХ ст., насамперед, у живописі. Роботи художників вирізнялися повною відсутністю сюжету і композиції. Абстракціонізм вважається одним із найскладніших явищ сучасної культури, течія **безпредметного мистецтва**, яка повністю виключає ідейний зміст і образну форму, відходить від ілюзорно-предметного зображення та відмовляється від видимої реальності (абсолютизація чистого враження та самовираження митця засобами геометричних фігур, ліній, кольорових плям, звуків). У наші часи абстракціонізм зазвичай характеризується як мистецтво, що не відображає предмети реального світу, але використовує тіні та кольори для надання настрою. Теоретик абстрактного мистецтва *Мішель Сейфор* так визначав цей напрямок: «Я називаю абстрактним усіляке мистецтво, яке не містить ніякого нагадування, ніякого уявлення про реальність».

Засновники абстракціонізму — художники *Василь Кандинський* і *Казимир Малевич*, голландець *Піт Мондріан*, француз *Робер Делоне* і чех *Франтішек Купка*. В основі їхнього методу малювання лежало прагнення до «гармонізації», створення певних колірних поєднань і геометричних форм, щоб викликати у глядача різноманітні асоціації.

Василь Кандинський (1866—1944 рр.) — живописець, графік і теоретик образотворчого мистецтва, один із засновників абстракціонізму. У своєму абстрактному мистецтві В. Кандинський використовував не тільки образи реального світу, але передавав їх за допомогою простих геометричних фігур. Його **абстрактне мистецтво** — це не художня творчість, а багатогранна ідея художника, яка втілювалася в реальність.

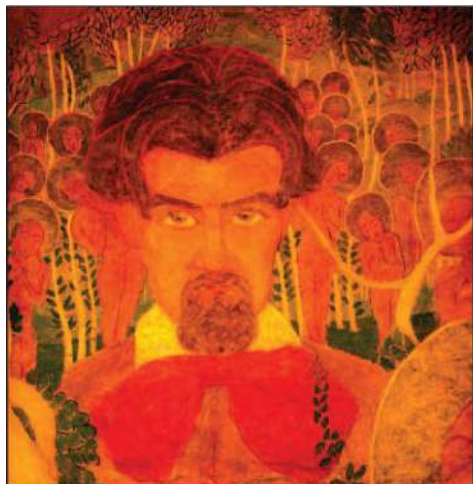
В. Кандинський. «Автопортрет»

В. Кандинський. «Жовте-червоне-синє»

Казимир Малевич (1878—1935 рр.) — художник-авангардист українсько-польського походження, один із засновників нових напрямів в абстрактному мистецтві — **супрематизму** та **кубофутуризму**, педагог, теоретик мистецтва. К. Малевич вважав, що сутність прекрасного у сучасному мистецтві виявляється через зв'язок художника зі світом, через його відчуття і через інтуїцію, які він висловлює на полотні, використовуючи художні засоби, через нову форму і колір. На його думку, сучасне мистецтво вже давно відійшло від потреби простого відображення природи та копіювання її природних форм, воно повинно рухатися новими шляхами не класичного, а сучасного мистецтва. Природа не є відображенням застиглої краси, вона змінює форми і створює з існуючого все нове і нове. У своїй естетичній

концепції митець аналізує *нову мову сучасного абстрактного живопису*, яка складається з геометричних форм. Предмет розкладається на окремі елементи, і в єдності цих елементів (різних ліній, кольорів, об'ємів, фактур, що створюють нове «тіло»), *створюється нова форма відображення*, як цілісність художнього смислу, тобто перехід до *безпредметної творчості*.

К. Малевич. «Автопортрет»

К. Малевич. «Авіатор»

К. Малевич. «Удосконалений портрет будівельника»

Живопис постмодернізму

На зміну модернізму і авангардним течіям останньої чверті ХХ ст. прийшов новий стиль — **постмодернізм**. Він відображає картину світу, в якій хаос і порядок виступають не як протилежні поняття, а як невід'ємні одна від одної величини.

Художники, які працюють у цьому стилі, завдяки гіркому історичному досвіду, переконалися у марноті спроб поліпшити світ, втратили ідеологічні ілюзії, вважаючи, що людина позбавлена змоги не лише змінити світ, а й досягнути, систематизувати його. Прогрес визнався ними лише *ілюзією*. Реальним вважалися варіювання та співіснування усіх форм буття.

Деякі характерні риси постмодернізму: культ незалежної особистості; потяг до міфу; прагнення поєднати істини (часом полярно протилежні) багатьох людей, націй, культур, релігій, філософій, які взаємодоповнюються; іронічність та пародійність; невизначеність тощо. Художники бачили повсякденне реальне життя як театр абсурду, апокаліптичний карнавал; суміш багатьох традиційних жанрових різновидів. Але в них залишалася віра в розум, науку, безмежність людських можливостей. Цінність людини визначалася вже самим фактом її існування.

Постмодернізм представлений практично у всіх видах мистецтва. Він вплинув на розвиток архітектури, скульптури, живопису, книжкової ілюстрації, реклами, кінематографа, комп'ютерної графіки та дизайну. Найвідоміші представники постмодернізму в живописі: Маріо Мерц, Міммо Паладіно, Ернст Фукс, Дуглас Х'юблер, Роберт Беррі, Лоуренс Вейнер та інші.

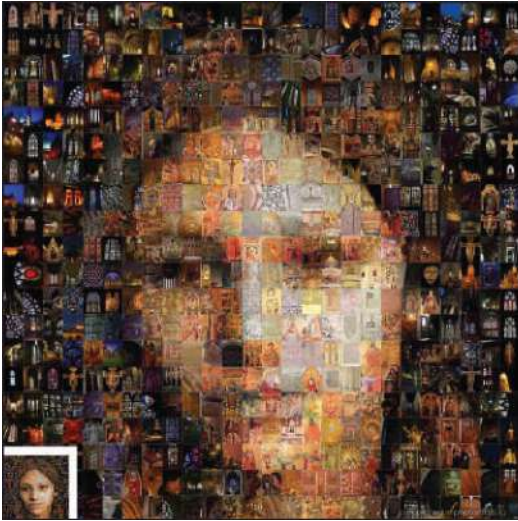
Основна форма постмодерністського самовираження у живописі — це **колаж**. Звичною стала гра з масштабами і кольором під час копіювання популярних об-

разів — Джоконди, Мерилін Монро або Альберта Ейнштейна. На *портретах* зображуються байдужі обличчя, позбавлені внутрішнього життя. *Пейзажі* стали спрощеними і схожими на кадри з мультфільмів.

Синтезуючи розрізнені образи і несумісні речі, постмодерністське мистецтво виробляє новий сенс, який не може бути ні однозначним, ні стабільним; за самим своїм стилем воно покликане бути **непевним і неоднозначним**.

Галерея художніх напрямів постмодернізму

М. Ксут. Із серії портретів-колажів «День за днем»

Е. Уорхолл «Мерилін»

А. Савадов. «Футбол»

О. Міннібаєва. Із серії «Ностальгичний живопис»

Живопис ХХ ст. продемонстрував величезну різноманітність напрямів і стилів, невпинні пошуки митців нових, відповідних часові, зображальних засобів.

Спробуємо протиставити естетику модернізму та естетику постмодернізму за кількома основними позиціями:

- уявлення про художника;
- тлумачення творів мистецтва;
- розуміння аудиторії і розуміння самого мистецтва;
- відношення до мистецтва.

Модернізм	Постмодернізм
Художник-модерніст у всьому шукав єдність, однолінійність, одноваріантність розвитку світу	Художник-постмодерніст виступає за культурне різноманіття, всіляко підтримує багатоваріантність розвитку світу
Прагнення до великої мети — єдності художника і його твору, пошук власного бачення істини, сприйняття місії художника дуже серйозне, і тому наполягання на суворій автономії мистецтва	Неприйняття мистецтва всерйоз, гра з ним, непрагнення до істини. Піддавання сумніву старої концепції авторства, творчого генія, неповторності таланту тощо. Прагнення зробити свою аудиторію повноправним співавтором того, що «творить» художник
Припущення наявності внутрішньої єдності і цілісності твору мистецтва і приділення великої уваги тому, як його частини поєднуються одна з одною, утворюючи єдине ціле	Заперечення єдності і підкреслення стилістичного і тематичного різноманіття. Іноді постмодерністські художники створюють картини, навмисно позбавлені єдності. Характеризується не єдиним стилем, а сумішшю різноманітних стилів. Це можуть бути картини, написані в несумісних стилях, інсталяції, в яких одні предмети є явно несумісними з іншими
Аудиторія є пасивним спостерігачем твору мистецтва. Активною стороною були художники, які не тільки створювали картини, а й давали ключ до їх тлумачення	Переміщення в постмодернізмі акценту з художника на аудиторію неминуче змінило значення аудиторії. Вона стала активною складовою не тільки процесу сприйняття того, що представлено її увазі художником, а й нерідко активним учасником самого акту створення твору мистецтва

Робота у групах

Об'єднайтеся у три групи. Модерністи (1-ша група), постмодерністи (2-га група) і судді (3-тя група). Використовуючи ілюстративний, текстовий матеріал і таблицю з підручника, доведіть (за допомогою прикладів) кожен характерну рису стилю. Аналізуючи відповіді груп, «судді» визначать переможців.

Скульптура модернізму і постмодернізму

Безперечно, живопис модернізму був різноманітнішим, ніж скульптура. Проте, цей вид мистецтва теж розвивався інтенсивно і мав як загальні характерні риси з живописом модернізму, так і власні. Об'єднувало художників і скульпторів модернізму прагнення до змін, пошук нових зображальних засобів, створення

абсолютно нового мистецтва, здатного взяти активну участь у перетворенні суспільства. Як і в живописі, в скульптурі стали переважати епічні риси. Дійсно, масштабність стала визначальною ознакою руху, яка розширила діапазон, а по суті, і саме поняття скульптури, в абсолютно новому напрямку.

До найбільш важливих напрямів модернізму, що вплинули на хід і розвиток сучасного мистецтва скульптури, як і живопису, належать: *імпресіонізм, конструктивізм, абстракціонізм, футуризм, кубізм, сюрреалізм* тощо.

Загальна тенденція в скульптурі ХХ ст. — її активна взаємодія з простором навколо — тобто повернення до «природних» ліній, плинність і динамізм форм, внутрішня енергія. Скульптура модернізму декоративна, вона покликана прикрашати простір, підпорядковувати його єдиному ритму, гармоніювати з індустріальним суспільством, одночасно з цим, змушувати людину занурюватися в роздуми, будити фантазію. «Первинна структура» — ось найточніша з назв, що пропонувалися для скульптурних творів цього стилю, тобто вона відображала дві її головні особливості: *надзвичайну спрощеність форм і спорідненість з навколишнім світом.*

Сюрреалізм у скульптурах Сальвадора Далі

«Далініанська танцівниця»

«Космічний носоріг»

«Бачення ангела»

Сальвадор Далі не перестає вражати уяву глядачів парадоксальністю образного світосприйняття, своєю неперевершеністю. Йому тісно в площині полотна. Сюрреалістичне світосприйняття митця пірнає у світ трьох вимірів. При створенні витончених і оригінальних скульптур художник використовував ті ж образи, що фігурують на його мальовничих полотнах.

У своїх творіннях майстер втілює невичерпну фантазію, екстравагантність натури, що здається абсурдністю. Протягом декількох років, з 1969 по 1972 рр., С. Далі створив цілу галерею сюрреалістичних образів, втілених у воску. Деякі зі скульптур були згодом відлиті в збільшеному розмірі.

Про появу нових напрямів у мистецтві С. Далі писав, що «...таке мистецтво примножиться всім, що є цінним, і всіма, навіть найбожевільнішими, дослідниками цієї грандіозної трагедії, названою Сучасним мистецтвом».

«Профіль часу». Андорра-ла-Велья. Андорра

«Персей, який переміг Медузу Горгону». Парк Аламеда.
Марбелья. Іспанія

Розглянемо творчість ще декількох скульпторів-постмодерністів.

Олександр Архипенко (1887—1964 рр.) — видатний український та американський скульптор і художник, один із основоположників **кубізму** в скульптурі писав: «Традиційно вважають, що скульптура починається тоді, коли матеріал стикається з простором, тобто простір сприймається як щось на кшталт рами навколо маси. Я вважаю, що скульптура починається тоді, коли простір оточується матеріалом».

О. Архипенко.
«Гондольєр».
Метрополітен-музей.
Нью-Йорк. США

«Жінка, яка зачісує волосся».
Музей Ізраїлю. Єрусалим. Ізраїль

«Цар Соломон». Корпус
університету Пенсільванії.
Філадельфія. США

На думку британського художника і скульптора **Генрі Спенсера Мура** (1898—1986 рр.), «...блок каменю може мати наскрізний отвір і нічого не втрачати при цьому, якщо розмір, форма і напрям отвору продумані ... отвір пов'язує одну сторону з іншою, відразу ж роблячи форму більш тривимірною».

Для допитливих

Твори Г. Мура найчастіше порівнюють зі скелями, відполірованими морськими хвилями і вітром. Один із найзагадковіших і незбагнених скульпторів ХХ ст. намагався передати в своїх *символічних*, а іноді й *абстрактних* композиціях не тільки ритміку, а й динаміку життя. Саме тому митця називають одним з основоположників **«віталізму»** (від латинського *vitalis* — «життєвий»).

Індивідуальний стиль Г. Мура заснований на матеріальних природних «органічних формах». Митець прагнув, щоб його скульптури здавалися творіннями самої природи, природними вічними, немов вони стояли тут століттями, змінюючись і шліфуючись під силою стихій. Г. Мур одним із перших у мистецтві ХХ ст. змусив подивитися на скульптуру не як на анатомічну подібність людини, а побачити її частиною природного ландшафту.

Його роботи зберігаються в найбільших музеях світу, а монументальні скульптури прикрашають площі перед головними суспільними спорудами Європи — будівлями Парламенту в Лондоні і ЮНЕСКО в Парижі.

Г. Мур. Королівські ботанічні сади Кью — комплекс садів і оранжерей. Лондон. Англія

Г. Мур. Скульптура «Вівці»

Г. Мур. «Арка»

Сюрреалізм породив на початку 1930-х років важливу течію — так звану «**мобільну скульптуру**» американського скульптора *Олександра Колдера* (1898—1976 рр.). Його твори представляють собою витончено врівноважені конструкції з дроту, шарнірно скріплені одна з одною і підвішені таким чином, що вони починають ворушитися від найменшого руху повітря.

О. Колдера. «Осика»

О. Колдера. «Фламініго» або «Тюльпан, що в'яне».
Чикаго. США

Американський художник, скульптор і архітектор, теоретик мистецтва, один із лідерів світового художнього авангарду *Наум Габо* (1890—1977 рр.) належав до **конструктивізму**. Він став одним із піонерів *кінетичного мистецтва*.

Кінетичне мистецтво, кінетизм (грецькою kinetikos — «дія, що приводить до руху») — напрям у сучасному мистецтві, що обіграє ефекти реального руху всього твору або окремих його складових. Кінетизм ґрунтується на уявленні про те, що за допомогою світла і руху можна створити твір мистецтва. Об'єкти представляють собою рухомі установки, що виробляють при переміщенні цікаві поєднання світла і тіні, іноді звучать. Ці ретельно сконструйовані пристрої з металу, скла або інших матеріалів, з'єднані з миготливими світловими пристроями, отримали назву «мобілів».

Своїми скульптурами майстер прагнув створити зовсім нову реальність. Він стверджував, що будує образ скульптури з нічого, що образ народжується зсередини і простір є також важливою його частиною. Н. Габо вважав, що твір могла б створити природа, але не створила. Природа робить це через скульптора.

Н. Габо. «Голова»

Н. Габо. Лінійна
конструкція
в просторі № 4.

Н. Габо. «Фонтан Торсіон, що обертається».
Сент-томас. Англія

За свою творчість Наум Габо був удостоєний почесного звання лицаря Її Величності королеви Великобританії, члена Королівської академії мистецтв Швеції і Американської академії мистецтва і літератури.

Галерея скульптур постмодернізму

А. Капур. «Хмарні ворота».
Чикаго. США

К. Олденбург. Композиція «Ложка-міст і вишня».
Міннеаполіс. США

Музей сучасного мистецтва Соломона Гуггенхайма. Більбао. Іспанія.
Проект американсько-канадського архітектора Френка Гері, архітектор Френк Ллойд Райт

Дізнатися про незвичайне явище в мистецтві ХХ ст., такому як *модернізм* і *постмодернізм*, через таку коротку інформацію, яка викладена в підручнику, неможливо. Різноманітність напрямів у цих стилях величезна. Вона була і на початку ХХ ст., і продовжує поповнюватися сьогодні. Людина — особистість і індивідуальність, творець. І поки вона буде мислити, різноманітність в мистецтві буде жити.

Дж. Кунс. Скульптура «Щеня» (13 м, прикрашено квітами) перед входом до музею. Змінює своє забарвлення залежно від часу цвітіння певних сортів.

Скульптура «Молекула»

Р. Уайт. Скульптура із серії «Феї» з дроту

П. Бредлі. «Розширення»

Робота у групах

Вам сподобалися твори скульпторів-модерністів і постмодерністів? Чому?

Більше дізнатися про їхню творчість вам допоможе Інтернет. Підготуйте невеликі повідомлення про художників цих стилів, які вам сподобалися. Ваші виступи повинні обов'язково супроводжуватися ілюстративним матеріалом.

Кожен твір мистецтва можна охарактеризувати за допомогою наступного плану.

1. Назвіть автора та назву твору.
2. В якому стилі та напрямі він створений?
3. Охарактеризуйте особливості його художньо-образної мови.
4. Яке ваше особисте враження від даного твору?
5. Які ще твори цього митця вам відомі? Наведіть приклади. Проаналізуйте їх.

Музичне мистецтво ХХ століття

Академічний симфонічний оркестр харківської обласної філармонії (АСО ХОФ)

Кожен вид мистецтва отримує своєрідну «пальму першості» на певному етапі свого розвитку. Наприклад, епоху Відродження називають «золотим століттям» живопису, ХІХ ст. пов'язують з найяскравішим розквітом літератури, **ХХ ст. вважають століттям музики**. Ці визначення свідчать про те, наскільки вірно той чи інший вид мистецької діяльності здатен *відобразити світосприйняття епохи*, духовні прагнення людства, його надії та його ілюзії.

Музичне мистецтво ХХ ст., як складова частина духовної культури суспільства, характеризується інтенсивними пошуками нових засобів виразності, експериментів, великою кількістю стильових течій. Однією з характерних рис для світової історії стає тісна взаємодія культур різних країн світу, які до цього моменту розвивалися відокремлено. Саме тому європейська музика зазнає значного впливу музичних культур народів світу і відзначається крайнім різноманіттям стилістичних напрямів і течій, з яких найвідоміші **неоромантизм** (Густав Малер, Сергій Рахманінов), **неокласицизм** (Пауль Гіндеміт, Ферруччо Бузоні, Бенджамін Бріттен), **«нова фольклорна хвиля»** (Белла Барток), **неоімпресіонізм** (Олів'є Мессіан), **експресіонізм** (Арнольд Шенберг, Антон Веберн, Альбан Берг) тощо. Також композитори приділяють значну увагу дослідженням *музичного фольклору* та його інтеграції в композиторську творчість.

Велике значення для розвитку музики мала поява та розповсюдження звукозапису і кіно. Перші *електроінструменти* відкривають новий погляд на природу й можливості звуку. В 1920-х рр. **футуристи** здійснюють спроби залучення до музичного мистецтва *шумових звуків*. У США та країнах Європи масовою музичною культурою стає **джаз**.

У другій половині ХХ ст. виникають перші електронні експериментальні студії, з'являються нові напрями в музиці: *рок-н-рол*, *поп-музика*. Всесвітню славу здобувають музичні гурти, такі як The Beatles, The Rolling Stones, Led Zeppelin, Queen, Deep Purple, AC/DC, ABBA та багато інших.

Сучасну музичну культуру можна розділити на **музику елітарного характеру** (традиційна класика разом із новими *авангардистськими напрямками* другої половини ХХ ст., переважна більшість напрямів *джазу*) та **музику**, яка стала часткою так званої **масової культури** (*поп-музика*, *традиційна естрада* і *мюзик-хол*). Особливе місце відведено **рок-музиці**, яка має різноманітні течії, що споріднені як з першою, так і з другою сферами.

Остання чверть ХХ ст. — це розквіт музики *постмодернізму*, яка стає *видовищем, продуктом масового споживання*. Характерні риси — поєднання різних музичних стилів та жанрів, полістилістика, стираються кордони між «високим мистецтвом» та кітчем.

? Як ви вважаєте, чому саме музику визначено пріоритетним видом мистецтва ХХ століття?

Для допитливих

Слухання творів академічного жанру, будь-то сонати чи симфонії, джазові імпровізації чи фортепіанні мініатюри, налаштовує тих, хто сприймає цю музику, на «занурення у себе». Момент справжньої насолоди від музики настає тоді, коли слухач знаходить у глибинах свого «я» відгук на емоційний стан, який він відчуває у творі.

Музичні засоби виразності рок-композиції або естрадної пісні за своєю складністю іноді не поступаються навіть симфонії, але у музики такого роду загалом інша аудиторія — люди енергійні, активні, які живуть переважно зовнішніми імпульсами. Від музики вони чекають *сильних відчуттів* і, якщо їх отримають, щедро віддають музикантові свої душевні сили. Рок-концерт або естрадне шоу стають могутнім засобом спілкування, тому зрозумілим є потяг до велетенських концертних просторів — міських майданів, стадіонів тощо.

До речі, нині концерти академічної музики на відкритому повітрі стають дедалі популярнішими та збирають іноді аудиторію, яка за кількістю слухачів перевищує зібрання рок-фанатів. Яскравим підтвердженням є, наприклад, **фестивалі хорової музики**, які щорічно проводяться в німецькому місті Галле на честь німецького композитора Георга Генделя, де беруть участь тисячі шанувальників хорового співу.

? Які напрями музичного мистецтва виникли у ХХ столітті?

У царині розважальної музики ХХ ст. подарувало світові джаз, рок і поп-музику тощо.

Джаз як стильовий напрям народився на початку ХХ ст. в Новому Орлеані (США). Його джерела — імпровізаційні форми афроамериканського фольклору: *спіричуел*, *блюз*, *регтайм* і *танцювально-побутова музика* білих переселенців, тобто він представляє собою сплав елементів двох музичних традицій африканської та європейської. Вплив «білої» культури відчувається в мелодії та гармонії. Від африканської музики джаз успадкував складну ритмічну структуру, «хитку» висоту звуку, характерний тембр звучання, манеру виконання, якій притаманне цілковите занурення в музику.

Луї Армстронг

Бенні Гудмен

Слухання музики

На вибір учителя:

Louis Armstrong — Hello Dolly;

Duke Ellington — Caravan;

Gerry Mulligan — Song For Strayhorn.

? Чи можна називати джаз розважальною музикою? Як ви розумієте вислів про те, що «джаз не виконують, а створюють»? Чому джазову музику важко точно відтворити з нотного запису?

Джаз		
<p>Класичний, традиційний (ню-орлеанський стиль) виник на основі музики духових оркестрів. Найвідоміші виконавці — Кінг Олівер, Луї Амстронг, Бенні Гулман</p>	<p><i>Зрілий період</i> (ера свінга). У свінгу відбувається постійне відхилення ритму від опорних часток, що викликає відчуття хвилеподібної енергії музики. Музичний стандарт або мелодія залежить від власного настрою і віртуозності музикантів (оркестр Дюка Еллінгтона)</p>	<p><i>Сучасний джаз</i> (стилі бі-боп і кул-джаз). Характерні експерименти і пошуки нових виражальних засобів, ускладнення мелодики, гармонічної мови, ритміки, розширення інтонаційної та ладової сфери. (Джеррі Малліган, Джон Льюїс та інші)</p>

Основа джазу — імпровізація. Джазова композиція, викладена нотами, дуже віддалено передає зміст цієї музики; кожне нове покоління джазових музикантів опановує цей стиль завдяки записам.

? Чи подобається вам слухати джаз? З творчістю яких джазових музикантів ви знайомі?

Віха в історії джазу — запис першої грамплатівки 26 лютого 1917 р., яку зробив оркестр «**Original Dixieland Jass Band**». Платівка перебільшила мільйонний тираж — цифра астрономічна для тих часів. Нова музика стала швидко розповсюджуватися Америкою, а потім і по всьому світові.

Величезним є вплив джазу на розвиток усєї музичної культури. На його основі виникли **ритм-енд-блюз** та цілий ряд напрямів рок і поп-музики, інтонації й прийоми джазу використовували в своїх творах чимало композиторів в усьому світі, джаз віродив найважливіше призначення музичного мистецтва — об'єднувати людей.

Слухання музики

На вибір учителя:

B.B. King — The Thrill Is Gone;

Elvis Presley — Jailhouse Rock.

Рок-музика є одним із найвизначніших явищ культури людської цивілізації другої половини ХХ ст.

Поняття «рок-музика» сформувалося приблизно у другій половині 60-х рр. ХХ ст. До цього часу у його складників не було загальної назви, вони вважалися окремими течіями так званої «молодіжної музики».

Термін «рок» — це скорочена назва «**рок-н-ролу**» — першої щабліни на хронологічних східцях розвитку цього напрямку. Іноді про всю *рок-музику* говорять як про музику *рок-н-ролу*, що не зовсім відповідає дійсності.

Рок-музика		
Ритм-енд-блюз, рок-н-рол, біг-біт	Фолк-рок і кантрі-рок	Психоделічний рок, хард-рок, арт-рок

Найважливішими напрямами рок-музики були: *ритм-енд-блюз, рок-н-рол, біг-біт, фолк-рок і кантрі-рок, психоделічний рок, хард-рок, арт-рок* та інші. Деякою мірою саме на цьому завершився перший, найплідніший період розвитку рок-музики. Подальші напрями або доопрацьовували творчі наробки вже існуючих стилів, або наближувалися до так званої поп-музики.

Ритм-енд-блюз — музика афроамериканського населення США, яка поєднавала танцювальний біт («beat» — «удар») та урбаністичний (міський) блюз.

Поет Ленгстон Х'юз писав: «Блюзи на мене завжди справляли враження безмежно сумної музики... Це тому, що в блюзах гіркота не пом'якшена слюзами, а, навпаки, розлючена сміхом — абсурдним, суперечливим сміхом

горя». Важко перелічити музикантів ХХ століття, які б не «торкнулися» ритм-енд-блюзу у своїй творчості. Важливу роль ця музика відігравала у 60-ті роки ХХ ст., коли він став фундаментом «британського року», який на той час завоював провідні позиції у світі.

Джеймс Браун (виконавець ритм-енд-блюзу)

Рок-н-рол

Рок-н-рол (з англійської — «*крутитися та гойдатися*») виник на основі ритм-енд-блюзу. Термін «рок-н-рол», який впровадив американський диск-жокей Алан Фрід, був запозичений із жаргону афроамериканців. Але нова назва дала можливість долучити до неї і «білих» музикантів, які привнесли власні музичні традиції. У 50-ті роки ХХ ст. рок-н-рол сформувався як самостійний музичний напрям. Це був одночасно і новий музичний стиль, і новий танець. «Королем рок-н-ролу» визнано американського співака *Елвіса Преслі*.

Кантрі-рок і фолк-рок — багато в чому споріднені напрями рок-музики.

Кантрі-рок (з англійської — «*сільський рок*») — це виконання музики в стилі «кантрі» у супроводі традиційних для року електроінструментів. Народження стилю «фолк-рок» пов'язують із виступом відомого рок-музиканта Боба Ділана на фолк-фестивалі у Ньюпорті (1965 р.) під акомпанемент електрогітар. По суті, мелодійна лінія фолк-року надихається традиційною піснею, підсиленою великою електронною звучністю.

Психоделічний рок був музичним віддзеркаленням руху хіпі — «флауер-пауер» (з англійської — «*квіткова влада*») і справедливо пов'язується з наркотиками.

Боб Ділан

Слухання музики

На вибір учителя:

James Brown — *I Feel Good*;

Bob Dylan — *Knockin' On Heaven's Door*.

«Жорстка» форма психоделічного року з'явилася внаслідок епідемічного їх розповсюдження в 1960-х рр. Їх представники — «The Doors», «The Iron Butterfly», Джиммі Хендрікс. Типовим психоделічним гуртом на ранньому етапі своєї творчості був англійський гурт «Pink Floyd».

Джиммі Хендрікс

Гурт «Led Zeppelin»

Джон Андерсон
(Гурт «Yes»)

Фредді Меркьюрі
(Гурт «Queen»)

Хард-рок — «важкий» або «жорсткий» рок.

Виникнення хард-року — це справжня революція в музичному світі; у ньому реалізувалися прагнення рок-музикантів, які довгий час залишалися на рівні підсвідомості, щодо грандіозного підсилення звучання для придання додаткової агресивності й жорсткості. «Важка артилерія» хард-року — гурти «Led Zeppelin», «Deep Purple», «Uriah Heep» тощо. Нова потужна хвиля хард-року отримала назву «хеві-метал», його «гучні» представники — гурт «Metallica» та інші.

Арт-рок (з англійської — «художній рок») має також декілька інших назв: симфонічний рок, класичний рок.

Виконавці арт-року при створенні власних композицій часто зверталися до класичної спадщини: використовували оркестрові обробки, елементи симфонічної і камерної музики. Визнаними майстрами арт-року можна назвати такі гурти, як «Yes», «King Crimson», «Genesis», «Jethro Tull» та інші. Цей стиль — безмежне поле для експериментів. Від рок-музикантів він вимагає високого рівня майстерності, враховуючи складність композицій, які вони виконують.

Глем-рок (з англійської — «ефектний рок») — жанр рок-музики, який виник у Великобританії на початку 1970-х рр. і став одним із домінуючих напрямів того часу.

Для виконавців глем-року були характерними яскравий образ, виражений через театральну ефектність екзотичних костюмів, багатий макіяж тощо. В музичному відношенні глем-рок був неоднорідним. Він поєднував у собі рок-н-рол, хард-рок, арт-рок та естраду. Елементи стилю глем-року значно вплинули на диско, панк і нову хвилю, на такі гурти, як «Queen», «Kiss» тощо. Глем-рок також відомий під терміном «гліттер-рок».

Слухання музики

На вибір учителя:

Led Zeppelin — *Stairway to Heaven*;

Jimi Hendrix — *Hey Joe*;

Yes — *Like It Is: Yes at the Bristol Hippodrome*;

Queen — *We are the Champions*.

? У вільний час дослідіть напрями рок-музики. Які з них вам подобаються найбільше? Поясніть, чому.

Диско (з англійської — «дисотека») — жанр танцювальної музики, який виник на початку 1970-х рр. Європейське диско тісно переплітається з традиційною естрадою та загальними тенденціями поп-музики. Композиція в стилі диско виконується в темпі, який дорівнює приблизно 120 ударам за хвилину.

Електронна музика — термін, що визначає музику, створену за допомогою електронного обладнання. Одним із найвидатніших представників цього жанру вважають **Жана Мішеля Жарра**.

Жан Мішель Жарр

? Чи подобається вам музика у стилі диско? Поясніть, чому.

Популярна музика

Музика будь-якого розважального жанру. До цієї групи входять також джаз і рок-музика	Музика породжена так званою «масовою культурою», має суто комерційний характер	Музика будь-якого жанру — камерна, симфонічна, народна, яка має широке розповсюдження
---	--	---

Масова культура (або: **маскультура**, **поп-культура**, **популярна культура**) — культура, популярна серед широких верств населення в даному суспільстві та переважно комерційно успішна, елементи якої знаходяться повсюди: в кулінарії, одязі, споживанні, засобах масової інформації, в розвагах (наприклад, у спорті і музиці) — контрастуючи з «елітарною культурою».

Елітарна культура — це культура привілейованих груп суспільства, що характеризується принциповою закритістю, духовним аристократизмом і ціннісно-сміслову самодостатністю. Вид культури, що характеризується виробництвом культурних цінностей, зразків, які в силу своєї винятковості розраховані і доступні в основному вузькому колу людей (еліти). Її основний ідеал — формування свідомості, готового до активної перетворюючої діяльності і творчості відповідно до об'єктивних законів дійсності.

Назва «**поп-музика**» походить від скороченого словосполучення «популярна музика». Вона вживається в різних значеннях залежно від контексту:

- у широкому значенні — як загалом музика розважального жанру;
- у вузькому значенні — як музика, що породжена так званою масовою культурою, доступна широкій публіці та розповсюджується на комерційній основі, популяризується засобами масової інформації;
- у значенні, яке наближається за змістом до словосполучення «розповсюдженна музика»; тоді до поп-музики належать найвідоміші твори різноманітних жанрів: симфонічного, камерно-інструментального, оперного тощо.

Майкл Джексон

Роббі Вільямс

Мадонна

Шакіра

Слухання музики

На вибір учителя:

Michael Jackson — Billie Jean;

Robbie Williams — Feel;

Madonna — Hung Up.

? З творчістю яких із цих виконавців ви знайомі? Охарактеризуйте їхню манеру виконання.

Українське музичне мистецтво ХХ— початку ХХІ століть

У музичній культурі України провідними композиторами першої половини ХХ ст. були наступники Миколи Лисенка — *Микола Леонтович, Кирило Стеценко, Яків Степовий, Олександр Кошиц, Станіслав Людкевич*, які сформували українську композиторську школу. Приступають до творчої праці *Левко Ревуцький, Борис Лятошинський* — «батько українського музичного модернізму», *Михайло Вериківський, Борис Яновський*. Відбувалося становлення модерного музикознавства як складової музичної культури й у творчості Миколи Грінченка, Пилипа Козицького, Михайла Дзбанівського, Філарета Колесси. Велика заслуга Б. Лятошинського, Л. Ревуцького та С. Людкевича полягала також у створенні національної композиторської школи. Вони були професорами консерваторій, де виховували молоде покоління творців музики.

Видатні українські композитори: В. Балеї, В. Сильвестров, Л. Грабовський і М. Скорик

Важливу роль відіграло також покоління українських музикантів 60-х рр. ХХ ст. — *Валентин Сильвестров, Леонід Грабовський, Мирослав Скорик, Леся Дичко, Микола Колесса* та інші. Відбувається стилістичне оновлення, зміцнюється нефольклорна течія, застосовується атональна техніка, додекафонна, серійна і серіальна музика, алеаторика, колаж, полістилістика «інструментального театру» (тріо для скрипки, контрабаса і фортепіано Л. Грабовського, «Драма в трьох частинах» для скрипки, фортепіано і віолончелі В. Сильвестрова). Дехто з цих молодих українських музикантів створили групу з вивчення новітніх досягнень світової музики та її поширення в Україні.

Слухання музики

На вибір учителя: музикальні твори українських композиторів.

Визнаними майстрами української сучасної академічної музики вважаються *Євген Станкович, Василь Сильвестров, Михайло Скорик*.

Окремою цариною в українській музиці залишається пісенна творчість. Її кращими представниками у ХХ ст. є композитори Платон Майборода, Олександр Білаш, Ігор Шамо, Аркадій Філіпенко, Тарас Петриненко. Розвивається мистецьки вартісна україномовна естрадна музика Володимира Івасюка, діяльність «Червоної рути». Сміливо експериментує композиторська молодь, серед якої — Сергій Зажитко, Алла Загайкевич (авторка електронної музики до фільму «Мамай»), Кармелла Цепколенко, Вікторія Польова, Сергій Пілютиков, Володимир Рунчак і багато інших. Національним художнім скарбом є також творчість видатних співаків, таких як Анатолій Солов'яненко, Ніна Матвієнко, Софія Ротару, Олександр Пономарьов та інших.

А. Солов'яненко

Н. Матвієнко

С. Ротару

О. Пономарьов

Слухання музики

На вибір учителя: музикальні твори українських виконавців.

? Яких ще українських співаків ви знаєте? У якому жанрі вони виступають? Які пісні з їхнього репертуару вам подобаються? Чому?

Для допитливих

Сторінки історії українського музичного мистецтва ХХ століття

З середини 20-х років ХХ ст. активно розвиваються нові жанри симфонії (Л. Ревуцький, Б. Лятошинський), опери, кантати (К. Стеценко, С. Людкевич, Л. Ревуцький), камерно-інструментальні та фортепіанні твори, які осмислювалися в контексті загальноєвропейських і національних стильових традицій.

Блискучий знавець національної хорової культури, композитор **Микола Леонтович** особливо яскраво проявився у галузі обробки пісенного фольклору. Обробку народної пісні він підняв на рівень світових музичних зразків. Його знамениту хорову обробку колядки «Щедрик» співає весь світ. Особливої уваги він надавав співу а капела (спів без супроводу).

Залишив численні обробки народних пісень і видатний майстер хорової музики — **Кирило Стеценко**. Він продовжив громадську справу М. Лисенка: організовував концерти, літературні вечори, творчі гуртки та опікувався музичною освітою. Серед творів К. Стеценка вирізняються дитяча опера «Лисичка, Котик і Півник» та оперета «Сватання на Гончарівці».

Насичені інтонаціями народної музики твори **Якова Степового**. Він приніс в українську музику засади професійного мистецтва. Композитор переважно працював у галузі малих форм — пісня, романс, фортепіанна мініатюра. Його музика перейнята ліричними, навіть інтимними настроями.

Найпомітнішим явищем у галузі опери та симфоній стала творчість композитора та педагога **Бориса Лятошинського**. Він захоплювався всім незвичним, передавав пульс нової епохи, навіть якщо це нове — жорсточе й агресивне. Спокій і розраду він знаходив лише у вічному світі природи, у внутрішній зосередженості. Його опера «Золотий обруч» (написана за романом І. Франка «Захар Беркут») — одна з кращих у вітчизняній музиці ХХ ст., її постановки на сценах Київського і Львівського оперних театрів викликали значний інтерес. Опера і симфонії Б. Лятошинського відкривали

шлях українській музиці у світовий музичний простір. Симфонічні і хорові твори композитора увійшли в скарбницю музики ХХ ст.

Левко Ревуцький — автор творів *великих музичних форм*: соната для фортепіано, дві симфонії, два концерти для фортепіано. У творах *менших форм* (фортепіанні прелюдії, твори для скрипки й віолончелі з фортепіано) композитор використовує дуже оригінальну музичну мову й технічні прийоми. Майстер збагатив українську музику індивідуальними стилістичними знахідками. Творам Л. Ревуцького притаманна життєствердна настроєність, ліризм, стриманість, широта і багатство емоцій; розмірена, виразна мелодика поєднується з напруженою складною гармонікою. Значний внесок Л. Ревуцький зробив і в розвиток жанру обробки народних пісень. У його творчій спадщині близько 120 оригінальних обробок.

Продовжував розвивати західноукраїнську композиторську школу **Станіслав Людкевич**. Після об'єднання в 1939 р. східних та західних земель України ця школа увійшла як органічна частина української музичної культури. Вона мала свої характерні особливості, пов'язані з фольклором Карпатського регіону.

Відомий на весь світ композитор **Валентин Сильвестров** — народний артист України, лауреат Державної премії ім. Т. Шевченка. Він належить до когорти композиторів, які постійно пам'ятали про свою національну належність та вплив місцевих історико-культурних традицій.

Творча спадщина іншого видатного українського композитора **Михайла Вериківського** дає нам унікальний приклад боротьби за збереження історичної пам'яті народу. Композитор охопив майже усі найважливіші жанри. Серед створеного ним — хори і хорова поема «Гайдамаки», пісні, романси, дуети, опери («Справи небесні», «Сотник», «Наймичка»), музична комедія «Вій», перший український балет «Пан Каньовський», перша українська ораторія «Дума про дівку-бранку Марусю Богуславку», кантати, вокально-симфонічні цикли тощо. Творчість В. Сильвестрова — один з найбільш глибоких зразків сучасної, пост-авангардної мелодійної мови.

Слухання музики

На вибір учителя: музичні твори українських композиторів.

Гурт «Океан Ельзи»

Гурт «BB»

З здобуттям незалежності в Україні з'явилися нові можливості розвивати творчі таланти. Українська музика кінця ХХ— початку ХХІ ст. представлена у всіх напрямках та жанрах — від ліричної пісні, пронизаної фольклором до масової комерційної естради, від джазових імпрровізацій до безлічі напрямів та жанрів рок-музики. Наприклад, гурти *«Брати Карамазови»*, *«ВВ»*, *«Океан Ельзи»*, *«Плач Єремії»*, та інші. Українські виконавці та гурти популярні у багатьох країнах світу. Цьому сприяють численні міжнародні музичні конкурси та фестивалі, які відбуваються і в Україні. Серед найвідоміших та наймасштабніших заходів, що популяризують музичні напрями, зокрема джаз, рок- та поп-музику, слід виділити такі, як *«Grammy»*, *«MTV Europe Music Awards»*, *«Євробачення»*, *«Слов'янський базар»*, *«Нова хвиля»* та інші. В Україні величезну кількість глядачів збирають такі конкурси та фестивалі, як *«Червона рута»*, *«Таврійські ігри»*, етнічні фестивалі *«Країна мрій»*, *«Шешори»* та інші.

Слухання музики

На вибір учителя:

«Брати Карамазови», *«ВВ»*, *«Океан Ельзи»*, *«Плач Єремії»*

Виступ Руслани на Євробаченні 2017 р. у Києві

Перевір себе

1. Визначте основні ознаки стилю модерн в архітектурі (український модерн, ар-нуво югендстиль, ліберті тощо). За допомогою ілюстрацій, прокоментуйте особливості стилю модерн у різних країнах.

1. Державна академія дизайну та мистецтв. Харків. Україна
2. Міська поліклініка № 1. Львів. Україна
3. Житловий будинок. Амстердам. Нідерланди
4. Житловий будинок. Суботиця. Сербія
5. Виставковий павільйон. Відень. Австрія
6. Житлові будинки. Рига. Латвія

2. Назвіть архітектурний стиль, в якому виконані ці будинки?

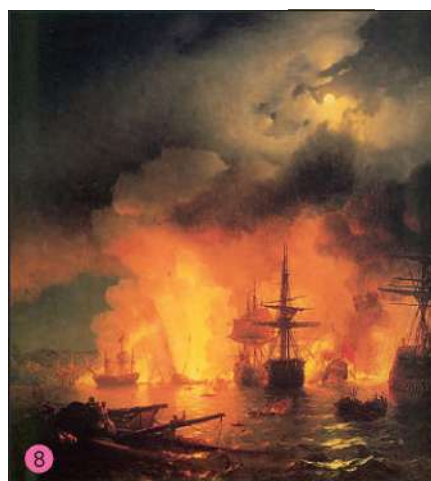

1. Торговий комплекс «Хаас Хаус». Відень. Австрія
2. Будинок-рояль зі скрипкою. Хуайнань. Китай
3. Хмарочос Grand Lisboa. Макао. Китай
4. Центр Гейдара Алієва. Баку. Азербайджан

3. Твори яких художників зображені нижче? Визначте художній стиль, в якому виконані ці твори. Охарактеризуйте кожен зі стилів.

Визначте жанри картин.

1. Ж. Брак. «Склянка на столі»
2. В. Хеда. «Натюрморт з келихом»
3. А. Матісс. «Жінка в капелюсі»
4. Д. Левицький. «Портрет Анни Давія Бернуцці»
5. П. Пікассо. «Жінка в блакитній сукні, яка сидить»
6. І. Рєпін. «Портрет піаністки Софії Ментер»
7. В. Кандинський. «Імпровізація 31 (Морський бій)»
8. І. Айвазовський. «Чесменський бій»
9. С. Далі. «Явище обличчя і вази з фруктами на березі моря»

4. Поговоримо про музику. Прокоментуйте вислови видатних митців.

«Музика — джерело радості мудрих людей, вона здатна викликати в народі хороші думки, вона глибоко проникає в його свідомість і легко змінює звичаї» (китайський мислитель конфуціанської традиції. Сюнь-Цзи).

«Музика надихає весь світ, наділяє душу крилами, сприяє польоту уяви; музика надає життя і веселощів усьому існуючому ... Її можна назвати втіленням всього прекрасного і всього піднесеного» (давньогрецький мислитель Платон).

«Музика своєю мелодією доводить нас до самого краю вічності і дає нам можливість протягом кількох хвилин досягнути її велич» (британський письменник, публіцист, історик і філософ Томас Карлейль).

«Музика — єдина всесвітня мова, її не треба перекладати, на ній душа говорить з душею» (німецький письменник Бертольд Ауербах).

? Яку музику ви любите слухати? Чому?

Яке місце займає музика у вашому житті?

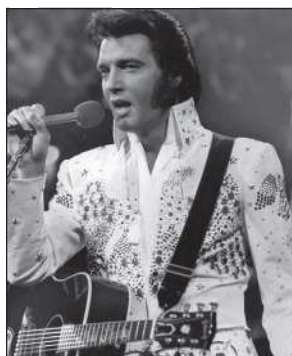
Яка музика вам подобається більше — вокальна чи інструментальна?

Які напрями сучасної музики ви знаєте?

Чи вважаєте ви, що сучасна людина повинна розбиратися в стилях і жанрах музичного мистецтва? Чому?

5. Охарактеризуйте напрями в музиці ХХ — початку ХХІ ст.
За фотографіями в підручнику розкажіть про виконавців і музикантів.

Елвіс Преслі

Фредді Меркьюрі

Майкл Джексон

Мадонна

Уїтні Х'юстон

Брітні Спірс

Луї Армстронг

Гурт «Бітлз»

Джастін Тімберлейк

Чи знаєте ви сучасних українських музикантів і співаків?
Розкажіть про своїх улюблених українських музикантів і співаків.

Гурт «Друга ріка»

Тіна Кароль

Монатік

Гурт «Тік»

Гурт «Бумбокс»

Алексєєв

Запитання та завдання для самоконтролю та самоперевірки

Дайте відповіді на запитання за матеріалом підручника

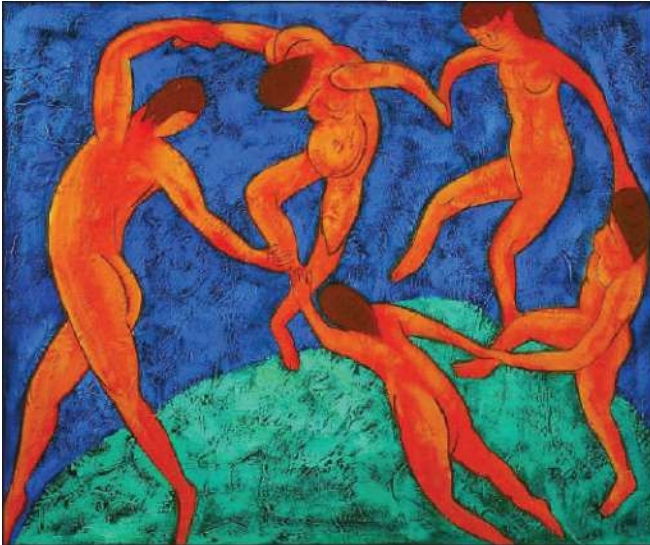
I. Назвіть одну правильну відповідь.

1. Визначте стиль:

- а) імпресіонізм;
- б) модернізм;
- в) постмодернізм.

2. Хто художник цього твору?

- а) С. Далі;
- б) П. Гоген;
- в) А. Матіс.

3. До якого поняття належить визначення:

«...культура, популярна серед широких верств населення в даному суспільстві та переважно комерційно успішна, елементи якої знаходяться повсюди: в кулінарії, одязі, споживанні, засобах масової інформації, в розвагах (наприклад, у спорті і музиці) — контрастуючи з «елітарною культурою».

- а) елітарна культура;
- б) масова культура;
- в) народна культура.

II. Дайте стислу відповідь на запитання.

1. Чи подобаються вам художники постмодернізму?
«Мені подобаються (не до вподоби)..., тому що...»
2. Визначте характерні риси модернізму в скульптурі.
3. Як вплинули погляди художників та музикантів цього напрямку на творчість наступних поколінь митців?

III. Дайте розгорнуту відповідь на запитання.

1. Чому, на вашу думку, виникло таке явище як «модернізм»? Обґрунтуйте вашу думку.
2. Які нові напрями з'явилися у музичному мистецтві в період постмодернізму?
3. Чи подаються вам картини модерністів, чому?

IV. Поміркуйте...

Що сприяє виникненню нових стилів у мистецтві?

V. Творче практичне завдання

1. Продовжіть речення: «При вивченні цієї теми для мене найбільш цікавим відкриттям було...».

2. Групова робота

Об'єднайтеся в три групи. Використовуючи матеріал підручника, визначте характерні риси модернізму і постмодернізму в живописі, скульптурі та музиці. Зробіть порівняльний аналіз.

3. Колективна робота

3.1. Підготуйте вечір на тему: «Модернізм і постмодернізм», в ході якого продемонструйте репродукції творів митців, які працювали у тих напрямках. Бажано, щоб вечір супроводжувався музикою композиторів-імпресіоністів.

3.2. Підготуйте доповідь на тему: «Мій улюблений художник-модерніст». Доповідь повинна супроводжуватися ілюстративним матеріалом.

VI. Протягом першого півріччя виконуйте мистецький проект

Ураховуючи власні уподобання й можливості, оберіть для самостійної роботи тему з розділу «*Стили та напрями мистецтва. Модернізм і постмодернізм*» для індивідуального або групового проекту, який має виконати протягом I півріччя.

Екранні мистецтва

Благо, що дарує нам мистецтво, не в тому, чого ми від нього навчаємося,
а в тому, якими ми завдяки йому стаємо.

Оскар Уайльд, англійський письменник і драматург

Поміркуємо разом.

Яке місце у вашому житті займають телебачення, комп'ютер, кінофільми? Чому?

Екранні мистецтва — сфера художньо-суспільної діяльності, позначена різноманітними способами відтворення рухомого зображення через різні засоби його проєкції на екран. Існують різні *види екранного мистецтва*: **кінематограф, телебачення, відео, комп'ютерні технології**. Вони є тією формою, за допомогою якої вибудовується обличчя сучасної культури і водночас наповнюється відповідним сенсом.

Однією з характерних рис культури ХХІ ст. є розширення сфер її впливу на людину через *засоби масової комунікації*, насамперед такі, як кінематограф, телебачення, Інтернет, які є продуктами науково-технічної революції. Потужний вплив екранних мистецтв на розвиток культури, їхнє значення в активізації обміну художньою інформацією важко переоцінити. Екранні мистецтва є шляхом до свідомості та емоційної сфери глядача.

Кінематограф

? Як і коли з'явився кінематограф?

Першим технологічним екранним мистецтвом став кінематограф, який виник наприкінці ХІХ ст. Закономірність появи кінематографа підтверджується тим, що його було винайдено майже одночасно в різних країнах.

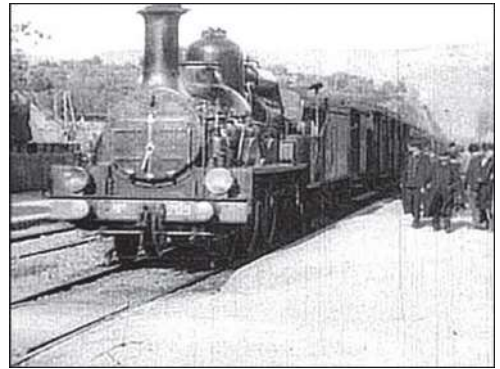

Історична довідка

У 1895 році французькими винахідниками братами **Луї та Огюстом Люм'єр** був запатентований новий технічний апарат, який здобув назву «кінематограф», що в перекладі з грецької означає «пишу рух». Важливе значення роботи братів Люм'єр полягало в тому, що їхня технологія дозволяла здійснювати зйомку не в спеціальних приміщеннях, а в будь-якому місці (в тому числі на вулиці), швидко готувати фільм до перегляду і показувати його цілому залу глядачів. Серед перших десяти фільмів братів Люм'єр, які вони представили публіці на прем'єрі **28 грудня 1895 р.** в Парижі, яка і є **датою заснування кінематографа**, ігровим був тільки один — «Політичний поливальник». Фільми склалися зі сцен, що були зняті з натури: «Вихід робітників із заводу Люм'єр», «Прибуття потяга на вокзал Ла Сьота», «Руйнування стіни» тощо. За два роки винахід було представлено майже у всіх країнах світу. Сьогодні у Франції існує премія імені братів Люм'єр, якою нагороджують кращих операторів документального кіно.

Кадр із фільму
«Вихід робітників із заводу Люм'єр»

Кадр із фільму
«Прибуття потяга на вокзал Ла-Сьота»

Україна теж має свого винахідника апаратури, що давала можливість проектувати рухоме зображення на екран. Ним був **Йосиф Тимченко**, який продемонстрував свій винахід у січні 1894 року. 30 вересня 1896 р. харківським професійним фотографом **Альфредом Федецьким** були зроблені перші аматорські кінозйомки (перший фільм в Україні). Тоді фотограф відтворив на плівці момент перенесення чудотворної ікони Божої Матері з Курязького монастиря до харківського Покровського монастиря, а 2 грудня того ж року цей хронікальний сюжет публічно продемонстрували в Харківському оперному театрі. А. Федецький зняв ще кілька хронікальних сюжетів, наприклад, про козаків першого Оренбурзького полку, вид харківського вокзалу в момент відходу поїзда тощо.

Вважалося, що кіно стане довготривалою формою мистецтва, оскільки кінокартини апелюють до різноманітних почуттів. Людська сутність прагне пригод, захоплюючих подій, гумору, ризику та емоційних змін. Постійне оновлення художніх засобів кіно відповідає цим бажанням. Людина через кіно має змогу спілкуватися зі світом. Крім того, кінематограф здійснює помітний вплив на культуру і мистецтво, політичне та економічне життя країни.

Кіномистецтво — вид мистецтва, твори якого створюються за допомогою кінознімання реальних, спеціально інсценованих або відтворених засобами анімації подій.

? У чому полягає секрет популярності кінематографу?

Кінематограф як вид мистецтва вирізняється з-поміж інших видів своєю *багатогранною синтетичністю*. В ньому поєднано естетичні властивості *літератури, театру, образотворчого мистецтва, фотографії, музики, досягнення оптики, механіки, хімії, фізіології, комп'ютерної техніки*. Секрет популярності кінематографа полягає у властивому тільки йому *розмаїтті виражальних засобів*. Проте вихідним структурним елементом кіно є *кадр*. Художній образ виникає завдяки руху від кадру до кадру. Під час *монтажу* кадрів створюється своєрідний ритм, що формує художню атмосферу фільму.

Для допитливих

Перші короткометражні фільми (довжина кінострічок 15—20 м, тривалість демонстрації приблизно 1,5 хв.) з'явилися у Франції і були документальними. Невелика довжина кінострічок була обумовлена технічною недосконалістю кіноапаратури. Однак вже у 1900 р. їхня тривалість збільшилася до 200—300 м, а тривалість демонстрації становила 15—20 хвилин. Удосконалення знімальної та проєкційної техніки сприяло подальшому збільшенню довжини кінострічок, підвищенню якості та кількості художніх прийомів зйомки, акторської гри та режисури. А поширення та популярність кінематографа забезпечили йому економічну вигідність, що, однак, не могло не позначитися на художній цінності кінокартин. Разом із тим почали формуватися жанри кінематографа, виникла їх художня своєрідність та специфічний для кожного жанру набір образотворчих прийомів. Найвищого розквіту «німе» кіно досягло у 20-х роках ХХ ст., коли вже цілком оформилося як самостійний вид мистецтва та були вироблені притаманні лише йому художні засоби.

Спочатку кінофільми були **чорно-білими** та **німими**. Щоб створити виразні образи, акторам того часу доводилося передавати свої думки, настрої та почуття через жести та міміку. Видатний актор, геніальний мім Чарлі Чаплін розповідав мовою німого кіно не тільки смішні історії, а й історії про сумну участь людини, яка була змушена жити у світі, де панували несправедливість і зло.

Кінофільм *супроводжувався «живою» музикою*. Музикантів, які грали на фортепіано мелодії під час сеансу, називали *таперами*. Музика кінофільмів того часу — це не простий супровід до того, що відбувається на екрані, а створення настрою у глядачів, ілюстрація змісту подій, відображення емоцій, пристрастей акторів.

Кадр із фільму «Вогні великого міста»

? Які нові горизонти відкривав звук у ігровому кінематографі?

Перший колір у кінематографі з'явився в 1925 р. у декількох епізодах фільму «Привид опери». Але лише 1935 рік вважається роком появи кольорового кіно — це фільм *американського режисера Р. Мамуляна* «Беккі Шарп». У 1926 р. з'явився *звукочисний кінофільм* — «Дон Жуан». У ньому звучав записаний на плів-

ку музичний супровід. Успіх стрічки був приголомшливим. Тому 6 жовтня 1927 р. вважається днем народження звукового кіно. У фільмі «Співак джазу», окрім музики та співу, вже були невеликі розмовні епізоди. Поступово кіностудії світу переходили до випуску звукових кінофільмів.

Афіша фільму «Беккі Шарп»

Кадр із фільму «Співак джазу»

Перший звуковий фільм в Україні з'явився у 1930 р. — документальна стрічка режисера Дзиги Вертова «Ентузіазм (Симфонія Донбасу)». А вже у 1931 р. країна не тільки побачила, а й почула українських акторів у художньому фільмі режисера Олександра Соловйова «Фронт».

Афіша і кадр із фільму «Ентузіазм (Симфонія Донбасу)»

Завдяки освоєнню нових видів кінематографа (панорамного, стереоскопічного, поліекранного та інших) значно підвищилась якість показу фільмів, виник термін «ефект присутності» глядача. Враження посилювалося стереофонічним відтворенням звуку, що створювало «просторову звукову перспективу». У наш час існують досконалі системи звукового супроводу кіно. Зрозуміло, що вони покликані підсилити ступінь занурення глядача в атмосферу фільму, що переглядається.

Історична довідка**Видатні кінорежисери світу**

Одним із перших видатних кінорежисерів вважається **американський режисер Д. Гріффіт**. Сучасники називали його «Шекспіром екрану» та «батьком технік кінозйомки». Він використовував крупний і дуже дальній плани для підсилення виразності образу, знімав камерою в русі, розробив принципи кіномонтажу тощо. При створенні декорацій режисер **використовував тверді театральні декорації**, а не намальовані на полотні. Д. Гріффіт виховав багато видатних кіноакторів, від яких вимагав не театральної міміки та жестикуляції, а реалістичної гри. Його фільми «Народження нації» (1915 р.) та «Нетерпимість» (1916 р.) вважалися найкращими кінострічками того часу.

Девід Гріффіт

Кадр із фільму «Народження нації»

Федеріко Фелліні — видатний **італійський кінорежисер**, володар п'яти премій «Оскар». Вершиною творчості кінорежисера став фільм 1960 року «Солодке життя». Його слід розглядати як філософську притчу про італійське суспільство, що переживало «економічне диво» після кількох років убогості. Вважають, що Ф. Фелліні, перш за все, хотів показати, яким порожнім є життя, в якому панують самотність, відчуження, роз'єднання людей. Картина отримала «Золоту пальмову гілку» на фестивалі в Каннах і мала значний вплив на кінематографістів усього світу. У цьому фільмі чудову акторську гру показав Марчелло Мاستроянні.

Італійський кінорежисер
Федеріко Фелліні

Кадр із фільму «Солодке життя»

10 вересня — день народження видатного **українського кінорежисера і кінодраматурга Олександра Довженка** — святкується в Україні як **День кіно**.

Перший серйозний успіх до **О. Довженка** як режисера, прийшов у 1929 році після виходу на екрани фільму **«Звенигора»**. Велетенська поетична фреска, що охоплює дві тисячі років буття, може бути зрозумілою тільки тим, хто знайомий з історією України. Дванадцять пісень цієї стрічки відтворюють легенди скіфів і варягів, запорізьких козаків, учасників громадянської війни, петлюрівців, більшовиків та білогвардійців.

«Звенигора» в моїй свідомості одклалася як одна з найцікавіших робіт, це «прейскурант моїх творчих можливостей», я зробив її одним духом — за сто днів, не зробив, а проспівав, як птах. Мені хотілося розсунути рамки екрана... заговорити мовою великих узагальнень», — писав режисер.

Кадри із фільму «Звенигора»

О. Довженко на зйомках фільму

Фільм **«Земля»** — це перший значний за силою поєднання ідеї, змісту і поетичної форми твір. У кіно нікому раніше не вдавалося таке рішення великої соціальної теми. О. Довженко першим у світовому кіно виразив світогляд, якісно відмінний від досі зображуваного. Це світогляд нації хліборобської, в якій спокійна гідність зумовлена її способом життя. У 1958 р. на Всесвітній виставці в Брюсселі (Бельгія) 117 видатних критиків і кінознавців із 26 країн світу визначили фільм «Земля» одним із 12 найкращих картин усіх часів.

Кадри із фільму «Земля»

? Назвіть кіноакторів, які вам подобаються найбільше. Які кінострічки за участі цих акторів вам запам'яталися? Чому?

Види екранних мистецтв

Кіномистецтво прийнято поділяти на такі **основні види**:

- **художній (ігровий) кінематограф**, у якому засобами виконавської творчості втілюється художній задум;
- **документальний кінематограф**, що є особливим засобом образної публіцистики;
- **мультиплікація (анімація)** — «оживлення» графічних чи лялькових персонажів;
- **науково-популярний кінематограф**, який використовує засоби всіх трьох жанрів для популяризації знань.
- **відеокліп** — нетривала за часом художньо складена послідовність кадрів. Це різновидність відеофільму, який характеризується швидким монтажем, насиченістю електронними спецефектами, лаконічністю тощо.

? Який вид екранних мистецтв вам найбільше подобається? Чому? Наведіть приклади.

Кадр із науково-популярного фільму «Океани». Режиссери Артур Бінковські, Чад Коен

Кадр із художнього кінофільму «Аврора» (2006 р.). Режисер О. Байрак

Документальне кіно

Документальне кіно — вид кіномистецтва, заснований на зйомках реальних людей у реальному оточенні реального світу, або справжніх життєвих фактів та явищ. Дослідник історії документального кінематографа Х'ю Бедлі вважав, що *основне завдання* цього виду кіно — це «розповісти нам про світ, в якому ми живемо». *Темою* для документальних фільмів найчастіше стають історичні події, культурні та соціальні явища, наукові факти та гіпотези, а також відомі персони і співтовариства. *Структура* документальних фільмів різноманітна. Використовуються як постановочна, так і репортажна зйомки, натурні та інтер'єрні зйомки, архівні відео- та фотоматеріали.

Кадр із документального фільму «Посол» (2012 р.). Режисер М. Брюггер

Цей вид кіномистецтва можна поділити на різні **підвиди**: *кінохроніка* (тривале спостереження за подією, репортаж тощо); *кінолітопис* (фіксує не факти сьогодення, а головні події історії та культури); *кінофіксація* для спеціальних цілей (наукові спостереження, факти, оперативна зйомка та інше); *кінодослідження* (географічне, зоологічне, історичне, етнографічне тощо); *пропагандистське кіно* (пропаганда науки, товару, технології, релігії тощо); *освітні* (навчальні *фільми*), *наукові* та інші.

Значний внесок у розвиток українського документального кіномистецтва зробив **кінорежисер Дзига Вертов**. Ігрове кіно режисер вважав «фікцією та неправдою». Його неігровий художньо-документальний фільм «Людина з кіноапаратом» (1929 р.) на XIII Міжнародному кінофестивалі у 1964 р. в Мангеймі (Німеччина) було названо серед 12 найкращих документальних фільмів усіх часів. Багато стрічок Дзиги Вертова ввійшли до «Золотого фонду світового кіно». Сьогодні, створюючи документальне кіно, режисери використовують новітні технічні засоби — зйомка з космосу, комп'ютерні технології, спецефекти і багато іншого.

Мультиплікація

? У чому відмінність анімації від ігрового кіно? Які горизонти для творчості аніматорів має цей вид екранного мистецтва?

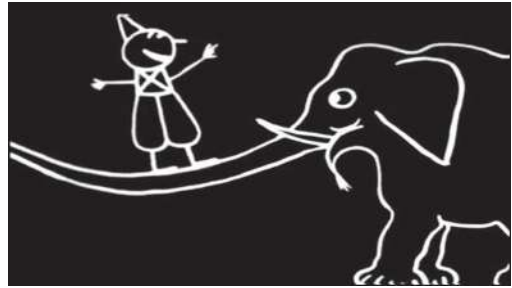
Мультиплікація (від латинського *multiplicatio* — «розмноження», «збільшення», «зростання») або **анімація** (від латинського *anima* — «душа» і похідного французького *animation* — «оживлення») — вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху намальованих (*графічна мультиплікація*) або об'ємних (*об'ємна мультиплікація*) об'єктів. Ці твори називають **анімаційними**, чи **мультиплікаційними фільмами** (мультифільмами).

Анімація — метод створення серії знімків, малюнків, кольорових плям, ляльок або силуетів в окремих фазах руху. За допомогою цього під час показу їх на екрані з більшою швидкістю глядачам здається, що персонажі починають рухатися.

Принцип анімації знайшли задовго до винаходу братами Люм'єр кінематографу. Бельгійський фізик **Жозеф Плато**, австрійський професор-геометр **Сімон фон Штампфер** та інші вчені і винахідники використовували для відтворення на екрані зображень, що рухались унаслідок обертання диска чи стрічки з малюнками.

Майбутньому бурхливому розвитку анімації посприяли не лише фільми, що були зроблені в минулому, а й певний технічний поступ. Найважливішим досягненням у цій сфері став винахід **Роберта Барра** — перфорований целулоїд, що дозволяв зафіксувати лист із малюнком за допомогою штифтів.

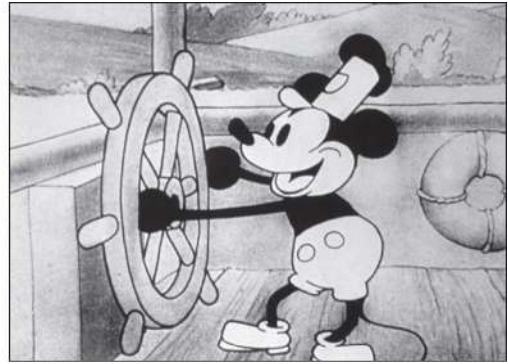
28 жовтня 1892 року французький винахідник та художник **Еміль Рейно** вперше продемонстрував свою виставку «світлових пантомім» глядачам паризького Музею Гравен. Але більшість істориків кіно вважають, що першим мальованим анімаційним фільмом став графічний фільм **«Фантазмагорія»** режисера **Еміля Коля**, який побачив світ у 1908 р.

Кадр із мультфільму «Фантазмагорія» (1908 р.). Режисер Е. Коль

Кадр із мультфільму «Помста кінооператора» (1912 р.). Режисер В. Старевич

Кадр із мультфільму «Пароплавчик Віллі» (1928 р.). Режисер У. Дісней

Перші лялькові мультиплікаційні фільми **«Прекрасна Люканіда, або війна вусачів з рогачами»** (1910 р.) та **«Помста кінооператора»** (1912 р.) створив художник, оператор та режисер **Владислав Старевич**. Героями його стрічок ставали жуки, які рухались настільки природно, що публіка була впевнена — автор видрежирував справжніх комах.

Найвідоміша постать в історії світової мультиплікації — **Уолт Дісней**. Він був і режисером, і художником мальованих фільмів. У. Дісней створив цілу «імперію» анімації, розробив технологію виробництва мультфільмів, яка і сьогодні називається *діснейівською*, або *класичною*. Видатний аніматор створив перший звуковий мультфільм — **«Пароплавчик Віллі»** (1928 р.) про мишеня Міккі, перший музичний — **«Танок скелетів»** (1929 р.) та перший повнометражний мультфільм —

Кадр із мультфільму
«Білосніжка та сім гномів» (1937 р.)

«Як козаки...»), **Давида Черкаського** («Пригоди капітана Врунгеля»), **Леоніда Зарубіна** («Солом'яний бичок») прославили українських аніматорів у всьому світі, а у 2003 р. мультфільм українського режисера **Степана Коваля** «Ішов трамвай № 9» (2002 р.) отримав на Берлінському фестивалі кінонагороду — «Срібного ведмедя».

Кадр із мультфільму «Ішов трамвай № 9»
(2002 р.). Режисер С. Коваль

Кадр із мультфільму «Пластилінова ворона»
(1980 р.). Режисер О. Татарський

Справжня революція у виробництві мультфільмів відбулася з *появою комп'ютера*. Сучасні технології дають мультиплікатору можливість створювати трьохвимірний простір замість плаского, малювати у будь-якому стилі та техніці, використовувати найяскравіші кольори.

На початку XXI ст. стають популярними програми, що дозволяють без надмірних зусиль створювати прості класичні мультфільми. Це явище стало поштовхом до створення анімаційних фільмів широкими масами народу.

Види анімації:

- *графічна* (мальована) анімація — класичний вид анімації, де об'єкти малюють вручну (сьогодні часто переносять малюнки на комп'ютер);
- *об'ємна* (матеріальна) анімація — об'єкти є окремими елементами матеріального світу (лялька, пластилін, витинанка, сіль, голки тощо);

- комп'ютерна анімація — вид анімації, в якому об'єкти створюють за допомогою комп'ютерних засобів;
- 3-d анімація;
- 2-d анімація (flash-анімація).

Для допитливих

Аніме — японська мультиплікація. Головна відмінність від мультиплікації інших країн полягає в тому, що аніме, в основному, створюють з розрахунку на підліткову та дорослу аудиторію.

Аніме часто (але не завжди) відрізняється характерною манерою зображення персонажів та фону. Випускається в формі телевізійних серіалів, а також фільмів, що розповсюджуються на відеоносіях або пристосовані для кінопоказу. Для аніме характерне надзвичайне жанрове різноманіття, окрім загальних жанрів (бойовик, детектив тощо) є і специфічні притаманні лише аніме. Саме різноманітність та орієнтація на глядачів різного віку є головними перевагами аніме. Більша частина аніме-серіалів — це екранізація японських коміксів — манги, втім існують екранізації книжок, а також повністю самостійні роботи. Аніме — це анімація, створена тільки в Японії, тому твори в анімешній стилістиці, але виконані в інших країнах, не є аніме. Наприклад, американський анімаційний телесеріал «Аватар — Легенда про Аанга» (2005—2008 рр.).

Таким чином, анімація — це спосіб створення необмеженої кількості реальностей, це вид художньої творчості. Відмінною рисою анімації від інших видів екранного мистецтва стає «пожвавлення», наділення «душею» образу, створеного штучно, за допомогою різноманітних технік і засобів виразності. Анімація стала випробувальним полігоном фантазії, уяви, потоків свідомості. Всі ідеї, які неможливо втілювати в реальному житті, з успіхом реалізуються в анімаційній віртуальній реальності.

Комп'ютерна анімація не витіснила класичну анімацію. Вона стала черговим етапом еволюції анімаційних технологій, дозволивши вдосконалити анімаційний процес, прискоривши і здешевивши його, відкривши для авторів нові способи впливу на глядача і нові способи вирішення класичних анімаційних завдань.

? Уважно розгляньте кадри з мультфільмів. Назвіть їх. До яких видів мультиплікації вони належать?

Науково-популярний кінематограф

Кадр із культового науково-популярного фільму «Космос. Персональна подорож із Карлом Саганом» (1986 р.)

Науково-популярний кінематограф створює науковий підхід до життя. *Завданням* науково-популярних фільмів є подання наукових відомостей, фактів, результатів досліджень спрощеною популярною мовою для всього населення, а не лише окремої сфери науковців. Дуже популярними є телевізійні проекти на межі документального та розважального жанрів — «Моя правда», «Неймовірні історії кохання», «Зіркове життя». Популярними є стрічки про приватне життя відомих людей.

Українське документальне та науково-популярне кіно

Історія українського документального кінематографу пов'язана з ім'ям харківського фотографа Альфреда Федецького, який зняв кілька короткометражних документальних сюжетів у вересні 1896 року.

Успіх документального та науково-популярного фільму залежить як від професійної майстерності режисерів, так і від соціально очікуваних тем, проблем, що є актуальними.

Сьогодні українське документальне кіно — різножанрове мистецьке явище, одним із напрямів якого є дослідження історії України засобами *науково-популярного кіно*. Це роботи режисера Ростислава Плахова-Модестова «Ще як ми були козаками» (період Гетьманщини) й режисера Саргія Буковського «Війна. Український рахунок» (період Другої світової), фільм «Пейзаж після мору» режисера Юрія Терещенка, фільм «Бабин яр: правда про трагедію» режисерів Володимира Георгієнка та Олександра Шлаєна та багато інших. Не менш цікавий в цьому виді кіномистецтва є проєкт каналу «Інтер» «Великі українці» — 2008 р. (знято 90 біографічних сюжетів та 10 документальних фільмів).

68 режисерів, 50 операторів, сотні працівників цеху документального кіно підготували масштабний проєкт — 108 короткометражних фільмів «Невідома Україна». Мета проєкту — знайомство з історією України від прадавніх часів до здобуття незалежності. Наприклад, 12 фільмів «Золоте стремено» — історія

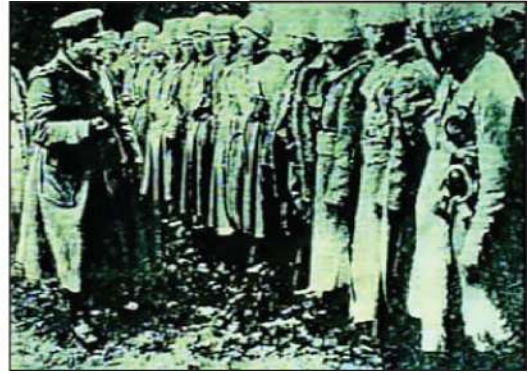

української армії, 12 фільмів «Лікарська справа в Україні» — історія медицини, 8 фільмів «Як судились колись в Україні» — етюди з історії права. Сучасні пріоритети українського документального кіно є формування національної ідентичності, невирішених соціальних проблем, духовних аспектів буття українців.

Кадри із фільму «Невідома Україна»

Фільм 98 «Великий злам»

Фільми 94—95 «Отаманія»

Відеокліпи

Відеокліп, відеоролик, чи просто **кліп** — нетривала за часом художньо складена послідовність кадрів.

Відеокліпи (мистецтво специфічної зйомки і монтажу) вважаються *окремим короткометражним видом кіномистецтва*. У кліпах, в порівнянні з короткометражним кіно, використовуються сцени і ефекти, безпосередньо не пов'язані з поточним сюжетом.

Відеокліпи як вид мистецтва вийшли з повнометражного кіно 1970-х років, яке шукало нові форми мюзиклів і яскраву подачу музичного матеріалу. Кліпова побудова в кіно була притаманна творам авторського, елітарного кінематографа. Поступово кліпи завойовують телебачення. Естрадні музичні номери вже не виконуються, як проста фіксація співака на сцені. Простір екрана заповнюється примхливими поєднаннями картин візуального ряду, де реальне існує поряд з фантастичним. Особливе місце кліпи посідають в системі **відео**, де стають звичним явищем.

Відеокліпи також застосовуються для реклами товарів і послуг і для візуального супроводу аудіокомпозицій на телебаченні.

Види відеокліпів: концертне відео, художній відеокліп, постановочний відеокліп, студійне відео, анімований відеокліп тощо.

? Які з відеокліпів вам до вподоби? Чому? Обґрунтуйте свою відповідь.

Ігрове кіно

Ігрове кіно — вид кіномистецтва, що засобами виконавської майстерності втілює твори кінодраматургії. Цей вид кіномистецтва побудований на грі акторів. До ігрового кіно належать практично всі твори кінематографу, за винятком документального кіно. Твори цього виду мають назву *художніх фільмів*, що створюються при взаємодії автора сценарію, композитора та оператора-постановника.

Жанри художнього кіномистецтва

Кадр із пригодницького фільму-фентезі
«Варкрафт» (2016 р.)

У 20—40-х рр. ХХ ст. остаточно сформувались головні **жанри художнього кіно**. Велику роль у цьому зіграв попит споживачів кінопродукції, тому що кінематограф залежав від того, наскільки прибутковими були кінострічки. Загальноприйнятої класифікації жанрів у ігровому кіно не існує і сьогодні. Але основні жанри протягом багатьох десятиліть і донині не втратили своєї популярності. Серед найпоширеніших жанрів кінематографу: **детектив, комедія, мелодрама, фантастика, фільми жахів, трилер** тощо.

Розглянемо деякі з них.

Інтриги, розслідування, запаморочливий сюжет — все це поєднує в собі такий унікальний жанр кіно, як детектив. Цей жанр здобув величезну популярність. Його головною особливістю є сюжет, в основі якого є таємниця, що пов'язана зі злочином, постійні інтриги і загадки, розслідування, вбивства, крадіжки і багато інших подій. У сюжеті головна роль відведена геніальному та професійному сищику або приватному детективу, іноді кільком людям. У кінематографі існують кілька видів детектива. Наприклад, історичний детектив, фантастичний детектив, шпигунський детектив.

Бойовик або *екшен-фільм*, в якому головний герой бореться зі злом у різних його проявах і завжди перемагає. До цього жанру належать також *вестерн, гангстерський фільм, фільм із бойовими мистецтвами* та деякі *трилери* — фільми, при перегляді яких у глядача виникає відчуття сильного хвилювання, напруження від передчуттів якихось жахливих подій.

Девіз **бойовика**: «Добро повинно мати кулаки». Фільми цього жанру переважно не мають складного сюжету. Головний герой зазвичай стикається зі злом: злочини, корупція, тероризм, убивства. Не знаходячи можливості мирного вирішення ситуації, він вдається до насильства, в результаті чого знищуються десятки, а іноді й сотні лиходіїв. Кращими бойовиками вважаються: «Скажений Макс», «Термінатор», «Бетмен», «Леон», «Подвійний удар», «Рембо», «Міцний горішок» тощо. Більшість бойовиків не рекомендовано до перегляду підлітками молодше 16 років.

Вестерн — це візитівка американського кінематографу. Дії фільмів відбуваються на Дикому Заході Америки в ХІХ ст. В основі сюжетів — конфлікт між бандою злочинців, представниками влади та мисливцями за нагородою. Суперечка вирішується шляхом насильства, що неодмінно супроводжується стрільбиною.

Кадр із фільму «Джейн бере рушницю» (2016 р.)

Відмінність кіножанру демонструють такі фільми: «Чудова сімка», «Дуель», «Хороший, поганий, злий», «Диліжанс», «Покинтий», «Легенда про Г'ю Гласса», «Мерзенна вісімка», «Джейн бере рушницю» та інші.

У протистоянні персонажів **карате-фільмів** ставка робиться не на застосування вогнепальної зброї, а на рукопашні сутички із використанням прийомів східних єдиноборств. Найпопулярнішими акторами в карате-фільмах були титуловані професіонали, такі як Брюс Лі, Роберт Уолл, Вон Ін-Сик і Чак Норріс та інші. Яскравими прикладами жанру є фільми: «Вихід Дракона», «Кровавий спорт», «Подвійний удар», «Кулак люті».

Основа сюжету **гангстерського кіно** — розкриття злочинів, «вирішення стосунків» між гангстерськими угрупованнями тощо. Дії фільмів відбуваються переважно у США в 30—40-х рр. ХХ ст. на початку виникнення гангстерських угруповань. Класикою гангстерського кіно вважається: «Хрещений батько», «Обличчя зі шрамом», «Одного разу в Америці» тощо.

Кадр із фільму «Вихід Дракона» (1973 р.)

Кадр із фільму «Хрещений батько» (1972 р.)

Трилер націлений викликати у глядача раптовий приплив емоцій, почуття тривоги, збудження. Жанр не має чітких кордонів, елементи трилера присутні в детективах і шпигунських фільмах, фільмах жахів, пригодницьких і гангстерських фільмах. Визнаним майстром трилерів вважається американський режисер Альфред Хічкок. Такі його фільми, як «Запаморочення», «На північ через північний захід», «Психо», «Марні».

Кадр із фільму «Психо» (1960 р.)

Пригодницький фільм

Пригодницький фільм — жанр кіно, схожий на пригодницький роман у літературі. На відміну від бойовика, у пригодницьких фільмах акцент зміщений

Кадр із фільму «Пірати Карибського моря: На дивних берегах» (2011 р.)

з грубого насильства на кмітливість персонажів, уміння перехитрити, обдурити лиходія. У пригодницьких фільмах героям належить оригінально вийти зі складних ситуацій. «Хеппі-енд» також дуже ймовірний. Часто пригодницьке кіно перетинається з історичним, утворюючи специфічні піджанри — фільм плаща і шпаги (якщо дія відбувається в Європі) і вестерн (якщо дія відбувається на Дикому Заході). Наприклад, фільми «Індіана Джонс», «Копальні царя Соломона», «Маска Зорро», «Пірати Карибського моря», «Пригоди Робін Гуда», «Роман з каменем» тощо.

Фантастичний фільм

Батьком жанру кінофантастики вважають режисера **Жоржа Мельєса**, який вже з 1896 року почав знімати казкові, містичні і фантастичні історії. Більшість популярних сюжетів кінофантастики запозичені з легенд і міфів. Однак, кінематограф має свої переваги перед книгами: він здатен втілювати будь-які задуми у візуальній формі. Кінофантастику поділяють на наукову фантастику, фентезі та фільми жахів.

Кадр із фільму-фентезі «Дарт Мол. Учень» (2016 р.)

Комедія

Комедії — фільми, головна мета яких розсмішити глядача, покращити настрій. Але комічне і сміх — не одне й те саме, не все смішне є комічним. Комічність — це здатність людини подивитися на себе з іншого боку, побачити власні

вади, а також висміяти недосконалість світу. Головні герої фільмів цього жанру завжди потрапляють в курйозні ситуації.

Не менш популярними є і *фільми-пародії*, які часто пародіюють інші фільми. До кращих комедій, які увійшли до класики українського кіномистецтва, належать стрічки «За двома зайцями» (1961 р.) режисера Віктора Іванова, «Королева бензоколонки» (1962 р.) Олександра Мішуріна та Миколи Літуса, «Бумбараш» (1971 р.) Миколи Рашевського та Абрама Народицького та інші.

Кадр із фільму-комедії
«За двома зайцями» (1961 р.)

Мелодрама і музичні фільми

Духовний та чуттєвий світ героїв краще всього розкривають *мелодрами*. Гарні костюми та декорації, лірична музика — усе це перенесене на кіноекран з театральних підмостків. Яскравим прикладом цього жанру є фільм «Віднесені вітром» (1939 р.) режисера Віктора Флемінга. Тільки премій «Оскар» Американської академії кінематографічних мистецтв та наук ця стрічка отримала десять, і сьогодні вважається найкасовішим фільмом у світі.

Кадр із фільму «Віднесені вітром» (1939 р.)

Кадр із фільму «Привид опери» (2004) р.

Музичний фільм — мюзикл, чи оперета, що перенесена з театральних підмостків на кіноекран. Атрибутами фільмів цього жанру є велика кількість пісень, танців, яскраві костюми та декорації. У музичному фільмі обов'язково мають бути наявні елементи мелодрами. Яскравим прикладом цього жанру є американський фільм «Привид опери» режисера Джоела Шумахера.

Кадр із фільму «Гаррі Поттер і філософський камінь» (2001 р.)

Крім вищезгаданих жанрів художнього кіномистецтва, популярними жанрами світового кіно та їх напрямками були і залишаються також *екранізації класичних та сучасних літературних творів, історико-біографічні фільми, фільми військової тематики, міська проза, психологічні драми, сімейні фільми* тощо.

? До вищенаведених жанрів доберіть приклади відомих вам кінострічок. Які з цих жанрів вам до вподоби? Чому? Обґрунтуйте свою відповідь.

Для допитливих

На початку ХХ-го ст. на кіностудіях Києва, Одеси, Харкова почалося виробництво кінохроніки і художніх фільмів. Перевагу було віддано екранізації класиків української літератури, творів історичної тематики і популярних вистав, таких як «Наталка Полтавка», «Москаль-чарівник», «Наймичка» тощо. Перший український фільм — «Запорізька Січ» зняв у 1911 р. режисер Данило Сахненко в Катеринославі (нині Дніпро). З дореволюційним кіно в Україні пов'язана творчість багатьох популярних акторів. Королевою екрану тих часів була Віра Холодна, яка народилася в Полтаві і яка успішно і багато знімалася в Одесі.

Актриса Віра Холодна

Кадр із фільму «Міражі» (1916 р.). В. Холодна і В. Полонський

? Наведіть приклади українських кінострічок, які вам подобаються. Чим вони вас приваблюють (спецефекти, художні засоби, музичне оформлення тощо)?

Міні-диспут

Оберіть будь-який фільм, який подивилися всі учні класу. Проведіть міні-диспут. У ході диспуту можна використовувати наступні запитання:

1. Загальна оцінка фільму. Що найбільше запам'яталося, сподобалося?
2. Яка ідея фільму і як вона розкрита? Які проблеми порушують автори?
3. Художні особливості фільму (режисура, художнє і музичне рішення, майстерність діалогів, пластика акторів тощо).
4. Головні герої фільму. Їх характеристики. Особливості гри акторів. Які образи на вашу думку найбільш вдалі і чому? Які риси характеру героїв фільму вам особливо подобаються?
5. Що ви знаєте про роботу над фільмом, про його творців (сценариста, режисера, оператора, акторів тощо).

Сучасне українське художнє кіномистецтво

Український кінематограф — це ціла галузь національного мистецтва зі значною історією і багатими традиціями. У світовому кіномистецтві вже назавжди залишаться імена Олександра Довженка, Сергія Параджанова, Леоніда Бикова, Богдана Ступки. Але і нове покоління кіномитців має всі шанси дописати свої імена в літопис світового кіно.

Сучасне українське кіно знімає кілька державних кіностудій, таких як Національна кіностудія художніх фільмів ім. О. Довженка, Українська кіностудія анімаційних фільмів, Національна кіноматека України, Одеська кіностудія, Українська студія хронікально-документальних фільмів, так само Національний центр О. Довженка. Крім цього, в Україні діють 46 приватних студій.

В Україні існує близько трьох десятків кінофестивалів, що проходять із різною періодичністю в багатьох містах України. Наприклад, у 2016 р. здобувачі з 13 країн світу змагалися в п'яти номінаціях: короткометражне ігрове кіно, повнометражне ігрове кіно, чи телефільм, анімація, документальне кіно, відеопоезія.

Галерея сучасних українських художніх фільмів

Перший повнометражний і великобюджетний художній фільм (12 млн. грн) за роки незалежності України знятий на київській Національній кіностудії художніх фільмів ім. О. Довженка. Світова прем'єра «Молитви про гетьмана Мазепу» відбулася у лютому 2002 р. на Берлінському міжнародному кінофестивалі у позаконкурсній програмі.

В основі сюжету — діалог «на ножах» історичних антагоністів — Пет-

Кадр із фільму «Молитва про гетьмана Мазепу» (2001 р.). Режисер Юрій Ілленко

ра І, який руйнує саркофаг гетьмана та Івана Мазепи, який встає з могили, щоб розповісти про своє життя, передусім таке, що пов'язане з боротьбою двох державців. Дійсно, шукати в фільмі історичних фактів — річ невдячна. «Молитва про гетьмана Мазепу» — це своєрідний сон чи навіть страхіття із притаманними йому нелогічністю та ірраціональністю, довільним плином асоціацій, поєднанням непоєднуваного. В одному інтерв'ю, з нагоди закінчення роботи над фільмом, режисер Юрій Ілленко говорить про нього як про кінострічку, виконану в особливому жанрі — фільму-молитви. Але вочевидь не молитва, а саме сон визначає стилістику, звуковий і візуальний ряд Ілленкового твору: розмиті кольори, пелена, через яку постають події, камера, яка у постійному русі, хаотичність.

Богдан Ступка, який грав роль гетьмана Івана Мазепи, так прокоментував враження від цього фільму: «Це складно. Треба знати про цей період дуже багато... Я б сказав — це Сальвадор Далі. Це видатний художник, художник і по костюмах, це приголомшливий живопис, в якому присутні якісь дивовижні люди, любов старої людини до молоді, якісь природні речі... Для мене ці сцени зняті дуже природно і дуже красиво, для мене це Сальвадор Далі».

Кадр із фільму «Пересохла земля» (2004 р.).
Режисер Тарас Томенко

Кадр із фільму «Той, хто пройшов крізь вогонь»
(2012 р.). Режисер Михайло Ілленко

Короткометражна філософська притча «Пересохла земля» була знята за мотивами новели «Дуже старий чоловік із великими крилами», яка написана лауреатом Нобелівської премії Габріелем Гарсія Маркесом. Картина без єдиного слова оповідає історію про те, як чоловік урятував істоту з величезними білими крилами, подібну до ангела. Він приводить янгола додому й закриває його на кухні. Досить швидко людина усвідомлює економічні переваги свого скарбу й починає показувати янгола людям за гроші. Жадібність повністю захопила головного героя, його мало турбують страждання янгола. Під кінець фільму, однак, він знову залишається самотнім. Сюрреалістична логіка наповнює фільм навмисною двозначністю про те, звідки з'явився янгол і куди він іде. Кожен глядач поставить свої питання і знайде відповіді на них. Фільм з неординарним сюжетом підштовхує до роздумів про сенс життя. А якщо це був ангел-хранитель? Фільм посів перше місце на Всеукраїнському молодіжному кінофестивалі «На хвилях зачарованої Десни» (2005 р.).

Фільм «Той, хто пройшов крізь вогонь» заснований на реальних подіях. Простий хлопець Іван Додока — житель Полтавщини. За сюжетом фільму

він — військовий льотчик, герой війни. Під час Великої Вітчизняної війни був збитий німцями і потрапив до ворожого полону, звідки лише дивом зумів утекти. Однак, на батьківщині свого героя вже не чекали. Івана як державного злочинця засудили до довічної каторги в ГУЛАГу. Втративши віру в свою країну, Іван робить усе можливе, щоб організувати втечу з табору і, врешті-решт, йому це вдається. Колишній герой втікає до Канади, де несподівано знаходить притулок у маленькій резервації індіанців-ірокезів, а з ним і нове життя — індіанське плем'я ставить його своїм вождем.

«Брати. Остання сповідь» — це трагічна філософська притча про любов і ненависть двох братів, які живуть у віддаленому гірському карпатському селі біля озера Синевир. Сценарій написаний за романом шведського письменника Торгні Ліндгрена «Бджолиний мед». Два брати-гуцули протягом життя все ділили: матір, іграшки, право називатися кращим, одну жінку, одного сина. Дія фільму відбувається в двох часових відрізках: перша частина дії відбувається в 60-70-х роках ХХ ст., а друга — в сучасний період. Головну роль у фільмі виконала студентка Вероніка Шостак. На момент зйомок їй було всього сімнадцять.

Кадр із фільму «Брати. Остання сповідь» (2012 р.).
Режисер Вікторія Трофименко

Світова прем'єра фільму відбулася 28 листопада 2013 р. в рамках головного конкурсу на Індійському міжнародному кінофестивалі в Гоа, а на Україні — 18 вересня 2014 р. на Міжнародному кінофестивалі «Молодість». Кінокартина вже отримала премії на міжнародних фестивалях в Шанхаї та Індії.

Український історичний драматичний фільм **«Поводир, або квіти мають очі»**, в основу сюжету якого покладено мандри Україною американського хлопчика та українського сліпого музики напередодні та під час Голодомору. Почалися гоніння на українську інтелігенцію. Вона була майже вся репресована. Сюжет розгортається в Харкові. Маленький хлопчик на ім'я Пітер залишається один в чужій країні. Його батько — американський інженер — був засуджений владою. Пітер починає подорож до Одеси в надії повернутися додому, але дорогою зустрічає сліпого кобзаря Івана і стає його поводитирем. Мимоволі Іван стає учасником тієї гри, яка згубила батька Пітера. Удвох із хлопчиком вони переживають ланцюжок подій, який приводить їх до розгадки загибелі громадянина США.

Кадр із фільму «Поводир, або квіти мають очі»
(2013 р.). Режисер і сценарист Олесь Санін

Фільм «Поводир, або квіти мають очі» знятий дуже реалістично. Режисер Олесь Санін теж кобзар. Деякі ідеї фільму взято з його власного досвіду, коли він був поводитирем сліпого кобзаря. Особливо сильна сцена завершує картину: розліта-

ються від вибухів пил і уламки, метафорично представлені квітами, що квітають. Епізод як би ілюструє циклічність буття — фініш обертається стартом. Якісна операторська та режисерська роботи знаходяться на рівні голлівудських ідеалів. Існує спеціальна версія стрічки з тифлокоментуванням для незрячих людей. Головним гаслом фільму є фраза: «Заплющ очі — дивись серцем».

Фільм «Поводир, або квіти мають очі» побив рекорд за популярністю серед фільмів українського виробництва періоду незалежності і дев'ять тижнів перебував у топ-10 національного кінопрокату.

Кадр із фільму «Плем'я» (2014 р.).
Режисер Мирослав Слабошпицький

Український кримінально-драматичний фільм «Плем'я» про глухонімих підлітків і їх важку долю в інтернаті. Фільм розповідає про молодого хлопця Сергія, який прибуває до інтернату для глухих, де вступає в кримінальне угруповання «Плем'я» й закохується в дівчину Аню. Назва стрічки посиляється на однойменне кримінальне угруповання з фільму, навколо якого розгортається сюжет. Режисер порівнює це угруповання з дохристиянським

суспільством (плем'ям), яке знаходиться по той бік добра і зла, і таким чином герої фільму не здійснюють поганих або хороших вчинків, так добро і зло для них еквівалентні. «У них відсутня моральна рефлексія з приводу тих чи інших подій. Тому з приходом у цей світ любові, так чи інакше пов'язаної з переживаннями, дохристиянський світ гине», — казав режисер.

Головні герої фільму — не професійні актори, а звичайні підлітки. Особливістю кінострічки є те, що вона є *першим фільмом у світі, знятим без єдиного слова* — виключно мовою жестів, і при цьому не має субтитрів, інтертитрів чи закадрового голосу.

Стрічка була представлена майже на 100 кінофестивалях світу, де отримала понад 40 нагород, серед яких Європейський кіноприз і три призи Каннського кінофестивалю, через що вважається найтитолованішим українським фільмом. Американське видання Rolling Stone назвало фільм «Плем'я» найпотужнішою за впливом на глядачів стрічкою 2015 р.

Фільм «Чужа молитва» засновано на реальних подіях і розповідає про кримськотатарську дівчинку, яка в окупованому нацистами Бахчисараї врятувала життя 88 єврейським дітям. Дійсно, з приходом німців, татари і українці допомагали євреям. Наприклад, прізвище сім'ї Куртієвих увічнено в меморіальному комплексі Яд ва-Шем в Ізраїлі. Про це говорять і шість мармурових плит, на яких висічені імена українців, які допомагали євреям під час Голокосту. Але, перш за все, це художній фільм, а не історична хроніка. Лише окремі епізоди зняті за реальними подіями в Криму під час Другої світової війни.

Головна героїня фільму — Саїді — вихователька в притулку для татарських дітей-сиріт. До неї звертається за допомогою хлопчина Іцхак, який разом з іншими дітьми-євреями ховається від фашистів. Перед дівчиною постає важка моральна дилема — допомогти дітям або, рятуючи власне життя, відмовити їм? Незважаючи на смертельну загрозу, дівчина бере під свій захист небезпечних вихованців і «перетворює маленьких євреїв в татар» — дає їм нові імена, навчає мови, звичаїв і молитвам.

Зйомки фільму проходили в Україні, Грузії та Ізраїлі. У фільмі «Чужа молитва» знімалися актори з різних країн. Це дуже багатогранне кіно, в якому є безліч паралелей, багато площин для роздумів. А головне, кожен глядач може уявити цю історію, подумати, як би він вчинив. Автори кінострічки бажають, щоб такі моторошні речі, події, слова, як *депортація, геноцид, Голокост, Голодомор*, залишилися тільки на сторінках підручників історії. На прем'єрі фільму не залишилося байдужих. Зал плакав, а при появі фінальних титрів — стоячи аплодував знімальній групі.

Кадр із фільму «Чужа молитва» (2017 р.). Режисер Ахтем Сеїтаблаєв

? Які українські художні фільми ви подивилися останнім часом? Який саме кіножанр найбільш приваблює вас? Чому?

Напишіть критичну статтю або есе про фільм вітчизняного виробництва, який вам найбільш сподобався (не сподобався). Перегляньте фільми українських режисерів, про які йшлося в підручнику. Обов'язково охарактеризуйте їх на уроках.

Телебачення

? Чи можна назвати телебачення самостійним видом екранного мистецтва?

Телебачення — загальний термін, що охоплює всі аспекти технології та практичної діяльності, пов'язаних із передачею зображень із звуковим супроводом на далекі відстані.

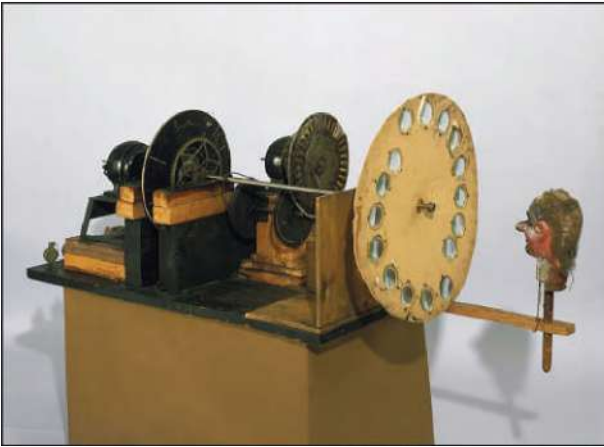
Сучасна культура — культура аудіовізуальна, комп'ютерна, «екранна». Її нерідко називають *інформаційною*. Це визначення пояснює відмінність від культури попередніх історичних періодів. Інформаційна культура формує інший тип світобачення і світорозуміння. Велику роль у цьому процесі відіграє сучасне **телебачення** як засіб комунікації. Воно виникло тому, що людина намагалася комфортнішим способом отримувати точну інформацію, тому, що зображення предметів або дії більш точне, ніж його словесний опис.

Історична довідка

У 1907 р. учений *Борис Розінг* отримав патент на «засіб електричного перетворювання зображень». Для передачі простих геометричних форм до електронно-променевої трубки він використав дзеркальний барабанний сканер. І лише в 1911 р. в лабораторних умовах йому вдалося здійснити найпершу телевізійну передачу. В 1912 р. Б. Розінг розробив головні елементи чорно-білого телебачення, яке включало розгортання на 12 рядків (зараз у сучасному телебаченні 800 рядків). Для того, щоб винахід міг вийти зі стін лабораторії і застосовуватися на практиці, знадобилися довгі роки.

У 1923 р. американський учений *Володимир Зворикін* винайшов іконоскоп — електронну трубку, що передавала зображення. Вона була кращою за своєю конструкцією, ніж трубка Б. Розінга. У 1931 р. він створив першу в світі передавальну електронну трубку з мозаїчним фотокатодом, названу «іконоскопом», що поклало початок розвитку електронного телебачення. Телевізійна трубка В. Зворикіна стала головним елементом для телевізорів на багато десятиліть.

Значно поліпшити якість картинки вдалося шотландському інженерові *Джону-Лоуги Берда*. У 1925 р. він досяг успіху в передачі чорно-білого зображення ляльки-черевомовця. Вперше в історії можна було розрізнити деталі переданого зображення. У 1926 р. Дж.-Л. Берд уперше публічно продемонстрував передачу рухомого монохроматичного зображення. Ця демонстрація, зазвичай, вважається першою у світі справжньою демонстрацією телебачення.

Апарат Дж.-Л. Берда
(1925 р.)

Телевізор «Октагон» фірми
«Дженерал Електрик (1928 р.)

Телевізор «КВН» з збільшувальною лінзою
(початок 1950-х рр.)

Телерадіола «Харків»
(1959 р.)

Один з перших кольорових телевізорів
«Рубін 401» (1967 р.)

Телевізор «Електрон»
(кінець XX ст.)

У 30-х роках XX ст. з'явилися перші телевізійні станції та телеканали. Так, у 1936 р. публіка Берліна і Лейпцига могла подивитися наживо XI Літні Олімпійські ігри. У тому ж році угорський учений Костянтин Тіганій описав принцип плазмового дисплея, першого дисплея з пласкою панеллю. З 40-х років XX ст. почалися регулярні телепередачі в США і деяких країнах Європи. На початку 30-х років XX ст. в Україні вже працювали короткометрові механічні телеприймачі (в Одесі, Києві та Харкові) зі звуковим супроводом. Але масове розповсюдження телевізорів та розвиток телебачення в усьому світі почалися у 50-х роках XX ст.

Сучасні телевізори відрізняються ультратонким корпусом, іноді вигнутим екраном, а також широким динамічним діапазоном, який має триразовий рівень підвищення яскравості для вражаючого зображення та підтримуються голосові команди і пошук. Такі телевізори мають вагу до 45 кг і товщину всього 70 — 80 мм!

Сучасні телевізори

Сучасні смартфон і телевізор

Технічні інформаційні новації виникли тоді, коли вони стали необхідними, тому що людині була потрібна миттєва свіжа інформація, тоді як кінохроніка показувала факти, ті, що вже давно відбулися.

Отже, телебачення стало альтернативою кінотеатру, а згодом почало створювати свій, телевізійний продукт, перетворилося на окремий вид екранного мистецтва. Сьогодні існують різноманітні інформаційні та аналітичні програми, динамічні випуски новин, яскраві ток-шоу, де обговорюються різні важливі питання, що виникають у суспільстві, транслюються наукові, розважальні, спортивні та дитячі програми тощо. Постійно йдуть зйомки різноманітних телесеріалів.

? Уважно розгляньте фотографії. Які види телевізійних програм на них зображені? Доповніть: «Для мене телебачення — це...». Аргументуйте свою думку.

? Чому телебачення є таким популярним?

Наш світ дуже великий і цікавий, і людина саме завдяки телебаченню може побачити його на власні очі, може дізнатися про різні історичні події як сучасні, так і ті, що відбувалися в далекому минулому, ознайомитися з найвідомішими творами мистецтва. Цінність телевізійного мистецтва полягає в тому, що воно дає можливість простою і доступною мовою разом з телеглядачем розібратися в різних життєвих ситуаціях, політичному житті суспільства тощо. На телебаченні існує ціла низка програм, які розповідають про різні види і жанри мистецтва, проводять віртуальні екскурсії залами провідних музеїв світу, транслюють театральні вистави, фільми, сприяють популярності авторів, режисерів, акторів. Отже, телебачення дає можливість глядачам залучитись до світової культури.

Основні завдання телебачення як екранного мистецтва:

- піднімати такі проблеми сучасності, які турбують людей, викликати емоційні переживання;
- саме телебачення повинно стати тією ланкою, що об'єднує різні покоління, народи, країни;
- привертати увагу до інформації, зробити так, щоб вона була сприйнята і вірно інтерпретована, щоб була збережена в пам'яті нащадків для подальшого використання. Але, на жаль, іноді, деякі програми телебачення навмисне спотворюють інформацію в «прийнятному», на їхню думку, для глядача напрямку. Це називається *маніпуляцією свідомості телеглядача*.

Вплив телебачення на розвиток дітей та підлітків

У 1996 році Генеральна Асамблея ООН прийняла рішення про святкування **21 листопада Всесвітнього дня телебачення**.

Зараз телебачення України ділиться на *державне* та *комерційне*.

У ХХІ ст. з'явилися плазмові моделі та рідкокристалічні екрани телевізорів. З'явилося цифрове, супутникове та кабельне телебачення. У світі немає жодної держави, в якій не було б телебачення, яке стало одним із найвпливовіших засобів електронної інформації, засобом формування громадської думки.

В усьому світі користуються популярністю **телесеріали**. Сьогодні вони на рівних змагаються за увагу глядачів із повнометражними фільмами.

І звичайні глядачі, і професійні критики визнають, що жанр телесеріалу в Україні стрімко розвивається і здатний порадувати навіть найвибагливішого глядача. Щомісяця з'являються нові телесеріали різноманітних жанрів: детективи, мелодрами, комедії, фантастика, бойовики тощо. Але популярністю у вітчизняного глядача користуються серіали, які найбільш точно відображають нашу

культуру. Тільки у 2015—2017 рр. вийшли на ТВ-екрани серіали: «Не зарікайся», «Черговий лікар», «Центральна лікарня» — про роботу лікарів і «швидкої допомоги»; «Коли всі вдома» — про сімейні стосунки; «Відділ 44», «Ніконов», «Поганий хороший коп» — про роботу правоохоронців, які розслідують кримінальні справи; мелодрами «Нитки долі», «На лінії життя», «Доля на ім'я кохання»; «Між любов'ю і ненавистю» — про дружбу шкільних подруг і їх любовні історії; пригоди «Ласкаво просимо на Канари». У 2017 році на екрани вийшли серіали «Райське місце», «Рятувальники» та інші.

Силами українських фахівців також були придумані серіали, створені за принципом реаліті-шоу — «Екстрасенси», «Київ вдень і вночі», «Шоу Половинки», «Шоу Інспектор Фреймут» та інші.

Галерея сучасних українських телесеріалів

У серіалі «Відділ 44» справжні слідчі можуть затримати вбивцю без єдиного пострілу, піймати втікача без гонитви, заарештувати злочинця без бійки. Вони кращі як спеціалісти, компетентні, чесні, сучасні. Їх девіз: «Спочатку подумай». Цей унікальний відділ працює в кращих умовах, в мегасучасному офісі, а для своїх розслідувань користується тільки новітньою технікою, найостаннішими ІТ-досягненнями людства. При цьому спецагенти не носять форму і не мають ніяких військових звань. Вони не мають шкідливих звичок, ніколи не брешуть і не порушують закон — це справжні профі. Вони націлені тільки на результат і не дозволяють ніяких потурань ні до себе, ні до оточуючих.

Головні герої серіалу «Поганий хороший коп» — поліцейські. Перший із них — старожил з величезним досвідом роботи і своїми особливими підходами до роботи, деколи його методи жорстокі і брутальні. Другий — молодий хлопець, який дивиться на світ зовсім іншими очима, він намагається використовувати в роботі найсучасніші навички ведення розслідувань. Зіткнулася стара і нова школа поліцейських. Але героям доведеться працювати разом. Спочатку, кожен із них веде власну гру, намагаючись перехитрити напарника і довести, що він кращий, але з часом усе змінюється. Ловити злочинців — дуже небезпечна робота, щоб вижити, потрібно навчитися довіряти напарникові.

Кадр із серіалу «Відділ 44» (2015 р.).
Режисер Ігор Шкурін

Кадр із серіалу «Поганий хороший коп» (2016 р.).
Режисер Максим Литвинов

У серіалі «**Центральна лікарня**» в основу сюжету покладено реальні історії, якими так багате життя будь-якої лікарні. Переплетіння трагічних ситуацій з драматичними розв'язками, не вигадані історії стосунків, історії хвороб, одужань і нестандартних лікарських рішень. Цей серіал про героїзм лікарів, які рятують своїх пацієнтів, про лікарські подвиги і помилки, про дружбу і зраду, про інтриги.

Кадр із серіалу «Центральна лікарня» (2016 р.). Режисер Віра Яковенко

Кадр із серіалу «Слуга народу» (2015 р.).
Режисер Олексій Кірющенко

Незвичайний підхід до гострої теми використовували автори серіалу «**Слуга народу**». Кожна людина в цьому світі коли-небудь мріяла про те, як вона стає президентом своєї країни. Ось тоді все було б правильно, і життя у простого народу нарешті налагодилося б. Адже країні потрібна нова, розумна, принципова, чесна людина, здатна змінити долі мільйонів громадян. Саме ці думки одного разу спонукали народ обрати президентом простого вчителя історії Василя Голубородька, який живе у звичайній

квартирі, спокійно йде вулицею без армії охоронців і запросто їздить на маршрутці, який отримує скромну зарплату, живе — як всі. Чи вдасться йому переламати хід долі і розібратися з усталеною злочинною системою, де всі звикли безбожно красти, і «дерібанити»? Жанр картини — комедія.

«Не ми почали цю війну, але наш борг завершити її ...». Серіал «**Гвардія**» розповідає глядачеві історію жажливих подій, які почали розвиватися в найскладніший період для України — момент економічного спаду. Країна ще не встигла повністю встати на ноги, як війна, що почалася, привела до повного руйнування десятків тисяч життів. Це історія про перших добровольців, які відгукнулися на заклик і записалися в Національну гвардію після кривавих подій Майдану, винуватці яких до цього часу невідомі. Серед добровольців — студент з Одеси, сотник Майдану, лейтенант внутрішніх військ, кримський татарин,

молодий учений, бізнесмен, слюсар, чемпіонка зі спортивної стрільби — люди абсолютно різних професій, різного віку, життєвого досвіду, переконань. Ще вчора вони стояли по різні боки барикад. Чи змогли вони знайти спільну мову? Чи зможуть кадрові військові та новобранці, які ще вчора були «ворогами», стати єдиною командою, здатною захистити свою країну? Різні долі і такі різні думки людей, які доводять одне — свою любов до Батьківщини, готовність віддати життя за Україну.

«Гвардія» (2015 р.). Режисер Олексій Шапарев

Телереклама

Існує ще один важливий напрям телебачення. Це — **реклама**. Продаж ефірного часу на ТВ рекламу є істотною підмогою в економічному існуванні каналів.

Створення телевізійної реклами — це ремесло і мистецтво. Опрацювання матеріалу, розуміння психології аудиторії, робота з акторами, операторське мистецтво — все це повинно бути на найвищому рівні.

Ефект присутності зближує телебачення з формами міжособистісного спілкування, тому саме воно в сприйнятті телеглядачів ближче інших засобів масової інформації і є прямим, безпосереднім, двостороннім спілкуванням. Телебачення є одним із найбільш потужних та ефективних засобів доставки реклами до різних типів телеглядачів і при цьому забезпечує максимально можливе сукупне охоплення аудиторії. Завдяки цим якостям воно стало пріоритетним каналом поширення інформації для рекламодавців, виробників товарів і послуг масового споживання.

Реклама представляє собою не просто засіб передачі інформації про товар або послугу. Вона буквально проникає в свідомість людини, формує потребу в спілкуванні, формує смаки, захоплення на підсвідомому рівні. Формуючи стиль життя, світосприйняття, смак, реклама відіграє величезну роль не тільки в економічній сфері, а й здатна впливати на духовне життя суспільства.

За формою телереклама може бути *рекламним повідомленням* або *відео-фільмом (відеороликом)*. Наймасовіший вид телереклами — *рекламні ролики*, що поділяються за тривалістю на розгорнуті (30 секунд і більше) і блиц-ролики (15—20 секунд). За ознакою цільової ідеї реклама поділяється на три основних види: *комерційну, соціальну і політичну*.

Для допитливих

Одна з особливостей сучасної цивілізації полягає в переході до інформаційного суспільства, бурхливого розвитку телебачення та інтернет-технологій. Але найбільший винахід людства ХХІ ст. — глобальні *комп'ютерні мережі*.

Поява в кожному будинку телевізора і комп'ютера призвела до того, що значну частину вільного часу багато людей проводять перед їх екранами. Зустрічі з друзями, прогулянки, читання книг, заняття спортом замінив багатогодинний перегляд телепередач, гру у комп'ютерні ігри, або «сидіння» у комп'ютерних мережах. У книзі «Як пережити технологічну зміну мозку» її автор Гаррі Смолл пише: «...Оскільки Інтернет зменшує здатність концентруватися і споглядати, то... мислення стає уривчастим, читання — поверхневим. Користувачі лише по діагоналі переглядають заголовки і анотації. А зони мозку, що відповідають за абстрактне мислення і співпереживання, практично атрофуються». Навантаження на мозок безперервно знижується. Інтелектуальна деградація в таких умовах гарантована.

Ситуація, що формується теле- або інтернет-залежністю змінює не тільки здібності та психологічні якості, але й змінює мозок людини. Група китайських вчених із Центру магніторезонансних досліджень сканувала мозок 17 дорослих людей, у яких була виявлена інтернет-залежність. Ці результати вчені порівняли з даними 16 здорових людей. Дослідження медиків переконливо показали, що у тих, хто проводить в Інтернеті багато часу, швидко розвиваються дві області головного мозку — частина, що відповідає за короточасну пам'ять, і центр, відповідальний за прийняття швидких рішень. Однак ті зони мозку, які відповідальні за детальний аналіз, глибоке продумування проблеми, по суті, залишаються без навантаження.

Розвиток культури, духовності, інтелекту, науки — це питання майбутнього кожної країни, культури та інтелекту своїх співгромадян. Не зможе держава лише грошима або військовою силою, тим більше диктатурою влади, зміцнити свої позиції в світі.

Питання культури сьогодні переплітаються з питаннями політики і національної безпеки. У сучасному світі могутність і майбутнє країни визначають не ресурси і продуктивні сили, а в більшій мірі наука і мистецтво, духовність нації.

Отже, екранні мистецтва допомагають суспільству виховувати особистість, її естетичний смак, критичне мислення, стимулюють потреби в самоосвіті та само розвитку, формують індивідуальність і її громадянську позицію.

Мистецтво екрана, по суті, стало синтезом усіх мистецтв: живопису, літератури, музики тощо. Це мистецтво розвиває здатність бачити загальне в різних і різних в подібних явищах, активізує творчий початок і прагнення до самовираження, прагнення до самостійного пошуку і відбору необхідної інформації, формує творче мислення, здатність самостійно розібратися в складних питаннях сучасності, усвідомлювати важливу роль мистецтва в житті суспільства.

Кінематограф, телебачення, відео дають можливість пов'язати світ власних переживань і відчуттів із конкретною реальністю навколишнього світу. Саме екранне мистецтво в XXI ст. дало досить наочний приклад неймовірної за розмахом і швидкістю системи поширення аудіовізуальної інформації в художній формі, сформувало найширше коло глядачів.

Запитання та завдання для самоконтролю та самоперевірки

Дайте відповіді на запитання за матеріалом підручника

I. Назвіть одну правильну відповідь.

1. Які основні жанри кінематографа:

- а) детектив, мелодрама, фантастика;
- б) документальні, науково-популярні кінострічки;
- в) вестерн, трилер, бойовик.

2. Визначте: детектив, мелодрама, фантастика тощо — це:

- а) жанри кінематографа;
- б) види кінематографа;
- в) види екранного мистецтва.

II. Дайте стислу відповідь на запитання.

1. Чи подобаються вам мультфільми?

«Мені подобаються (не до вподоби) мультфільми, тому що...»

2. Чому Францію вважають батьківщиною мистецтва кіно?

3. Як впливає телебачення на розвиток кіномистецтва?

III. Дайте розгорнуту відповідь на запитання.

1. Чи можна стверджувати, що інтерес до фільму визначається тільки його жанром? Обґрунтуйте вашу думку.

2. Яку роль виконує музика у фільмах жахів та фантастичних стрічках? Чи допомагає вона розкривати характери героїв?

3. Як телебачення і комп'ютерні технології впливають на розвиток культури суспільства?

IV. Поміркуйте...

Який із жанрів кіномистецтва вам подобається найбільше? Чому? Чи вважаєте ви, що американський кінематограф є ідеологічним знаряддям, символом сучасної Америки і засобом формування іміджу цієї країни на світовій арені? Як він впливає на глядачів інших держав, зокрема України?

V. Творче практичне завдання

1. Продовжіть речення: «При вивченні цієї теми для мене найбільш цікавим відкриттям було...».

2. Групова робота

2.2. Напишіть міні-сценарій до одного з творів зарубіжної літератури, що вивчаються за програмою «Зарубіжна література».

3. Рольова гра

3.1. Організуйте «фотопроби» на виконання ролей у «екранізації» цієї вистави. (Можна зробити міні-фільм).

3.2. Проведіть конкурс на кращі відеозйомки, фотозйомки до «кінопроб». У журі запросіть учителів, а також, по можливості, професійних фотографів та кіно- чи відеооператорів.

4. Колективна робота

4.1. Підготуйте відеовечір на тему: «Чому я люблю кіноматограф», в ході якого продемонструйте уривки з ваших улюблених кінострічок.

4.2. Підготуйте доповідь на тему: «Мій улюблений вид екранного мистецтва». Доповідь повинна супроводжуватися ілюстративним матеріалом.

VI. Протягом другого півріччя виконуйте мистецький проект.

Форми поширення мистецтва

Справжнє мистецтво не має часових меж. Воно вічне.
Платон Майборода, український композитор

Поміркуємо разом.

Яка роль мистецтва в розвитку кожної особистості окремо?

Новий музей мистецтв у Нью-Йорку знайшов незвичайний спосіб залучити дітей до художнього світу

Мистецтво є одним із найважливіших засобів пізнання світу і самопізнання особистості. Твори мистецтва не тільки приносять естетичне задоволення, але й сприяють досягненню духовного самовизначення особистості, її неповторної індивідуальності.

Внутрішній світ людини формується залежно від діяльності, якою вона займається. Діяльність може бути *спрямована назовні — на дійсність*. Тоді вона проявляється у таких формах, як **пізнання оточуючого світу, його оцінка, праця та спілкування**. Також діяльність може бути *спрямованою на особистість*. У цьому випадку діяльність виражається у процесах **самопізнання, самооцінці своїх дій, думок та вчинків і самотворенні, тобто формує власну особистість**.

Мистецтво не є ілюстрацією ані філософських, ані релігійних, ані політичних ідей. Митець осмислює власні враження буття, втілюючи їх у своєму творі як художню ідею.

Як мораль формує моральні норми, політика — політичні погляди, філософія — світогляд, наука створює фахівця, так **мистецтво формує з людини особистість**. Воно впливає одночасно на розум і серце, на людський дух у цілому. Мистецтво формує цілісну особистість. Піфагорійці говорили, що мистецтво не очищає, а облагороджує людську душу. Давньогрецький філософ Аристотель вважав, що мистецтво очищає душу людини під час співпереживання стражданням герою, якому довелося пройти через важкі випробування долі.

Мистецтво пробуджує творчий дух особистості, бажання й уміння творити за законами краси, пробуджує у людині митця. Виготовляючи навіть чисто утилітарні предмети (стіл, люстру, автомобіль), людина піклується і про користь, і про зручність, і про красу. За законами краси створюється все, що робить людина.

Видатний фізик Альберт Ейнштейн так розкривав велике значення мистецтва: «Мені особисто відчуття вищого щастя дають твори мистецтва. В них я знаходжу таке духовне блаженство, як ні в якій іншій галузі...». Нічим не можна замінити провідну мету мистецтва: стверджувати самоцінність особистості, наділяти її естетичною насолодою, пробуджувати в ній творчий дух.

Форми збереження культурної спадщини

Поміркуємо разом.

Які заклади існують для того, щоб кожне покоління могло долучитися до цілющого джерела духовності?

Де зберігаються пам'ятки літератури, науки, мистецтва?

Усі надбання культури заслуговують не тільки на бережливе ставлення до них, але й вимагають особливо дбайливого збереження. Картини і літературні твори, скульптурні пам'ятки й архітектурні споруди, нотні записи та кінострічки дійшли до нас через десятки років завдяки праці багатьох людей, які охороняли і зберігали всі ці культурні феномени, поповнюючи ними світову скарбницю культури.

Бібліотеки

«Всякий, хто вивчає науки, хто входить сюди, — не грюкає дверима, не стукає ногами: це неприємно музам. Якщо ти знайдеш того, хто тут уже сидить, шанобливо вклонися мовчки і не займайся балаканиною: тут мудрі говорять, навчаються»

Напис на дверях бібліотеки XV століття

Ще з давніх-давен, коли людина винайшла першу писемність, виникла потреба у збереженні записів. Поступове накопичення документів, літературних творів, господарських записів привело до виникнення спеціалізованих закладів — бібліотек. Перші **бібліотеки** з'явилися ще в Стародавньому Вавилоні, а саме слово «бібліотека» вперше згадується в Греції.

Бібліотека, або **книгозбірня** — культурно-освітній заклад, що здійснює збирання друкованих і рукописних матеріалів, проводить їх опрацювання і відображення у каталогах, організовує відповідне їх зберігання, збереження і обслуговування ними читачів.

Для допитливих

У першому тисячолітті до нашої ери на Близькому Сході, в межиріччі річок Тигр і Євфрат, виникла могутня держава Ассірія. Її столицею було місто Ніневія. Останнім великим царем цієї держави був Ашшурбаніпал, людина всемогутня, надзвичайно обдарована і працелюбна. Він любив і розумів значення науки, добре опанував систему клинописного письма.

У царському палаці **Ашшурбаніпал створив бібліотеку**, яка дожила до наших днів, хоча і пролежала в руїнах того палацу понад дві з половиною тисячі років. Найдавніша з відомих бібліотек, заснована у 668—627 рр. до н. е.

Зміст глиняних книжок надзвичайно різноманітний. Широко представлені дипломатичні документи, тексти договорів між державами, закони, звіти про будівництво, доповіді чиновників і навіть повідомлення розвідників чи шпигунів, присланих ними із сусідніх держав, медичні твори тощо. Цікавими є, хай і примітивні, географічні карти, які охоплювали території від Закавказзя до Єгипту, тобто простори ассирійської держави. До цих відомостей належали численні географічні довідники з назвами міст, річок та країн, з описом народів, які там проживали.

За оцінками вчених, у Ніневійській бібліотеці налічувалось 30 тисяч глиняних табличок. Отже, у VII столітті до н.е., тобто задовго до розквіту грецької і римської цивілізацій, Ашшурбаніпал створив, справді, унікальну колекцію знань про навколишній світ і життя сучасного йому суспільства. Це дає нам підставу надзвичайно високо оцінити саме це культурне і наукове багатство, що зібрав цар Ассирії, побачити духовні скарби цієї держави та її попередників, Шумеру і Вавілону, та її багатонаціонального населення.

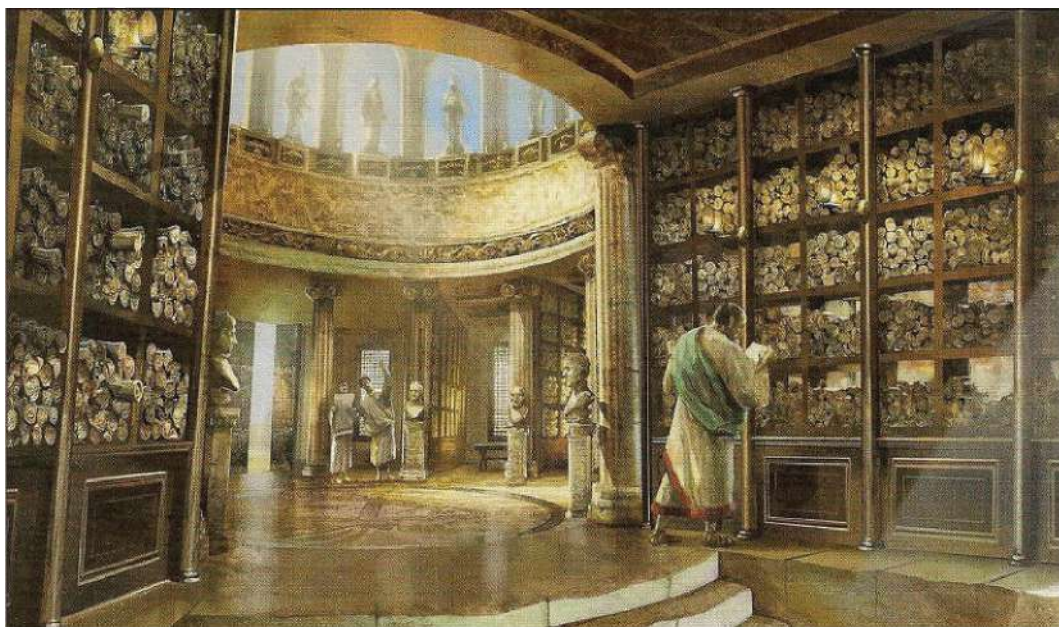
Однією з найбільших бібліотек стародавнього світу вважається **Олександрійська бібліотека**, яка була заснована в 290 р. до н.е. Зі всієї величезної імперії Олександра Македонського до неї привозили сувої, написані різними мовами, а потім цілий штат перекладачів тлумачив наукові та літературні твори грецькою. Бібліотека нараховувала близько 700 тисяч папірусних сувоїв. Протягом усього часу свого існування — без малого сім століть — бібліотека накопичувала в собі всі найпрогресивніші знання людства. За часів свого розквіту вона була швидше академією. Тут жили і працювали видатні вчені того часу, які займалися як дослідженнями, так і викладанням. У різний час тут працювали Архімед, Евклід, Зенодот, Аполлоній Родоський, Клавдій Птолемей, Каллімах Киренський. Але бібліотека страждала від пограбувань завойовників, пожеж, недбалого ставлення іновірців.

Глиняні таблички з бібліотеки Ашшурбаніпала

Будівля й інтер'єр Нової Олександрійської бібліотеки на місті старої. *Олександрія, Єгипет*

Олександрійська бібліотека (репродукція)

Найбільші бібліотеки світу й України

Королівська бібліотека Данії була побудована в 1673 році і являє собою найбільшу бібліотеку Скандинавії. У ній знаходяться два з половиною мільйони томів, також тут зберігаються оригінальні манускрипти Ганса Християна Андерсена. Прибудова до бібліотеки вміщує 200 тисяч книг, а також книжковий магазин, ресторан, шість читальних залів, актовий зал і концертний хол на 600 місць.

Стара будівля бібліотеки на острові Слотсхольмен (1906 р.)

Нова будівля бібліотеки «Чорний діамант»

Бібліотека Конгресу США у Вашингтоні є однією з найбільших бібліотек за всю історію людства. Вона налічує понад 75 мільйонів найменувань, включаючи книги, фотографії, записи, музичні композиції. Бібліотеку було відкрито в 1800 р. Національна бібліотека США представляє собою наукову базу Конгресу США, займається обслуговуванням переважно державних структур, наукових та дослідницьких установ, науковців, шкіл.

Будівля Бібліотеки Конгресу США у Вашингтоні

Інтер'єр бібліотеки

Ще одна з найбільших бібліотек світу — **Національна бібліотека Великобританії** — число одиниць зберігання якої перевищує 150 мільйонів: від стародавніх рукописів, вік яких близько 2 тисяч років до сучасних видань, включаючи аудіозаписи, журнали, карти, гравюри і багато іншого.

В Україні налічується понад 40 000 бібліотек.

Зал Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені І. Франка

Будівля Одеської національної наукової бібліотеки імені М. Горького

Найстарішою бібліотекою в Україні можна вважати Наукову бібліотеку Львівського національного університету імені Івана Франка. Вона заснована в 1608 р. як бібліотека львівського Єзуїтського колегіуму. Її фонди становлять більше трьох мільйонів книг, 120 тисяч з яких — унікальні стародруки і рукописи, найстаріші з яких датовані XIII ст. На сучасному етапі розвитку основні завдання бібліотеки зумовлені напрямками її діяльності, як науково-дослідної установи, державного зберігача унікальних рукописних і друківаних пам'яток української та світової книжкової культури, творів українського та зарубіжного мистецтва, документів на різноманітних носіях інформації та важливого інформаційно-аналітичного і освітнього центру.

Перша публічна бібліотека на території України — Одеська національна наукова бібліотека імені Максима Горького — заснована у 1829 р. й є одним з кращих зразків бібліотечної архітектури країни в стилі неокласицизму (архітектор Федір Нестурх). Сьогодні найстаріша публічна бібліотека України зберігає унікальний різноплановий п'ятимільйонний фонд документів з усіх галузей науки майже на 130 мовах світу, будучи невід'ємною складовою національної і світової культурної спадщини. Вона перебуває під охороною держави і ЮНЕСКО.

Національна бібліотека України імені Володимира Вернадського — бібліотека з найбільшим фондом України. Вона налічує понад 15 мільйонів 480 тисяч книжок та входить до числа десяти найбільших національних бібліотек світу

Харківська державна наукова бібліотека імені В. Короленка

і є найбільшою за своєю площею бібліотекою країни. У наш час вона є активним учасником наукового і культурного життя України: тут організують виставки, творчі зустрічі, семінари та конференції.

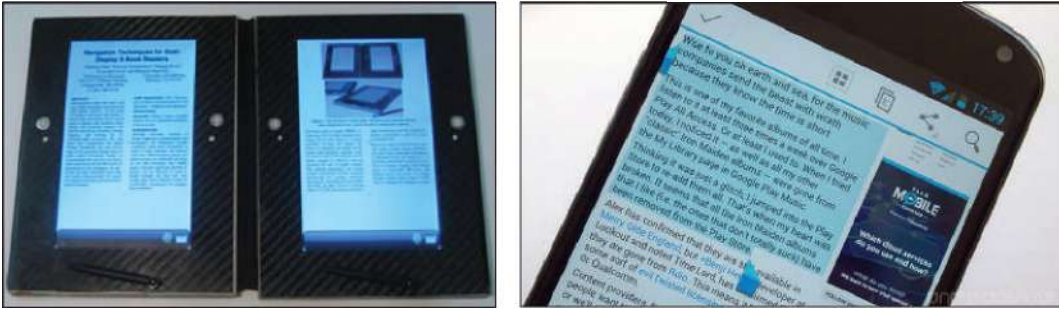
Харківська державна наукова бібліотека імені Володимира Короленка є другою після бібліотеки імені В. Вернадського за розміром фонду, який нараховує 7 мільйонів видань. Заснована в 1886 р. культурними активістами, які самостійно і за допомогою городян, жертвували гроші або книжки. За перші десять років було зібрано майже

40000 томів. У наш час бібліотека активно співпрацює із зарубіжними вузами, відправляє своїх співробітників на міжнародні науково-дослідні конференції, отримує нагороди від держави і харків'ян.

Для допитливих

Електронні бібліотеки, як невід'ємна складова всесвітньої інформатизації суспільства

Уперше поняття «електронна бібліотека» з'явилося в зарубіжних публікаціях в середині 80-х років ХХ ст. Надалі воно стало конкретизуватися — стали визначатися і уточнюватися її цілі, завдання та функції.

Електронна бібліотека — впорядкована колекція різномірних електронних документів (у тому числі книг, журналів), забезпечених засобами навігації та пошуку. Може бути веб-сайтом, де поступово накопичуються різні тексти (частіше літературні, наукові та інші). Є також і мультимедійні дані, кожні з яких самодостатні і в будь-який момент можуть бути затребувані читачем.

Електронні бібліотеки у мережі Інтернет — це збірки наукової та навчальної літератури з різних галузей знань, а також художня література, фантастика і політика, технічна документація тощо.

Багато бібліотек світу, зокрема і в Україні, мають власні «Електронні бібліотеки». Наприклад, електронна бібліотека Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського, де можна знайти автореферати дисертацій, нормативні акти, історичні, політичні та духовні тексти тощо.

Сьогодні бібліотеки є необхідною складовою нашого життя. Саме вони зберігають надбання літератури і науки. Ми знаємо лише незначну частину роботи бібліотекарів — видачу книжок читачам, а насправді в бібліотеках ведеться напружена робота. До завдань бібліотекарів входить *систематизація* нововиданих книжок, *забезпечення їм належних умов зберігання*, *реставрація* стародруків і рідкісних видань, *наукова робота* щодо знаходження та опису книжок та інкунабул.

Бібліотеки бувають різних видів: **приватні і державні, навчальні та наукові, шкільні, міські, сільські** тощо. Є бібліотеки *спеціалізовані*, в яких зберігається література з визначених галузей знань: історичні, медичні, технічні, педагогічні, сільськогосподарські.

Нині існує велике розмаїття **публічних бібліотек**. Серед них виділяються *наукові* — ті, які вміщують книги з різних напрямків знань, *регіональні* — ті, які

приймають читачів із певного району, міста, області, країни. Бібліотеки підтримуються державою, бо їх фонди становлять національний здобуток країни.

Уся історія людського розуму пов'язана з бібліотеками. За них боролися, їх спалювали, втрачали, знаходили, відривали в товщі похованих часом міст, рятували від ворожої навали як найдорожче.

Узбецький поет і письменник Муса Айбек писав: «Книги збирають перлини людської думки і передають їх нащадкам. Ми перетворимося в жменю праху, але книжки, немов пам'ятники із заліза і каменю, зберігаються навіки».

Музеї

Музеї (грець.— «місце, присвячене музам», «храм муз») — це культурно-освітні та науково-дослідні заклади, призначені для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, залучення громадян до надбав національної і світової історико-культурної спадщини.

Саме у музеях можна знайти історичні документи попередніх часів, пам'ятки духовної та матеріальної культури, твори мистецтва, різнопланові колекції, зразки природних багатств тощо.

Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, охорона культурних пам'яток. Фахівці цих закладів займаються також просвітницькою, науковою та популяризаторською діяльністю.

За своїм профілем музеї поділяються на такі **види**: історичні, археологічні, краєзнавчі, природничі, літературні, мистецькі, етнографічні, технічні, меморіальні, галузеві тощо.

Галузеві музеї залежно від характеру експонатів бувають історичними, художніми, літературними, театральними, етнографічними, промисловими, сільськогосподарськими та іншими.

Меморіальні музеї присвячені окремим історичним подіям або видатним державним діячам, визначним ученим, письменникам, художникам, композиторам, артистам та іншим.

Крайові музеї здійснюють збирання, зберігання і експонування історичних документів, творів мистецтва, зразків промислових виробів, сільськогосподар-

ських продуктів, корисних копалин, мінералів, рослин, тварин та інших колекцій, що характеризують природу, господарство, історію, культуру та побут населення даного краю.

На основі ансамблів, комплексів пам'яток та окремих пам'яток природи, історії, культури та територій, що становлять особливу історичну, наукову і культурну цінність, можуть створюватись *історико-культурні заповідники, музеї-заповідники, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби.*

Державний меморіальний музей
Михайла Грушевського

Історична довідка

Перші музеї з'явилися в Стародавній Греції у Дельфах, Олімпії, де зберігалися твори мистецтва у храмах, замках, будинках зібрань. Систематичне колекціонування пам'яток мистецтва було розпочато у XVI ст. та широко поширилось в XVI—XVII ст. в Італії, а вже звідси — до інших країн Європи. Однак, ці колекції зазвичай належали приватним особам: королям, багатим феодалам, заможним купцям, тому доступ до них був обмежений.

Прошло багато років, перш ніж держави усвідомили значущість музейної справи і стали підтримувати збільшення музейних колекцій. У власність музеїв передавали свої скарби королівські будинки, приватні колекціонери, заповідали свої творчі вироби митці. Так формувались великі музейні експозиції, які принесли славу їх націям, бо слугують підтвердженням шанобливого ставлення до свого минулого.

З метою поширення знань про певні епохи і явища культури, привернення більшої уваги до своїх експонатів музеї часто формують **тимчасові пересувні експозиції** і демонструють їх у різних країнах світу.

Крім збереження і демонстрації цінних колекцій, музеї також пишаються своєю **науково-дослідницькою** роботою, яка полягає у вивченні речових пам'яток культури. У художніх музеях працюють мистецтвознавці та реставратори, історики та антропологи, етнографи та фольклористи. Дослідники проводять польові та архівні дослідження, прагнуть відновити картину минулого у всьому її розмаїтті.

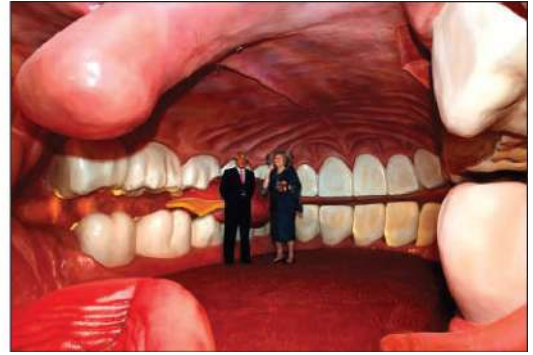
Екскурсія у національному музеї

Експертиза картини у музеї Т. Шевченка

Різноманітність музеїв вражає: крім названих вище видів, існують цікаві спеціалізовані музеї. Багато міст мають свої *музеї — іграшок, вокзалу, шоколаду, футболу, машин і механізмів, корабельної справи* тощо. Усі ці музеї створюються палкими прихильниками збирання певних колекцій, щоб привернути увагу до місцевості чи будь-якої справи.

Незвичайні музеї світу

Музей людського тіла Corpus. Лейдло. Нідерланди

Музей волосся. Каппадокія. Туреччина

Міжнародний музей НЛО. Стамбул. Туреччина

Музей сміття.
Нью-Йорк. США

Найсолодший музей світу — Музей марципанів.
Сентендр. Угорщина

Найвідоміші музеї світу

Для допитливих

Для залучення любителів Інтернету до мистецтва, співробітниками багатьох музеїв світу були створені віртуальні екскурсії по залах їх музеїв. І сьогодні кожна людина може, не виходячи з дому, подивитися кращі експозиції у різних музеях світу. Наприклад, на офіційному сайті найзнаменитішого музею в світі — Луврі, можна знайти не тільки масу цікавої інформації про колекцію і історію музею, але й різноманітні інтерактивних і мультимедійних інструментів, які відповідають багатій колекції експонатів. За допомогою функції «лупа» можна ознайомитися з найдрібнішими деталями світових шедеврів. В інтерактивній стрічці можна побачити 19 найбільш відомих творів мистецтва гарної якості. Можна «прогулятися» деякими залами (або перейти з одного в інший) за допомогою інтерактивних фотопанорам.

Ми ж з вами познайомимося з декількома найвідомішими музеями світу на сторінках нашого підручника.

Ватикан

Ватикан — місто-держава, що розташоване на території Риму в Італії і володіє численними творами мистецтва. Римські папи, прагнучи підтримати велич резиденції, запрошували найталановитіших митців для створення палаців та їх оздоблення.

Музейний комплекс Ватикану — цей комплекс є одним із найбільших у світі. До нього належать більшість Ватиканських палаців (ансамбль із 1400 приміщень та 20 дворів), де розташовані музеї. Музейний комплекс — це розсип виставкових залів, музеїв і галерей, які зберігають експонати, чий вік починається від давньоєгипетської цивілізації і закінчується сучасністю. Тут зберігаються шедеври живопису і скульптури, унікальні стародавні рукописи, старовинні предмети побуту. І все це в розкішному обрамленні ватиканських палаців.

Музейний комплекс Ватикану

У дворі Соснової шишки в музеї Ватикану можна побачити велику золоту кулю. Бронзова скульптура періодично обертається, вона як магніт притягує багато туристів, які переходять з одного крила музею Ватикану в інший. Структура називається «Сфера в Сфері». Вона була створена в 1990 році італійським скульптором Арнальдо Помодоро. Який сенс має ця конструкція? Кажуть, що внутрішня сфера являє Землю, а зовнішня — сучасне суспільство. А. Помодоро створив чимало таких бронзових сфер — їх можна знайти в ООН у Нью-Йорку, в Каліфорнійському університеті в Берклі, в Трінті-коледжі в Дубліні, а також в Іспанії.

Відлік музеї Ватикану ведуть з XVI ст. Титул засновника належить Папі Юлію II: саме він придбав перший експонат комплексу — скульптуру з мармуру «Лакоон і його сини», яка до цього часу є одним з найпопулярніших об'єктів ва-

тиканських музеїв. Всього в Ватикані знаходиться приблизно 20 музеїв і виставкових залів. Розглянемо деякі з них.

У **Григоріанському єгипетському музеї** представлено саркофаги, мумії, папіруси, предмети побуту, старовинні зразки скульптур і кераміки, які належать до Стародавнього Єгипту.

Експонати єгипетського музею

Григоріанський етрусський музей — до експозиції якого входять речі з тисячолітньою історією. Найдавніші належать ще до XIX ст. до н.е. Вазы, посуд, меблі, лампи, елементи декору, предмети з каменю, слонової кістки, бронзи, кераміки розміщені в 22 залах.

Експонати етрусського музею

Триптих Стефанески

Одне з найпопулярніших місць серед туристів — **Ватиканська пінакотека** — музей з унікальною колекцією живопису Візантії та Європи часів XII—XIX ст. Серед експонатів — роботи таких майстрів, як *Тиціан*, *Леонардо да Вінчі*, *Никола Пуссен*, *Бартоломе Мурільо*. Всього в колекції музею близько 460 експонатів. Усі вони на релігійну тему.

Станці Рафаеля — це лише чотири порівняно невеликих приміщення, які своїм розписом в XVI ст. прославив великий Рафаель Санти. Перші три кімнати — для проведення суду, прийому гостей, засідання церковного трибуналу — май-

стер розписав самостійно. А над четвертою кімнатою — станці Костянтина — за ескізами Рафаеля працювали вже його учні. Найвідомішою з фресок художника стала «Афінська школа», присвячена темі духовних пошуків людини.

Станці Рафаеля

Музей **Ватиканська бібліотека** було засновано папою Миколою V у 1475 р. За минулі шість століть у фондах бібліотеки накопичилося близько 1 мільйона 600 тисяч віддрукованих друкарським чином книг. Близько 150 тисяч манускриптів, стільки ж гравюр, велика колекція географічних карт, нагородних медалей і монет, gobеленів і навіть свічників.

Сикстинська зала Ватиканської бібліотеки

Ще один музей, який з неймовірною силою притягує культурологів і мистецтвознавців, — **Колекція сучасного церковного мистецтва**, — фонди якої вклю-

чають близько 800 творів художників з усього світу. Тут зберігаються картини, скульптури та інші твори, автори яких — *Вінсент Ван Гог, Сальвадор Далі, Марк Шагал, Анрі Матісс, Пабло Пікассо, Амедео Модільяні* та інші. Всі роботи на релігійну тему.

Великий інтерес викликають і **галереї Ватикану**, кожна з яких присвячена своїй тематиці. Наприклад, можна побачити *Галерею гобеленів* (близько 10 робіт, в основі яких — ескізи учнів Рафаеля на релігійну тему), *Галерею географічних карт*, а також *Галерею канделябрів* тощо.

Лувр

Музей Лувра. Париж. Франція

Однією із святинь Франції є **Лувр**, який був спочатку фортецею, потім — королівським палацом, а сьогодні є Національним музеєм. Це історичне серце Парижа, та й усієї Франції. Його площа становить понад 160 тис. кв. м. У музеї близько

Галерея Аполлона в Луврі

30000 експонатів, з яких тільки 35000 виставляються в залах. Його колекції мають величезні географічні та часові простори: від Західної Європи до Ірану через Грецію, Єгипет і Близький Схід; з античності — до 1848 року. Його прикрашають рельєфи скульптора Жана Гужона. У Луврі знаходиться безцінна колекція дорогоцінних каменів, скульптур і пам'яток світової культури, численні шедеври: скульптура Олександра Антіохійського «Венера Мілоська», картини Тиціана, Л. да Вінчі, Рембрандта, Ж.-Л. Давіда, Е. Делакруа. Однією

з перлин колекції Лувра є картина Л. да Вінчі «Джоконда», заради зустрічі з якою до музею завжди будуть приходити люди.

Починаючи з 2008 року, експонати музею розділені на **8 колекцій**:

- **Стародавній Схід.** У відділенні, присвяченому Стародавньому Сходу, зберігаються роботи, створені на величезній території, що простягнулася від Індії до Середзем'я. Найстаріший з експонатів датується 6000 роком до Різдва Христового. Колекція складається з трьох частин: *Месопотамія* (Шумери, Вавилон, Ассирія і Анатолія), *Іран* (Сузи, Іранське плато і східний кордон Ірану), *Левант* (Сирійсько-Палестинське узбережжя і Кіпр).

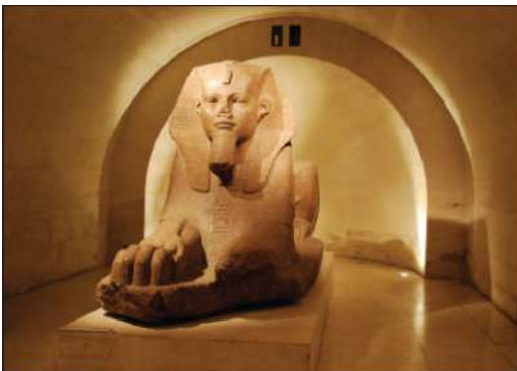

«Двір Хорсабада». Крилатий антропоморфний бик. «Двір Хорсабада»

«Двір Хорсабада». Герой приборкує лева

- **Стародавній Єгипет.** Відділ Стародавнього Єгипту був створений 15 травня 1826 року за розпорядженням Карла X. Першим наглядачем створеного Музею Єгипту став розшифровувач давньоєгипетських ієрогліфів Жан-Франсуа Шампольон. Тут виставлені експонати, що відносяться до колись могутньої і дуже древньої цивілізації, яка існувала вздовж родючих берегів річки Ніл. Древній Єгипет як цивілізація починає свою історію за 4 тисячоліття до н.е. В даному відділі музею представлено близько 5000 робіт, розмічених на площі 4120 м².

Сфінкс біля пірамід Снофру.
Граніт. IV-XII династії

Рельєф з гробниці Мережі I із зображенням
царя перед богинею Хатхор. XIX династія

• *Стародавня Греція, Етрурія, Рим.* У колекції представлені: Архаїчна Греція, Класична Греція, Елліністична Греція, Етрурія, Стародавній Рим.

Вони ілюструють художню виразність людей, що проживали в районі Середземномор'я з 4 тисячоліття до н.е. і до VI століття н.е. Грецькі статуї представлені в хронологічному порядку (ера орієнталізму, архаїчний, класичний та еллінський періоди). Тут представлені як оригінали, так і точні копії, виконані в епоху Риму. Три кімнати присвячені Етруським роботам (саркофаги, вази, живопис і дорожні прикраси). Римська колекція головним чином складається зі статуй, мозаїк, бронзових, золотих і срібних робіт.

Жіноча статуетка,
відома як
«Леді Ауксер»

Вікторія Мірімська

Венера Мілоська

Мікенська триада

Іонічний посуд

Аскос (гличик) з Канози

Експозиція залу скульптури Середнього царства. Статуя цариці Арт. Граніт. XII династія

• **Скульптури.** Спочатку в Луврі були представлені тільки античні статуї. Єдиним винятком були роботи Мікеланджело. У 1824 році відкриваються 5 нових залів, присвячених періоду епохи Відродження до XVIII ст. У 1850 р. до колекції приєднуються середньовічні статуї, а в 1893 р. департамент скульптур стає незалежним від департаменту античності.

Мадонна з Немовлям
зі скарбниці Святого Людовіка

Надгробок Філіпа По

Н.-С. Адам «Прометей»

Кентавр Фуриєтті

• **Мистецтво ісламу.** Департамент мистецтва ісламу був створений у 2003 році і містить твори ісламської цивілізації від Іспанії до Індії, від зародження ісламської цивілізації до XIX століття.

Зали музею «Мистецтва ісламу»

• **Предмети мистецтва.** Один із найбагатших департаментів музею, чия колекція постійно поповнюється. Тут представлені світські і релігійні коштовності, статуєтки, меблі, гобелени. Зали Лувру привертають глядача не тільки розкішним оздобленням і красою музейних експонатів, а й складністю архітектурних конструкцій, яскравою палітрою кольорів. Колекція охоплює період від Середньовіччя до XIX ст.

Експозиції «Музею коштовностей»

Тронна зала

• *Образотворче мистецтво*. Колекція містить близько 6000 картин, які представляють період від Середньовіччя до 1848 р. Твори, що датуються після 1848 р., були передані в Музей Орсе під час створення останнього.

Л. да Вінчі «Мона Ліза»

Зал, де знаходиться картина

Л. да Вінчі «Мадонна з Немовлям і святою Анною»

Рафаель Санти.
«Прекрасна садівниця»

Зал, де знаходиться картина Ж. Л. Давида «Посвята імператора Наполеона I і коронування імператриці Жозефіни в соборі Паризької Богоматері 2 грудня 1804 р.»

• **Графічне мистецтво.** Відділ графічного мистецтва на сьогодні містить понад 130 000 експонатів. Зал малюнків, що починався з колекції французьких королів, а потім значно розширився за рахунок нових придбань і дарів. Колекція Едмона Ротшильда, передана до Лувру в 1936 р., що містить близько 40 000 естам-

пів, 3 000 малюнків і 500 ілюстрованих книг (рідкісні інкунабули, понад три сотні офортів Рембрандта, твори Альтдорфера, Ханса Зебальда Бехам, гравюри Альбрехта Дюрера, 70 оригінальних малюнків Рембрандта, малюнок самого Леонардо да Вінчі тощо). У зв'язку з величезним числом експонатів, а також через чутливість паперу до світла, не представляється можливим експонувати їх постійно.

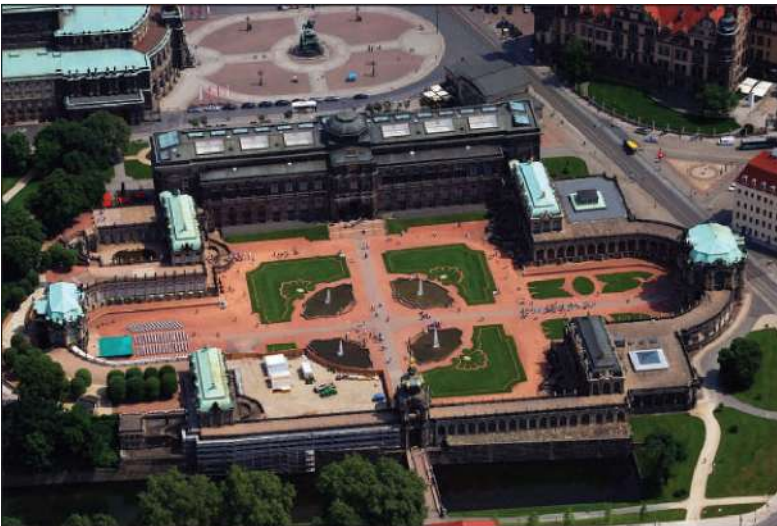

А. Дюрер. Малюнок зайця

А. Дюрер. Вид Арко

Дрезденська галерея

Палацовий ансамбль Цвінгер

Галерея заснована в 1560 році і знаходиться у спеціальному приміщенні палацового ансамблю **Цвінгер** — історичному місці в Дрездені, що була частиною

резиденції саксонських імперських князів (курфюрстів). Комплекс складається з чотирьох будов. Саме тут розташовані різні за призначенням музеї, серед яких *картинна галерея*, в якій зберігаються кращі зразки старовинного європейського живопису (розташована в триповерховій будівлі з куполом), *Музей порцеляни* та *Фізико-математичний музей* тощо. Комплекс налічує 12 музеїв.

Туристи з усього світу звикли до словосполучення «Дрезденська картинна галерея», та насправді в Німеччині її називають «Галерея старих майстрів», і вона — лише частина державного художнього зібрання Дрездена. Відкриття галереї припадає на 1854 рік, і з цього ж часу вона здобула собі славу однієї з найбагатших і найбільш унікальних у світі.

Історична довідка

Історія створення колекції Дрезденської галереї розпочалася в XV ст., у часи правління Фрідріха III Мудрого, який став купувати різні раритети і робив замовлення видатним художникам того часу. В 1560 р. у колекцію *кунсткамери* — кабінету мистецтв — крім картин входили різні вироби прикладного мистецтва, зібрання рідкісних диковинок, посуду, прикрас і монет.

Фактично Дрезденська картинна галерея була створена в 1722 р., коли Фрідріх Август I Сильний виділив для неї зі складу кунсткамери весь живопис.

Картинна галерея, в якій зберігаються кращі зразки старовинного європейського живопису, розташована в триповерховій будівлі з куполом.

Август III Сильний вирішив створити колекцію, яка б не поступалась італійським та французьким колекціям. Тоді були придбані «Царство Флори» Н. Пуссена, «Спляча Венера» Джорджоне, твори Я. Рейсдаля, П. Рубенса, П. Веронезе та інші шедеври. Агенти Августа III скуповували твори мистецтва на аукціонах Парижу, Риму, Амстердаму тощо. Лише в 1742 р. Август III придбав 700 картин. Найціннішим його придбанням була «Сікстинська мадонна» Рафаеля Санті.

У 1831 р. зібрання стало загальнодоступним. У галереї з'являються такі шедеври, як «Динарій кесаря» Тіціана, «Вирсавія біля фонтана» П. П. Рубенса, «Дівчина, що читає листа перед відчиненим вікном» Я. Вермеера, «Свято кохання» А. Ватто, «Шоколадниця» Ж. Ліотара та інші.

Зал, де знаходиться картина Рафаеля Санті «Сікстинська мадонна»

Я. Вермеєр. «Дівчина, що читає листа перед відчиненим вікном»

Ж. Ліотар. «Шоколадниця»

Головна цінність Дрезденської галереї — твори італійських художників епохи Відродження. Це, перш за все, такі знамениті полотна, як «Сикстинська Мадонна» Рафаеля Санті, «Венера, яка заснула» Джорджоне, «Портрет хлопчика» Пінтуріккьо, «Поклоніння пастухів» або «Свята ніч» Корреджо, картини Тиціана, Веронезе, Тінторетто, Боттічеллі та інших.

Корреджо. «Поклоніння пастухів» або «Свята ніч»

С. Боттічеллі. «Мадонна з немовлям і Іоанном Хрестителем»

Ще одна унікальна колекція галереї — живопис Голландії, яка представлена творами Рембрандта («Блудний син у таверні», «Автопортрет із Саскією»), П. П. Рубенса («Полювання на вепра») та інших і одне з найбільших зібрань Я. ван Рейсдала тощо.

Рембрандт. «Автопортрет з Саскією»

Я. ван Рейсдал. «Річковий пейзаж з погребом»

Не менш цікава Дрезденська збірка німецьких майстрів XV—XVI ст. Це твори А. Дюрера, Л. Кранаха Старшого та інших. До чудових картин німецьких художників XVI ст., які зберігалися ще в «Кунсткамері» саксонських курфюрстів, разом з дивовижними морськими мушлями і хитрими музичними скриньками, належить написаний Гансом Гольбейном Молодшим «Портрет Шарля де Моретта».

Л. Кранах Старший. Портрет лікаря Йоханеса Цуспініана

Гольбейн Молодший.
Портрет Шарля де Моретта

Крім картинної галереї, в тій же будівлі знаходиться *Збройна палата*, де зібрано обладунки та зброю різних часів. Є навіть лицарі на конях в повному бойовому обладунку.

Збройна палата

Мініатюра (французькою *miniature*, від латинського *minium* — «*мініум*, сурик, якими в давнину оздоблювали рукописні книги») — твір образотворчого мистецтва невеликого розміру в рукописах, книгах, на полотні, різноманітній тканині тощо, відзначається особливо тонкою технікою виконання візерунків та подій.

Мініатюра як жанр мистецтва виникла давно і спочатку виключно слугувала світлинами середньовічних рукописів. З плином часу цей вид мистецтва отримав свою лакуну в приватному житті, де виконував роль сучасної фотографії. Головні матеріали мініатюр: пергамент, папір, кістка, метал, дерево, з XVIII ст. додано порцеляну.

Р. Менгс. Портрет Марії-Луїзи Пармської, принцеси Астурійської

Р. Менгс. Автопортрет в червоному пальто

Імператор Франц Йосиф і його дружина, баварська принцеса Єлизавета

Мініатюри Дрезденської галереї виконані або на пергаменті, або на такій, незвичній для живописного твору основі, як слонова кістка. Невеликі акварелі вражають точністю передачі ліній і дрібних деталей. Крім мініатюр-акварелей, в експозиції галереї представлені твори, що виконані в так званій *змішаній техніці*. Основна частина мініатюр, виставлених в галереї, відноситься до XVIII ст., тобто до того періоду, коли даний мальовничий жанр переживав свій розквіт. Мініатюра як жанр проіснувала зовсім недовго, тим цінніші ті її екземпляри, які збереглися в галереї.

Відділ мініатюр Дрезденської галереї пишається роботами художниці-італійки Розальби Кар'єри, Рафаеля Менгеса, Терезії Конкордії Марон та інших митців. Серед сюжетів мініатюр переважають портрети.

Ці мініатюри розписані маслом на слоновій кістці. Обидві мають античні бронзові рами з емаллю та бісером. Зроблені вони на початку XIX ст., висота 31,8 см і 23,8 см, ширина 7,9 см і 6 см.

Не менш цікаві музеї «Зелені склепіння» і Янтарний кабінет, які мають в своєму розпорядженні унікальні зібрання предметів побуту і мистецтва, прикрас і меблів, якими колись володіли монарші особи Європи. В Янтарному кабінеті, наприклад, є унікальна сережка, на якій зображені близько ста портретів (її виготовив місцевий «Лівша») та мініатюрна скульптурна композиція «Палацовий прийом», що складається з 140 фігурок, посипаних дорогоцінними каменями. Зелений Дрезденський 58-гранний діамант виконано у формі підвіски вагою 40,70 карата, має найчистіший смарагдовий колір. До цього часу не відомо, де був у 1720 році знайдений цей мінерал — в Індії чи Бразилії. У 1742 р. на Лейпцизькому ярмарку його придбав у голландського купця саксонський курфюрст і король Польщі Фрідріх-Август.

Мініатюрна скульптурна композиція «Палацовий прийом»

Експонати музею

Сьогодні Дрезденська картинна галерея вважається одним із найбільших у світі зібрань живопису.

Історію людства можна вивчати по-різному — за війнами й великими баталіями, за іменами правителів, політичними подіями. А можна за тим, як людина у різні часи уявляла собі прекрасне, як утілювала своє бачення світу в художніх образах, тобто засобами мистецтва.

Твори великих майстрів дають людям невичерпне багатство вражень. І коли дивишся прекрасні картини, зібрані в Дрезденській галереї або Луврі, бачиш, скільки натхненної праці вкладено в ці творіння. У них відображено життя народу. Вони створені народом і повинні належати народу.

Кожна країна світу має свої **національні музеї** — Прадо (найвідоміший національний музей живопису й скульптури) у Іспанії, Національна галерея в Лондоні (Велика Британія), Метрополітен-музей у США тощо. Ними пишаються і пропонують іноземцям для ознайомлення з національною культурою.

Метрополітен-музей

Метрополітен-музей. Нью-Йорк. США

У Нью-Йорку (США) розташований один із найбільших і четвертий за відвідуваністю художній музей світу — **Метрополітен-музей**. Він існує на кошти спонсорів та дарувальників при невеликій державній підтримці.

Відділи Метрополітен-музею	
• Американського декоративного мистецтва	• Американського живопису і скульптури
• Зброї та обладунків	• Мистецтва Африки, Океанії та Америки
• Стародавнього близькосхідного мистецтва	• Мистецтва Азії
• Середньовічна Галерея (The Cloisters)	• Інститут костюма
• Малюнків та літографій	• Давньоєгипетського мистецтва
• Європейського живопису	• Європейської скульптури і декоративного мистецтва
• Давньогрецького і римського мистецтва	• Мистецтва ісламу
• Колекція Роберта Лемана	• Бібліотеки
• Середньовічного мистецтва	• Сучасного мистецтва
• Музичних інструментів	• Фотографії

Крім цих постійних експозицій, є кілька залів для проведення тимчасових виставок.

Історична довідка

Музей було засновано в 1870 р. групою американських бізнесменів і шанувальників мистецтва. Вперше відкрився для публіки 20 лютого 1872 р. У свою нинішню будівлю музей переїхав в 1880 р.

В основу музею лягли три приватні колекції — 174 твори європейського живопису, серед яких були твори Халса, Ван Дейка, Тьєполо і Пуссена. Але тільки в ХХ столітті музей отримав світову популярність. Сьогодні Метрополітен по праву пишається своєю колекцією *імпресіоністів і постімпресіоністів*. Колекція *єгипетського мистецтва* вважається однією з найбільш повних у світі. Надзвичайно велика колекція гравюр. У квітні 2013 р. колекціонер Леонард Лаудер пожертвував музею свою колекцію з 78 творів кубізму, в тому числі 33 роботи Пікассо. Сьогодні в постійній колекції знаходяться більше двох мільйонів творів мистецтва.

У лютому 2017 р. музей зробив загальнодоступними 375 тисяч оцифрованих зображень художніх робіт зі своєї колекції. Ці картини і фотографії можуть бути вільно використані як в особистих, так і в комерційних цілях. Крім того, їх можна редагувати і використовувати як частини нових творів.

Зали музею

Розглянемо кілька відділів цього унікального музею.

Інститут костюма

Заснований у 1937 р. Сьогодні його колекція складає більше 35 тисяч костюмів і аксесуарів. Інститут двічі на рік влаштовує виставки костюмів в галереях Метрополітен-музею, при цьому кожна виставка присвячена певному дизайнеру або темі.

Інститут костюма відомий своїм щорічним шоу «Мет Гала», що проводиться в Нью-Йорку. Це шоу є вкрай популярне, якщо не унікальне явище в світі моди. Кожна виставка показує моду як дзеркало соціальних цінностей і знайомить з історичними стилями, підкреслюючи їх еволюцію на шляху до сьогоденної моди. Наприклад:

- «Rock Style» (1999 р.) — була присвячена стилям більше сорока рок-музикантів, включаючи Мадонну, Девіда Боуї і The Beatles.
- «Extreme Beauty: The Body Transformed» (2001 р.) — відображала мінливі з часом ідеали фізичної краси і засоби зміни тіла, щоб відповідати новій моді.

- «The Chanel Exhibit» (2005 р.) — віддавала данину поваги Коко Шанель як одній з найвідоміших дизайнерів в історії.
- «Superheroes: Fashion and Fantasy» (2008 р.) — метафорично осмислювала супергероїв як ідолів моди.
- «American Woman: Fashioning a National Identity» (2010 р.) — знайомила з революційними змінами в жіночій моді США в 1890—1940-х рр. і тим, як вони відображали політичні та соціальні ідеї свого часу.

Met Gala-2015. Виставка і бал у Метрополітен-музеї. Тема: «Китай: задзеркалля»

На підготовку самого вечора організатори витратили 2 роки. Тема Балу інституту костюма звучала наступним чином: «Шепіт Китаю: казки Сходу в мистецтві, кіно і моді» і була тісно пов'язана з виставкою Метрополітен-музею «Китай: задзеркалля».

Мистецтво Стародавнього Єгипту

Відділ поповнювався за рахунок пожертвувань власників археологічних цінностей, що власноручно знайшли під час розкопок у Єгипті.

У цьому відділі є близько 36 тисяч предметів, які представляють мистецтво Єгипту, що демонструються в сорока тематичних галереях. Найбільш цінними експонатами єгипетської колекції Метрополітен музею вважається ряд із 24 дерев'яних фігур із могили в Дей ель-Бахрі і унікальний Храм Дендур, урятований при споруді Асуанської греблі і переданий у дар США в 1965 році.

Експонати відділу мистецтва Стародавнього Єгипту

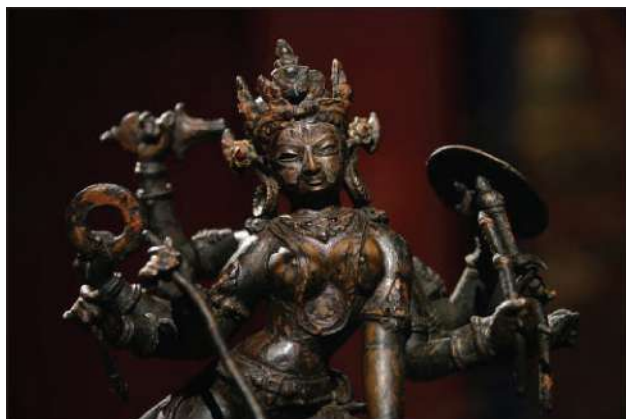
Мистецтво

Південно-Східної Азії та Китаю

Колекція азійського відділу музею містить понад 35 тисяч експонатів і є найповнішою в США. Вона з'явилася майже одночасно з самим музеєм і охоплює близько 4 тисячі років історії азійського мистецтва. У ній представлені всі цивілізації Азії, а також усі типи декоративного мистецтва: від живопису і ксилографії — до скульптури та художнього литва. Крім творів мистецтва і ритуальних предметів, в зборах чимало і предметів, створених для практичного застосування. Особливо повно представлені китайський живопис і каліграфія, а також експонати з Непалу і Тибету. Окремо слід відзначити двірник із садом у стилі династії Мін, виконаний за зразком Саду майстра мереж у Сучжоу.

Китайський двірник із садом

Богиня Дурга Slaying Махіша. Непал

Таріль птахи і квіти періоду Канхі. Китай

Мистецтво Африки, Океанії та Америки

Уперше Метрополітен-музей придбав зібрання стародавніх перуанських предметів в 1882 році, але цілеспрямоване придбання експонатів з Африки, Океанії та обох Америк почалося тільки в 1969 році, коли магнат і філантроп Нельсон Рокфеллер передав музею свою колекцію, що налічувала більше 3 тисячі предметів. Сьогодні колекція музею включає понад 11 тисяч експонатів з Африки, Америки і тихоокеанських островів. До колекції входять наскальні малюнки австралійських аборигенів, група стовпів висотою 4,6 м, вирізаних із дерева народом Асматі, особисті і церемоніальні предмети знаті Бенінського царства. За різноманітністю матеріалів, з яких зроблені

Оздоблення шамана

експонати, відділ безперечно посідає перше місце в музеї: старовинні майстри використовували все — від дорогоцінних металів до голок дикобраза.

Культура чиму. Перу

Ацтеки, кераміка

Мистецтво Стародавнього Сходу

З кінця XIX ст. музей став купувати предмети мистецтва і артефакти Стародавнього Сходу. Сьогодні їх обсяг перевищує 7 тисяч експонатів. Експозиція охоплює період з пізнього неоліту до падіння держави Сасанідів, включаючи предмети шумерської, хетської, сасанідської, ассирійської, вавилонської, еламської й інших культур, а також велике число предметів бронзового століття.

Статуї ассирійських Шеду

Скульптура Гудеа

Скульптура Гудеа, правителя міста Лагаш (2150—2100 рр. до н.е.). Він був дуже популярним правителем. Вважається, що при ньому шумерська писемність досягла особливого розквіту.

Зброя і обладунки

Один із найбільших відділів музею присвячений зброї і зброї різних часів і культур. У головному залі знаходиться кавалькада кінних лицарів, які немов скачуть. У цьому відділі музею особлива увага приділяється майстерному виконанню експонатів, тому чималу частку серед них становлять парадні і декоративні предмети. Тут також знаходяться зброя і обладунки зі Стародавнього Єгипту, Греції, Риму, з Близького Сходу, з Африки, Океанії та обох Америк, а також колекція американської вогнепальної зброї (зокрема, кольтів) XIX—XX ст. Серед експонатів є обладунки XV—XVI ст. з Ірану і Анатолії, а також прикрашена самоцвітами зброя Османської імперії і держави Великих Моголів. Найбільш широко представлені предмети європейського Середньовіччя та Японії V—XIX ст. Обсяг колекції — близько 14 тисяч експонатів. Серед них багато речей, якими користувалися особи королівської крові, включаючи зброю короля Англії Генріха VIII, короля Франції Генріха II та імператора Фердинанда I.

Збройний зал музею

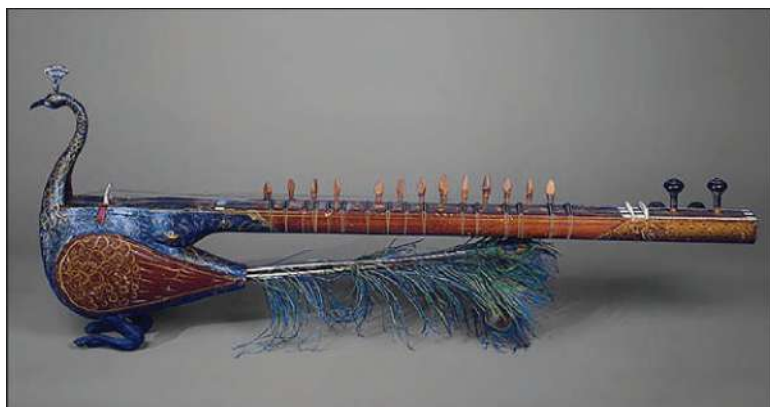

Музичні інструменти

У колекції є близько 5 тисяч музичних інструментів з усіх куточків світу, що робить її найбільшою серед собі подібних. Кістяк колекції, безперечно, складають скрипки Страдіварі, інструменти з дорогоцінних металів Азії і найстаріше в світі фортепіано 1720 року випуску роботи Бартоломео Крістофорі. Багато з інструментів колекції до цього часу знаходяться в робочому стані, і музей регулярно влаштовує концерти, запрошуючи грати знаменитих музикантів.

Губна раковина. Індія (1880 р.)

Павич.
Індія. XIX ст.

Ліра Аполлона. США
(1850 р.)

Цітра Сесандо.
Індонезія, 1890

Двомісна хроматична арфа.
США (1895 р.)

Двомісний хордофонів.
Нідерланди (1600 р.)

Сарінда.
Індія (1890 р.)

Національний музей Китаю

Національний музей Китаю

Один із найбільших музеїв у світі розташований на знаменитій площі Тяньаньмень і займає 200 000 кв. м. У музеї зібрано понад мільйон предметів. Вік найдавніших експонатів досягає 1,7 млн років. Головна колекція займає весь перший поверх. Тут зберігається найбільш важкий предмет стародавнього світу – курильниця з бронзи вагою 833 кг XII ст. до н. е., винна чаша, прикрашена чотирма баранячими головами, якій понад 1600 років, старовинні печатки у формі тварин і унікальні старовинні вироби з порцеляни. Також у музеї розташований перший у світі рекламний банер. Предмет X ст. виконаний із бронзи й запрошує покупців відвідати магазин голок у місті Цзинань. Вхід до музею безкоштовний. Іноземці повинні мати із собою паспорт.

Сюй Янь. «Інспекційна поїздка імператора Цяньлун на південь»

Картина написана в історичному жанрі. В основі лежить сюжет першої інспекційної поїздки імператора Цяньлун у провінцію Цзянсі і Чжецзян у 16-й рік його правління — 1751 рік. Поїздка імператора зайняла 112 днів. За цей час він проїхав відстань майже 3000 кілометрів. За допомогою традиційних прийомів

зображення реальності в китайському живописі, на цій картині представлені звичай північних і південних міст і сіл країни, зображені чудові пейзажі Жовтої ріки Хуанхе, річки Хуайхе, Великого каналу, озер Сиху і Наньху і багатьох інших прекрасних куточків Китаю. Ця картина є правдивим відображенням реалій китайської політики, економіки, культури та суспільства середини XVIII ст. Вона дійсно вважається шедевром китайського живопису.

Музей провінції Гуандун

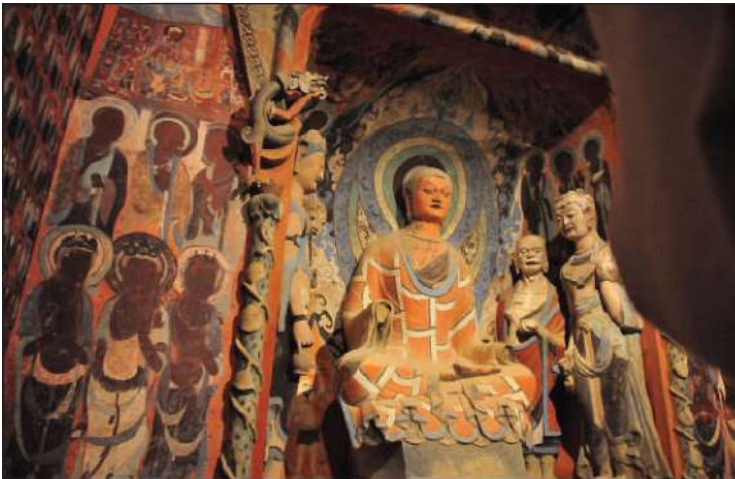
Шанхайський музей

Державний музей провінції Хенань

Національний художній музей Китаю

Твори мистецтва з Могао Печери в Дуньхуан

Чан'є. «Політ на Місяць»
(Ren Shuai Ying)

Музей китайських ієрогліфів

Точний вік китайської писемності не визначений, але дослідники вважають, що вона з'явилася близько 4—5 тисяч років тому. Китайські ієрогліфи вважаються справжнім мистецтвом, тому не дивно, що китайський народ віддав цьому данину поваги, завдяки чому в 2009 р. в провінції Хенань і з'явився *Музей китайських ієрогліфів*. Місце відкриття музею обрано не випадково: саме тут на рубежі XIX—XX ст. знайшли найдавніші пам'ятки китайської писемності. Архітектура будівлі музею виконана в пост-модерністському стилі, поєднуючи в собі сучасні тенденції та традиції династії Шан.

Музей складається з двох будівель. Перша будівля займає площу на 22 700 кв. м. Складається з головного залу, скверу і так званої Символьної Арки (арки символів), яка має майже 20 метрів в довжину і 10 метрів у ширину. Ця будівля використовується переважно для виставок культурних колекцій і різних презентацій. Друга будівля має площу 32 000 кв. м. Тут знаходяться науково-дослідний і науково-популяризаторський центри, зал вивчення записів оракулів, текстова виставка, виставковий центр і парки культури і мистецтва. П'ять виставкових залів розкривають історію розвитку китайських ієрогліфів в різні періоди.

Теракотова армія — одна з найзнаменитіших пам'яток у світі

Подорожуючи музеями Китаю, не можна не розповісти про *теракотових воїнів*.

Теракотова армія імператора Цинь Шихуанді — прийнята назва поховання щонайменше 8099 повнорозмірних теракотових статуй китайських воїнів і їх коней біля мавзолею імператора Цинь Шихуанді в Сіані. Ця пам'ятка включена до Списку об'єктів державного рівня Китаю і до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. Багатотисячна теракотова армія становить експозицію величезного музею площею 16 га, відкрита прямо на місці розкопок.

Теракотова армія імператора Цинь Шихуанді

Історична довідка

Цинь Шихуанді увійшов до історії Китаю як об'єднувач китайських земель під єдиною владою, саме при ньому було розпочато будівництво Великої Китайської стіни, яка повинна була захистити Китай від набігів варварських племен із півночі. Гробницю Цинь Шихуанді почали будувати ще за його життя. Коли помер імператор, то разом із ним було заживо поховано близько 70 тисяч наблжених, наложниць, слуг і робітників зі своїми сім'ями.

Техніка і майстерність, з якими були зроблені теракотові воїни, говорять про високий рівень розвитку китайського художнього мистецтва вже в III тисячолітті

до н.е. Глиняні воїни виготовлялися вручну і частинами, які потім з'єднували. Фігури обпикалися, звідси і назва армії — теракотова. Потім воїнів розфарбовували, але, на жаль, з часом і від тривалого перебування в землі фарби стерлися. Лише робота реставраторів дозволяє сучасникам побачити їх в колишньому вигляді.

Учені встановили, що воїни і коні були виготовлені в різних місцях. Вага коней становить близько 200 кг, а статуї воїнів — 135 кг. Разом із глиняними статуями воїнів і коней були також знайдені статуї цивільних осіб — чиновників, музикантів і акробатів. Також знайдено близько сотні бойових бронзових колісниць з елементами з міді і золота.

Національний музей ремесел Індії

З давніх-давен Індія славилася своїми ремеслами, характерними особливостями яких стали різні візерунки, яскраві кольори, плавні лінії і форми. Щоб зберегти зразки самобутньої індійської культури й показати напрями народного промислу різних регіонів Індії, в 1950-х роках в Нью-Делі був створений **Національний музей ремесел**. Сьогодні це один із найбільших музеїв Індії, колекція якого налічує понад 35 тис. унікальних експонатів, виконаних народними умільцями з Кашміру, Бомбея, Пенджабу і багатьох інших куточків Індії. Музей займає велику площу (3 га).

Спочатку планувалося, що цей музей стане етнографічним центром, в якому працюватимуть ремісники з усієї Індії. Однак, з плином часу етнографічний центр перетворився на справжній музей. Частина комплексу представлена у вигляді *величезної будівлі*, яка включає в себе безліч дивовижних галерей, історичний центр досліджень, фотолабораторію, а також унікальний архів. У закритому приміщенні представлені «постійні» експонати, які включають в себе старовинних ляльок, маски, унікальні прикраси, ритуальні атрибути, картини, дерев'яні скульптури, текстиль та багато іншого. Безліч із представлених робіт оновлюються. Завдяки цьому, навіть відвідавши це місце вдруге або втретє, можна знайти для себе щось нове.

Експонати музею Національного музею ремесел Індії

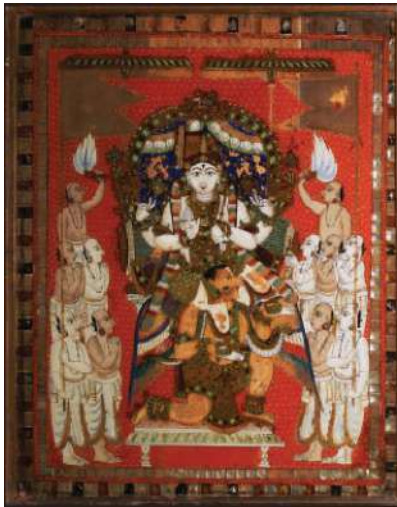
Трикотажні вироби

Скриньки

Частина екстер'єру музею

Індійська мініатюра

Індійські боги. Дерево. Різьба

На території музею створено «Село ремесел» — невелике містечко яке розташувалося на території більше двох гектарів землі. Воно було створене в 1972 р. як доповнення до експозиції. Тут знаходяться храми і безліч будівель, виконаних в сільському стилі. Стіни представлених будівель прикрашені малюнками художників зі всієї Індії. В оселях відтворений традиційний інтер'єр і представлено автентичні меблі і предмети побуту. Частина простору «села ремесел» використовується як тимчасовий зал.

Візок з «Села ремесел»

Окремий майданчик відведено під роботу кращих сучасних ремісників

із різних районів Індії, де вони демонструють свою майстерність. Досвідчені умільці регулярно проводять майстер-класи з ліплення, гончарства, різьби по дереву, ткацтва тощо. Тут можна не тільки подивитися за тим, як працюють майстри, а й спробувати свої сили в тому чи іншому ремеслі.

Подвір'я

Вироби з глини для прикраси подвір'я

Подвір'я ремесленника

Будинок ремесленника

На спеціально відведених майданчиках організуються виступи фольклорних колективів музикантів, співаків, танцюристів, лялькарів.

Виступи фольклорних колективів музикантів і танцюристів на території музею

Театр-музей Сальвадора Далі

Театр-музей Сальвадора Далі у місті Фігерас в Іспанії, який створено в 1961 р., став одним із найбільших сюрреалістичних експонатів в світі — це пам'ятка світового масштабу. У його залах зібрано найбільшу і незвичайну колекцію творів художника: живопис, малюнки, скульптури. Тут також знаходиться зібрана самим С. Далі колекція робіт інших знаменитих художників.

Історична довідка

Мер міста звернувся до С. Далі з проханням залишити щось на пам'ять свого рідного міста. Але художник, будучи ексцентриком у всьому, подарував місту Фігерас справжній музей. І не звичайні нудні зали, де б висіли його шедеври, а незвичайний театр-музей. Оскільки Сальвадор Далі був забезпеченою людиною, то йому вдалося за рахунок власних коштів втілити в життя всі свої задумки з приводу музею.

Сьогодні цей культурний об'єкт — найбільше сховище сюрреалістичних експонатів у всьому світі, а також і найпопулярніший музей для гостей країни. С. Далі мав унікальний дар бачити суть речі, її справжнє призначення, тому навіть банальні предмети музею постають перед глядачами в зовсім іншій формі.

Художник прийняв рішення привести до ладу зруйновану будівлю старовинного театру, що знаходився в такому стані з часів громадянської війни. В результаті сценічний майданчик «сховався» під величезним куполом. Зал розділили на секції, де повинні були проходити тематичні виставки. С. Далі особисто розписав вхід до музею. Музейна експозиція розкрила весь потенціал автора. Початок творчості в стилі імпресіонізму, подальший кубізм і футуризм і, нарешті, сюрреалістичні вишукування.

«Я хочу, щоб мій музей був монолітом, лабіринтом, величезним сюрреалістичним об'єктом. Це буде абсолютно театральний музей. Ті, хто приходять сюди, будуть йти з відчуттям, ніби їм привидівся театральний сон», — говорив Сальвадор Далі.

Офіційно музей відкрито 28 вересня 1974 р. Театр-музей став справжнім будинком для 1500 зовсім ексклюзивних робіт майстра. Тут представлені його скульптурні шедеври, різні інсталяції, фотороботи.

При першому погляді на музей одразу ж викликає деяке здивування: *цегла* червоного кольору виглядає немов мантія, яка накрила всю будівлю, на даху якого розташувалися кілька величезних яєць. Дах театрального музею прикрашає прозорий, сферичний купол, який був призначений відображати суть і світогляд художника. С. Далі був переконаний в існуванні інших світів, укладених безпосередньо в нашому світі. Сьогодні цей купол є певним символом міста Фігерасі.

Біля входу гостей зустрічає статуя Ньютона з розпростертими руками. Начебто нічого не звичайного, але в голові скульптури вченого творець зробив дірку. Що цим хотів сказати С. Далі, до цього часу залишається загадкою для експертів.

Внутрішній дворик прикрашає чорний кадилак — один із відомих творинь художника, всередині якого знаходяться досить дивні фігури під струменями дощу, що ллється. Якщо відвідувач музею кине в отвір монетку, то в салоні автомобіля може вибухнути справжня тропічна злива.

Із внутрішньої сторони будівля дуже схожа на ходи лабіринту, з округленими коридорчиками між поверхами та кімнатами музею. Роль стелі виконує куполоподібний вітраж із декількох десятків тисяч скляних деталей трикутної форми.

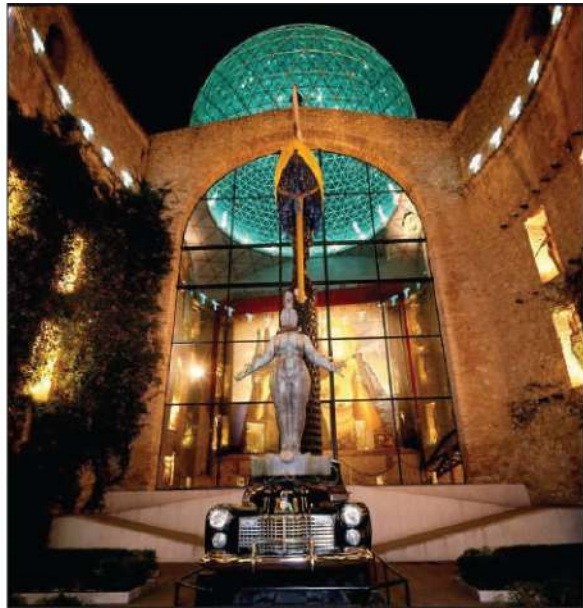
Вежа «Галатей» і частина середньовічних стін міста

Внутрішній дворик

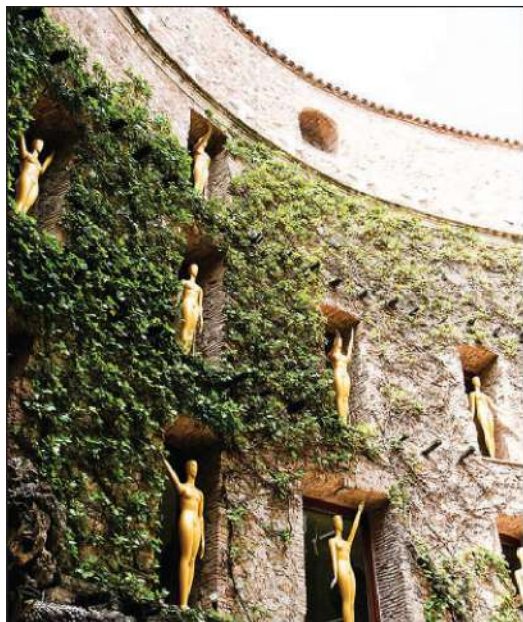

Пам'ятник каталонському філософу Франческу Пуґольсу у театрі-музеї

Статуя Ньютона біля входу в музей

Далі гостей музею чекають численні зали-лабіринти. У спеціально обладнаних залах театру-музею розміщуються всесвітньо відомі твори видатного маестро. Наприклад, диван яскраво-рожевого кольору у вишуканій формі жіночих губ, який належав відомій актрисі Мей Уест з Америки та багато незвичайних і дуже цікавих творів як самого С. Далі, так і інших відомих митців.

Внутрішній двір інсталюваний статуями, зробленими на манер статуї «Оскар»

Екскурсія залами музею

Крім внеску в живопис, С. Далі здивував світ своїми ювелірними творами. Англійська критик і власник відомої лондонської ювелірної галереї «Електрум» Барбара Карклідж зазначає, що екстраординарна колекція С. Далі сюрреалістичних ювелірних виробів із золота і дорогоцінних каменів із механізмами шокує світ звичного ювелірного мистецтва своєю зухвалістю і екстравагантністю.

2001 р. став роком відкриття виставки коштовностей, які зробив С. Далі: 37 творинь, виготовлених із чистого золота і дорогоцінних каменів, були виставлені в обшитому червоним оксамитом, ніби скринька коштовностей, залі. Найвідоміші з них — рубінова брошка «Рубінові губи» з зубами з перлів, брошка-годинник «Око часу», «Постійність пам'яті» тощо.

Сам майстер вважав, що його картини і ювелірні твори вбирають в себе фізику, математику, архітектуру, ядерну фізику: від психології до містики.

С. Далі. «Рубінові губи»

С. Далі. «Око часу»

С. Далі. «Постійність пам'яті»

С. Далі. «Дельфіни і русалки»

Людське суспільство століттями виробляє свідомість необхідності збереження пам'яті предків, збереження традицій, звичаїв, правил, обрядів тощо. У цьому його життестійкість.

Одним з інструментів цього збереження і є музей, який є тим містком, що з'єднує минуле, сьогодення і майбутнє, який століттями зберігає соціальну пам'ять і передає її з покоління в покоління, спрямовує свою діяльність на творення, вдосконалення людського суспільства, формує його історичну свідомість, виконуючи свою освітню місію.

Музей не тільки установа, а й особливий стан людської душі, стан, який дано людині від народження і розвивається або загасає відповідно до розвитку або деградації суспільства. Музеї супроводжують людство протягом всієї його історії.

Міні-диспут

Як ви вважаєте, яке значення для збереження цінностей людства мають музеї?

Свою думку обґрунтуйте і наведіть приклади:

«Я вважаю, що...».

«Тому що...».

«Наприклад,...».

«Таким чином,...».

Музеї України

? У який спосіб можна зберігати для наступних поколінь пам'ятки культури? Як це відбувається в Україні?

У нашій країні існує багато видів музеїв. Сьогодні діє близько 500 державних і кілька тисяч академічних, навчальних (при вищих і середніх навчальних закладах), відомчих, громадських музеїв.

Екскурсивод проводить навчальну екскурсію «Ой водили ми Куста від хати до хати ...» у Волинському краєзнавчому музеї

Перші музеї України виникли на початку XIX ст. завдяки археологічним розкопкам скіфських могильників та причорноморських міст античності. Зацікавлення спадщиною Київської Русі, її унікальними фресками та мозаїкою сприяло колекціонуванню іконопису, літописної спадщини, обрядових предметів. Але виникнення і розвиток музеїв завдячує переважно приватній ініціативі окремих осіб і цілих інституцій. Наприклад, відомий діяч культури і збирач пам'яток національної давнини **Василь Тарновський** зібрав у середині XIX ст. багату колекцію, зокрема, козацькі старожитності та меморіальну колекцію Т. Шевченка. Його зібрання є основою нинішнього **Чернігівського історичного музею імені В. Тарновського**. Музейне зібрання нараховує понад 160 тисяч одиниць збереження і має не регіональне, а загальноукраїнське значення. Бібліотека музею нараховує понад 20 тисяч томів XVIII—XXI ст.

Зали й експонати Чернігівського історичного музею імені В. Тарновського

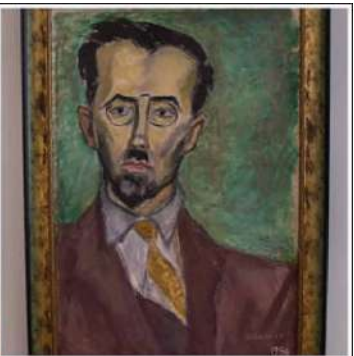
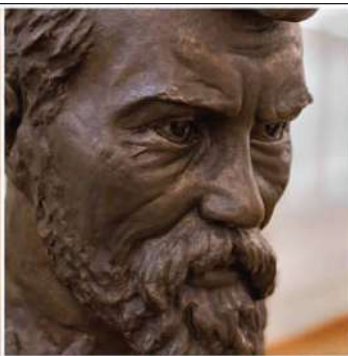
На основі зібраної колекції художніх творів, переважно західноєвропейських майстрів, відомого громадського діяча Богдана Ханенка у Києві було засновано спочатку приватний музей, на базі якого нині діє **Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків**. Колекція музею є найбільшим зібранням зарубіжного мистецтва в Україні. В даний час музей налічує понад 25000 експонатів. У ньому є полотна Пітера Пауля Рубенса, Дієго Веласкеса, Джованні Белліні й інших видатних художників.

Зали та експонати Музею мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків

Приватна *колекція митрополита Андрія Шептицького*, що включала рукописи стародруків, ікон, предмети церковно-народної давнини, в 1905 р. стала основою «*Церковного музею*», а з 1913 р. — **Національного музею імені А. Шептицького у Львові**.

У музеї знаходиться одне з найбільших в Україні зібрань образотворчого мистецтва, яке включає майже 117 тисяч предметів основного і близько 50 тисяч предметів науково-допоміжного фонду. Серед них — найбільша в Україні збірка українських ікон XIV—XVIII ст. (понад 4 тис. творів); колекцію рукописів XI—XVI ст.; рідкісна колекція народної сакральної скульптури; зразки живопису і скульптури XVIII—XIX ст. (зокрема, твори Тараса Шевченка, Сергія Васильківського, Фотія Красицького, Антона Манастирського, Івана Труша та інших митців). Зібрання творів народного мистецтва налічують понад 20000 одиниць (вироби з кераміки, кістки, металу, тканини, вишивка, різьба по дереву, народний одяг, писанки, малюнок на склі).

Зали та експонати Національного музею імені А. Шептицького у Львові

Кожен музей має свою оригінальну колекцію, що становить гордість закладу. Наприклад, в **Одеському археологічному музеї** — колекція античного посуду, в **Дніпровському** — свідчення козацької епохи, зібрані фундатором музею **Дмитром Яворницьким** тощо. Художні музеї представляють твори вітчизняних та зарубіжних митців образотворчого мистецтва з найдавніших часів до сучасності.

Особливою атмосферою вирізняються **етнографічні музеї**. Наприклад, **Національний музей народної архітектури та побуту в селищі Пироговому** (Київська область), **Переяслав-Хмельницький музей народного побуту та архітектури** створені просто неба. Вони дають можливість ознайомитись не з офіційним високим мистецтвом, а з тим, що відображає душу нашого народу: селянськими домівками та їх оздобленням, пічями та ткацькими верстатами, рушниками та хатнім начинням — усім, що характеризує побут наших пращурів і зібрано в колекціях цих музеїв.

Національний музей народної архітектури та побуту в селищі Пироговому

Дерев'яна Свято-Покровська церква XVII ст.
Закарпатська область

Воскресенська церква.
Рівненська область

Водяний млин.
Закарпатська область

Вітряк. Кінець XIX ст.
Закарпатська область

Це головна етнографічна «скарбниця» нашої країни, найбільший за площею музей в Україні — 150 га. Архітектурно-ландшафтний комплекс просто неба розповідає про шість головних етнографічних зон України: Полісся, Наддніпрянщину, Слобожанщину, Карпати, Поділля і Таврію. Вітряки та храми, млини та хати формують образ сільського життя, створюють відчуття справжнього занурення в колорит українського села. Пирогово — це величезна жива казка, чудовий куточок для відпочинку на мальовничій околиці Києва.

Українські хати всередині, побут

У Національному музеї проводяться свята. Фольклорні колективи демонструють різні обряди, в яких можуть взяти участь усі відвідувачі музею. Так багато років співробітники музею зберігають і передають жителям України народні традиції українців із різних районів нашої Батьківщини. А зарубіжні гості можуть не тільки дізнатися про історію та фольклор України, а й відчутти «душу» нашого народу.

Виступи фольклорних колективів музикантів і співаків на території музею

Переяслав-Хмельницький музей народного побуту та архітектури

Унікальність музею складається в масштабності хронологічного охоплення. На території близько 30 га зібрані експонати різних часів і культур: епохи міді і бронзи, трипільської та черняхівської культур, предмети побуту скіфських поселень аж до початку XX ст. На території переяславського музею є 11 дерев'яних церковних будівель XVI—XIX ст., 16 вітряних млинів тощо. Експонати переяславського музею мають світове значення.

Козацька застава XVII ст. Реконструкція

Експонати музею просто неба

Церква Св. Георгія (1768 р.)

Церква Іоанна Богослова. (1606 рік)

В експозиції музею представлені писанки та декоративні яйця не тільки з усіх регіонів України, а й з Польщі, Чехії, Румунії, Словаччини, Білорусії, Франції, Канади, США, Пакистану, Індії, Шрі-Ланки, Китаю, Єгипту та Алжиру. Мова їх орнаментів — це мова добра, оберігу та миру.

Музей писанкового розпису

З давніх-давен в Україні існує особливий вид заняття — це розпис яєць. Справжню колекцію творів цього чудового мистецтва зібрано у незвичайному і прекрасному музеї — **Музеї писанкового розпису** (неофіційна назва **Музей «Писанка»**). Цей музей було створено на основі колекції писанок у Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Йосафата Кобринського у Івано-Франківській області. В колекції музею понад 6000 писанок, представлених з багатьох областей України (Тернопільської, Львівської, Вінницької, Черкаської, Кропивницької, Одеської), а також з Пакистану, Шрі-Ланки, Білорусі, Польщі, Чехії, Швеції, США, Канади, Франції та Індії. Серед експонатів музею є також писанки з підписами відомих політичних діячів України.

У 2000 році музей було відкрито у спеціалізованому будинку, частиною якого є пам'ятник писанці, висота якого сягає 13,5 метрів, а діаметр — 10 метрів. Коломийський пам'ятник є найбільшою писанкою у світі. Будівля була спроектована

І. Шуміном. Приміщення музею виготовлене повністю з кольорового скла, а загальна площа утвореного таким чином вітражу більша за 600 квадратних метрів.

Музей писанкового розпису («Музей «Писанка»). Коломия, Івано-Франківська область

Експонати музею

Для популяризації української культури і мистецтва, а також збереження традицій і вивчення історії нашого народу, в декількох містах України до Свята Великодня влаштовують виставки-фестивалі просто неба. Такі заходи завжди об'єднують художників, жителів і гостей міст. Наприклад, у 2017 р., у Києві, згідно з програмою фестивалю, учасники представили роботи в номінаціях «Народна писанка», «Регіональна писанка», «Авторська писанка», «Великодня писанка» та конкурс дитячого малюнку на тему «Свято Великодня».

Галерея художніх писанок у Львові

IV Всеукраїнський фестиваль писанок у Києві (2017 р.)

Писанкарство діаспори

Писанкарство як традиційний вид українського народного мистецтва є галузю мистецької культури, що шанобливо і дбайливо оберігається українською діаспорою. Адже незбагненна любов до України — основна риса почуття і громадянськості нашого народу.

Так, українська громада в Канаді у місті Вегревіль, 35 км від Едмонтона, спорудила величавий Пам'ятник українській писанці — розмальована багатьма різнокольоровими трикутниками 10-метрова українська писанка, величиною у триповерховий будинок. Саме у Канаді більше, ніж у інших країнах світу, живуть і працюють українські писанкарі. Так, писанкарка Одарка Онищук видала книжку-альбом про українські писанки. Ця книжка — справжній скарб нашої науки. Вона складається з наступних розділів: «Що означає символ?», «Писанки Київщини, Полтави, Волині, Чернігівщини, Херсонщини, Одеси, Закарпаття, Полісся» тощо. Досконало вивчаються символи, кольори кожної місцевості та як правильно малювати писанку. В книжці-альбомі подано карту України, де позначено найвизначніші центри писанкарства. Книжка написана українською, англійською та французькою мовами і не має собі аналогів у світі.

Пам'ятник українській писанці. Вегревіль, Канада

Велику роботу щодо збереження і популяризації українського писанкарства у Франції проводить дочка відомого діяча української культури Гната Хоткевича Галина Хоткевич, яка виготовляє чудові зразки українських писанок, а також популяризує у друкованих виданнях українське народне мистецтво у Франції.

У Великій Британії великою популярністю користуються лемківські писанки, виготовлені майстринею українського походження Анастасією Погар-Кокуцян. Добре знають у Англії писанкарів-українців за походженням Павла Луціва, Анастасію Тарську та інших.

У великих містах Німеччини влаштовуються знамениті біржі писанкарства, в яких беруть участь більше 100 писанкарів. Традиційно запрошуються і українські майстри.

Найсприятливіші умови має розвиток українського національного мистецтва і культури в Чехії та Словаччині. У Пряшеві діє єдиний поза межами України професійний український театр, вивчається українська мова у вузах і школах, видаються українські журнали «Дукля», «Дружно вперед», «Веселка», газета «Нове життя», проводяться цікаві фестивалі українського фольклору. Досить широко розвинуте українське писанкарство у Східній Словаччині (осередки у Пряшеві, Руська Поруба, с. Чертіжне, Ольки), де переважна частина населення — українці. Відомим дослідником українського писанкарства у Словаччині, який опублікував ряд праць про українські писанки цієї країни, є Павло Маркович.

Розвиткові писанкарства в українському середовищі Польщі найбільше сприяють щорічні конкурси писанок, які організовує Об'єднання українців Польщі. Традиційними для орнаментів українських писанок у Польщі є переважно лелеківські і бойківські мотиви.

М. Волк. Писанки.
Остін, Техас, США

С. Огородник. Писанки на шкаралупі курячого,
у гусячому яйці. Санівейл, Каліфорнія, США

Н. Вархола. Писанки. Кліфтон, Нью-Джерсі, США

Н. Топчій. Писанки. Х'юстон, Техас, США

Важливим центром популяризації українського писанкарства у США є *Український музей у Нью-Йорку*, де щороку перед Великоднем відбуваються вистави писанок із колекції Музею, яка налічує більше 600 писанок зі всіх регіонів України, в тому числі немало їх із Гуцульщини. У зв'язку з виставою відбуваються курси малювання писанок для дітей і дорослих, які проводить етнограф-лектор Любов Абрам'юк-Волинець.

Другим центром виробу писанок на терені США є українське поселення в Міннеаполіс, штат Мінесота, де видано англійською і німецькою мовами цікаві кольорові підручники про науку малювання писанок. У цих підручниках розповідається історія українських писанок, пояснюється символіка їх мистецьких мотивів і техніка малювання.

Подарунок колекції писанок від австралійських майстринь Коломийському музею народного мистецтва Гуцульщини і Покуття ім. Йосафата Кобринського

Великдень ми пов'язуємо надії на краще, щастя, добробут, здоров'я. Не перестаєш дивуватися, як за допомогою таких простих засобів, як віск, фарба і писачок можна створити справжній мистецький шедевр. З давніх-давен в Україні все найкраще порівнювали з писанкою: село, хату, дівчину... Красу і неповторність писанки споконвіку оспівували в поезії і піснях.

Петриківський музей етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва

Писанкарі з *Австралії* у своїй творчості віддають перевагу восковим розписам. Широко використовують при виготовленні писанок старовинні гуцульські писанкові символи. Це безконечник, що знаменує нескінченність життя; тригер; пшеничні колоски, ружі. Майстрині використовують курячі, гусячі і качачі яйця, а писанкарка Ганна Зелінська — навіть страусині.

Отже, українська народна писанка — це писанка, яка несе в собі традицію і письмо тисячоліть, зафіксоване нашими пращурами і передане нам; це не лише витвір мистецтва, а код нації. На яйці можна зобразити свої мрії, побажання, любов. З писанкою на Великдень ми пов'язуємо надії на краще, щастя, добробут, здоров'я. Не перестаєш дивуватися, як за допомогою таких простих засобів, як віск, фарба і писачок можна створити справжній мистецький шедевр. З давніх-давен в Україні все найкраще порівнювали з писанкою: село, хату, дівчину... Красу і неповторність писанки споконвіку оспівували в поезії і піснях.

Музей створений в 2010 році, на базі виставки петриківського розпису, при фабриці «Дружба». У музеї експонується краще, що було в розписі за весь час його існування. У фондах музею налічується 2500 предметів, що розповідають про історію Петриківки, етнографію цього краю, розвиток народно-прикладного мистецтва, техніку петриківського розпису. Вся експозиція

позиція складається з виробів: тарілок, шкатулок, ложок, кухоних наборів та інших виробів з дерева, покритих лаком. У музеї проводять майстер-класи з різних технік народного ремесла. Також у майстернях можна відвідувачам самим спробувати навчитися що-небудь малювати в петриківському стилі. Близько 40 митців працюють тільки за власними задумами та ескізами. Особливу цінність становлять вироби народних майстрів петриківського декоративного розпису Ніни Турчин, Валентини Деки, Федора Панко та інших.

Експонати Петриківського музею етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва

Історична довідка

Петриківський розпис, або Петриківка (за назвою селища Петриківка, районного центру Дніпровської області) унікальні зразки ручного, декоративного розпису, яким так славиться Україна. Цей розпис виник задовго до появи християнства і грав роль оберегу. Люди вірили, що в красі є духовна сила, і тому посуд, весільні скрині, меблі та інше хатне начиння, а також вікна і двері, зовнішній фасад будинків і навіть одяг обрамляли магічним орнаментом, який захищав господарів від злих сил та негараздів. Ось чому петриківськими розписами як оберегами часто розписували зброю та курені запорозькі козаки. Господарів, чиї оселі не були розписані яскравими орнаментами, в селі не поважали, вважаючи їх морально убогими та не гідними навіть вітань односельців.

Техніка виконання і майстерність передачі кольору передаються з покоління в покоління вже кілька століть. Петриківський край дав Україні не одне покоління корифеїв розпису — таких, як Тетяна Пата, Надія Білокінь, Віра та Галина Павленки, Федір Панко, Всиль Соколенко, Марфа Тимченко, Поліна Глущенко, Іван Завгородній та інших. Зразки петриківського розпису представлені в художніх музеях понад 40 країн світу. 5 грудня 2013 року **петриківський розпис** включено ЮНЕСКО до Репрезентативного списку нематеріальної культурної спадщини людства.

Т. Пата. Мальовка «Павичі»

М. Тимченко «Сватання на Гончарівці»

В. Панко. Декоративна таріль «Калина червона»

З. Кудиш. Шкатулка

Сувенірні тарілки з порцеляни (петриківський розпис)

В основі чудового, вишуканого і неповторного петриківського розпису лежить образне сприйняття рідної природи, безмежна любов до української землі. Їїго магія полонила серця мільйонів і на увесь світ прославила талановитих народних майстрів. До речі, таке зображення рослин не використовується ні в одному з існуючих видів розпису.

Для петриківського розпису характерний різноманітний рослинно-квітковий орнамент (мальви, півонії, айстри, різні польові квіти, гілки калини, листочки, ягоди), у якому переважають яскраві, насичені тони. Цей орнамент продовжує традиції українського бароко.

А. Пікуш. «Волошки»

Н. Турчин. Фрагмент твору

Простота малюнків насправді приховує довгу й клопітку роботу митців (перші майстри були переважно жінки), які філігранно зображували кілька сотень років тому і зображують зараз дрібні деталі у своїх виробках. Малюнки не були розраховані на довге життя. Раз на рік напередодні великого свята всі настінні розписи змивали і наносили нові. Наприкінці XIX ст. стали використовувати масляні фарби, якими місцеві майстри раніше не користувалися (сьогодні до них додають акрилові й керамічні). Кожен майстер мав свою родзинку, свій почерк, щоб його впізнавали.

Інструменти для розпису мали природне походження. Палички з паростків дерев, стебел болотних трав, особливо з роги, саморобні пензлики — ось небагатий набір художніх знарядь, якими творили народні умільці велике різноманіття композицій квіткових візерунків. **Пензлики** народні умільці виготовляли самостійно — з котячої шерсті, вистриженої з грудей (завдяки такому інструменту фарба лягає рівно, а орнаменти виходять охайними та легкими, нерідко малюнок виконується і пальцями). **Фарби** традиційно добували із трав, листя, ягід та квітів, виварюючи їх особливим способом. Їх ніколи не змішували. У сік рослин додавали ячний жовток, і цими природними фарбами господині розмальовували свої будинки всередині, а іноді і зовні.

Майстер розпису, співробітник Центру народного мистецтва «Петриківка» Ірина Пісун (Назаренко) вважає, що розписові треба навчатись із дитинства, це справа не одного-двох і навіть не п'яти років, а щоб досягти вершин — слід працювати не менш ніж двадцять років, наполегливо, самовіддано, кожного дня.

«**Петриківка** — це історичний осередок народного мистецтва, що увібрив у себе традиції багатьох поколінь. Сьогодні він є реліктом, який доносить у XXI ст. ту глибинну культуру, що формувалася на нашій землі впродовж століть. Унікаль-

ність петриківського розпису в тому, що він живий, що є спільнота майстрів, які на високому рівні зберігають та розвивають його народні художні традиції...», — підкреслює народний художник України, голова правління Центру народного мистецтва «Петриківка» Андрій Пікуш.

Для допитливих

Орнаментальний розпис на бетонному паркані

Свято-Юр'ївський храм у Києві (Георгію) Переможцю, а колір мучеників — червоний, то в оздобленні багато червоних «юр'ївських» хрестів.

У вересні 2012 року представники Національного реєстру рекордів і Книги рекордів України зафіксували нове досягнення. У центрі селища Петриківка, на Дніпропетровщині, створили найдовший у світі орнаментальний розпис на бетонному паркані ручної роботи — довжиною 120 метрів та завширшки 80 см. Щоб розмалювати 120-метровий паркан, професійним майстрам, школярам і студентам знадобилося три дні й тридцять кілограмів емалевої фарби десяти кольорів. А закінчували квітковий фриз представники двадцяти дипломатичних місій, акредитованих в Україні.

У Києві, на Михайлівській площі, є храм, що оздоблений петриківським розписом. Внутрішню частину Свято-Юр'ївського храму, який належить Київському патріархату, за кілька тижнів розписали художниці із села Петриківка Галина Назаренко та Ірина Кібець. Це перший храм в Україні і світі, розписаний петриківським розписом. Розпис у храмі відповідає православним християнським звичаям, кожна квітка і колір мають своє символічне значення. Оскільки храм присвячено святому великомученику Юрію

Інтер'єр Свято-Юр'ївського храму у Києві

Яготинська картинна галерея

Катерина Білокур

К. Білокур «Квіти за тином»

Картинна галерея у районному центрі Київської області місті Яготині була відкрита у 1983 році. Вона вважається однією з найкращих районних картинних галерей України. Має статус відділу Яготинського історичного музею.

Галерея розміщена в двоповерховому кам'яному приміщенні будинку, який є залишком колишнього палацу графа Розумовського та князів Репніних (кінець XVIII—початок XIX ст.), в мальовничому парку на березі озера Супій. У галереї є 14 виставкових залів, де широко представлено українське мистецтво — твори живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва. Галерея нараховує майже 250 одиниць творчого доробку видатних митців України.

В експозиції музею скульптурні роботи, полотно та графічні твори народних художників СРСР Миколи Глуценка, Тетяни Яблонської, Івана Касіяна, Михайла Дерегуса, Сергія Григор'єва, Сергія Шишка, а також митців України Івана Гончара, Олександра Скоблікова, Галини Кальченко, Івана Іжакевича, Андрія Монастирського, Анатолія Пламеницького, Василя Забашти та інших.

Справжньою гордістю галереї є найповніше зібрання робіт (більше 70) народної художниці України Катерини Білокур — живопис, акварель, графіка, ескізи, ранні та незакінчені роботи.

Укадер Ю. А. Ювілейна ваза до 90-річчя Катерини Білокур

Історична довідка

Катерина Василівна Білокур (1900—1961 рр.) народилася у с. Богданівка Яготинського району Київської області. Українська художниця, майстер народного декоративного живопису. Вона вважається представницею «наївного мистецтва» — художники, що не здобули академічної освіти, проте стали частиною загального художнього процесу.

В основному, Катерина Білокур малювала квіти. Нерідко в одній картині поєднувала весняні й осінні — така картина і створювалася з весни до осені. Окрім квітів, Катерина Білокур малювала пейзажі та портрети.

Аквареллю й олівцем працювала мало. Художницю більше приваблювали олійні фарби. Сама робила пензлі — обирала з котячого хвоста волосини однакової довжини. Для кожної фарби — свій пензлик. Самотужки опанувала техніку ґрунтування полотна.

Три картини К. Білокур — «Цар-Колос», «Берізка» і «Колгоспне поле» були включені до експозиції вітчизняного мистецтва на Міжнародній виставці в Парижі (1954 р.). Тут їх побачив Пабло Пікассо. Весь світ облетіли його слова: «Якби ми мали художницю такого рівня майстерності, то змусили б заговорити про неї цілий світ!».

К. Білокур. «Хата в Богданівці»

К. Білокур. «Півонії»

К. Білокур. «Привіт врожаю»

К. Білокур. «Гай»

Борщівська чорна сорочка

У Борщівському обласному краєзнавчому музеї на Тернопільщині є виставка автентичної чорної борщівської сорочки — полотняної історії нашої землі. У трьох залах експонуються жіночі, чоловічі та дитячі вишиванки із різних сіл району. Найдавніша сорочка створена приблизно у 1890-х роках. Є також автентичні сорочки, що виготовлені ще до Першої світової війни, вишиванки 20—30-х років ХХ століття. Кожна борщівська сорочка має свою історію: хто її вишивав, у яких роках це відбувалося, якого населеного пункту тощо.

Сьогодні у фондах Борщівського краєзнавчого музею зберігається понад дві сотні зразків цієї самобутньої сорочки. Колекція формувалася 36 років.

Вважається, що у борщівському візерунку багато елементів повторюють символи, що характерні для трипільських орнаментів, в яких присутній тотем землі, колір землі, скрита сила землі, магія тієї сили, наснаги, що повинна народжувати, прогодовувати і виховувати нові покоління.

Вишивали сорочки дуже складними різними техніками, ніколи не використовуючи тільки одну техніку. Вишиванки були на всі випадки: до шлюбу, на неділю і свята, на смерть тощо. Багатими були весільні сорочки. У них, крім чорного кольору, що символізував родючість, домінували червоний (палке кохання), жовтий (достаток), зелений (молодість) і голубий (ніжність) кольори. Проте чоловічий костюм був білий зверху до долини, тільки прикрашений вишивкою. Це підкреслювало висоту, прямолінійність, статечність і повагу чоловіка.

Принципово важливо, щоб на зворотному боці вишиванки не було вузликів. З огляду на сакральне значення такої сорочки, вважалося, що вузлики на візерунку можуть стати вузликами на долю і життєвий шлях.

Зал музею

Експозиції музею

Експозиції музею

Для допитливих

Існує декілька легенд про виникнення борщівських сорочок. За однією з легенд, розповідається, що під час татарської навали у кількох придністрянських селах Борщівського краю загинули усі чоловіки. Тоді дружини і дівчата на знак жалоби від непоправної втрати поклялися протягом семи поколінь носити траур, вишиваючи сорочки лише чорною барвою.

Інша легенда розповідає про те, що в Борщівському краї кілька років панувала посуха. Земля аж посивіла від спеки, рослинність гинула. Люди молилися, освячували в криницях воду, а Господь не давав дощу. І от одній старій і поважній в селі жінці приснився сон: стоїть на березі річки Божа Матір і зашиває полотно чорними нитками, узори багаті, у них вкраплені жовті, червоні, зелені квіточки. Пречиста Діва каже жінці: «Якщо закінчу вишивати і змахну вишивкою понад світом, скропить дощ землю і зацвітуть на ній жита і квіти». Прокинулася жінка, обміркувала сон і звернулася до односельчанок: «А давайте допоможемо Матері Божій у вишиванні. Вона не що інше,

як землю нашу і рослинність на ній вишивала». І взялися жінки за вишивання, таке, яке стара жінка уві сні побачила. День і ніч були за цією роботою. І одягли сорочки, вийшли на подвір'я біля церкви. Знявши руки вгору, почали просити Господа, аби послав на землю дощ. І сталося диво: вночі була злива. Відтоді вже не було у краї таких засушливих років. А чорні сорочки — як данина матері-землі — стали не лише сімейними реліквіями, але й оберегами.

Борщівська чорна вишиванка знайшла своє унікальне відображення і в іншому виді мистецтва — на художніх полотнах. Щире захоплення й подив викликає ікона Борщівської Божої Матері, котру намалювала американська художниця українського походження Дарія Гуляк-Кульчицька. На перший погляд, вона далека від канонічного потрактування образу Богородиці. Проте для нас вона унікальна, що робить начебто ближчою людям образ Пресвятої Діви. Богородиця зображена у чорній борщівській вишиванці, з червоною уставкою на руках, на голові — рантух, стародавній головний убір українки. Цей образ несе в собі найкращі почуття — любов до рідного краю, родинну любов, добро та милосердя. Малогу Ісуса художниця також зобразила у вишитій чорною барвою сорочечці. Мистецький твір відомої в діаспорі художниці — ікона Борщівської Богоматері (саме так вона назвала це полотно) — завжди нагадуватиме емігрантам про рідний Борщівський край. Ікона стала одним із символів Борщівщини: її копії є майже в кожній оселі.

Д. Гуляк-Кульчицька. Ікона Борщівської Божої Матері

В. Стецько. Писанка

Член Національної спілки художників України борщів'янин Василь Стецько на кількох своїх картинах зобразив портрети людей у вишиванках. Це свідчить про його неперервний зв'язок із рідним краєм, захопленням творчістю земляків. Художник переконаний, що саме у вишивці проявляється самоідентичність народу, і саме вона є для персонажів його картин справжнім оберегом.

Для допитливих

Один із найдавніших видів декоративно-прикладного мистецтва, що зародився кілька тисяч років тому і не втратив своєї затребуваності й сьогодні — бісерне шиття. Цей вид творчості вимагає особливих навичок, терпіння, вправності й акуратності. У наш час вишиванки, оздоблені бісером, стали знову популярними.

Орнамент із виноградом був поширений по всій центральній Україні. У Київській, Полтавській областях традиційно прикрашали вишиванки і рушники великими гронами винограду. Таки візерунки символізували радість і красу сімейного життя, його благополуччя і красу. Гроно винограду нагадує родовідне дерево, зі здоровими і численними членами роду. А ось на Чернігівщині візерунки з виноградом наносили тільки на рушники, скатертини. При цьому наявність букетів і грон винограду на чоловічих вишиванках вважалося абсолютно неприпустимим.

Вишиванка для України — це більше, ніж національний костюм, це самовираження українського народу, відображення цінностей, традицій, культури та історії. З її допомогою українці висловлювали мовчазний протест і демонстрували всьому світу унікальність своєї культури, піднімалися на п'єдестали чемпіонів і боролися за свободу.

Незважаючи на схожість, кожен регіон України має свою неповторну техніку створення вишиванки. Тільки таких різних способів накладення стібків відомо більше сотні. Одного погляду на візерунок і колірну гамму буває досить, щоб з упевненістю сказати звідки «коріння» вишиванки.

Щорічно на третій четвер травня в Україні і світі відзначають День вишиванки масовим одяганням цієї національної сорочки.

? Яке значення для українців має традиція носіння вишиванки? Які символи приховані в візерунках?

Розкажіть про історію вишиванки вашого краю. Які узори і кольори використовуються майстрами?

Крім цих оригінальних музеїв, практично в кожній місцевості є *краєзнавчі музеї*, де зберігаються експонати, що мають місцевий колорит та регіональні особливості. Нині в Україні 80 % від загальної кількості музейних закладів — *музеї історико-краєзнавчого* напрямку. Краєзнавство стало надійною опорою музейного будівництва. Воно поклало початок десяткам нових музейних закладів, зберегло для наступних поколінь сотні й тисячі славних імен, важливих історичних фак-

тів, речових та документальних матеріалів. До таких закладів належать **Волинський краєзнавчий музей** у Луцьку, **краєзнавчі музеї Тернополя, Закарпаття, Рівненщини** тощо, **Музей рушника** у Переяслав-Хмельницькому, **Музей народного мистецтва Гуцульщини та Покуття імені Йосафата Кобринського в Колодії Івано-Франківської області**, **Музей Волинської ікони в Луцьку** та інші. Колекції цих музеїв постійно поповнюються виробами сучасних майстрів, які спираються на стародавні традиції та творчо їх використовують.

Є музеї, які створюються з метою привернення уваги до якогось історичного чи суспільного явища, поширення інформації про нього. Наприклад, відомими є **Київський музей книги та книгодрукування**, **Музей-аптека** у Львові, **Музей історії Полтавської битви**, **Національний Заповідник «Хортиця»** у Запоріжжі. Усі музеї постійно оновлюють свої експозиції та влаштовують нові.

Музей-аптека у Львові

У 2005 році було організовано **Перший Всеукраїнський музейний фестиваль «Музеї III тисячоліття»**, який пройшов на базі Дніпропетровського історичного музею імені Дмитра Яворницького. У ньому взяли участь 78 музеїв України.

В Україні існує велика кількість **меморіальних музеїв** — закладів, присвячених відомим діячам науки, культури, різним видам мистецтва, які залишили по собі речі, документи, певні матеріальні свідчення свого життя, з яких і формуються колекції. Відвідування такого музею розповість про людину набагато більше, ніж підручники та посібники: начебто увійдеш у світ цієї людини — вдихнеш

повітря її світу, опинишся серед улюблених речей, побачиш пейзаж за вікном. Наприклад, музеї художника Іллі Рєпіна, філософа Григорія Сковороди, співачки Клавдії Шульженко та інших.

Національний літературно-меморіальний музей Г. Сковороди

? Чи є у вашому краї заклади, присвячені відомим діячам науки, культури, мистецтва? Які з них ви відвідували?

Музей мікроскопічної мініатюри майстра Миколи Сядристого

Уже більше чотирьох десятиліть займається створенням шедеврів у стилі мікрмініатюри М. Сядристий. Коли його запитують, якими знаннями і здібностями потрібно володіти, щоб виконувати такі надтонкі роботи, він відповідає, що потрібно мати знання і досвід в малюнку, композиції і пластиці, досконально знати властивості всіх матеріалів, з якими працює, а також добре володіти своїм тілом, щоб у перервах між ударами серця здійснювати найтонші рухи рукою, в якій знаходиться інструмент». Особливістю творчості М. Сядристого є те, що всі свої твори він виконує вручну, за особисто винайденою технологією для кожного виду робіт. Шедеври майстра перевертають уявлення про людські можливості працювати з такими малими об'єктами і формами. Автор майстерні міні-чудес — Микола Сядристий — вже увійшов в історію світового мистецтва.

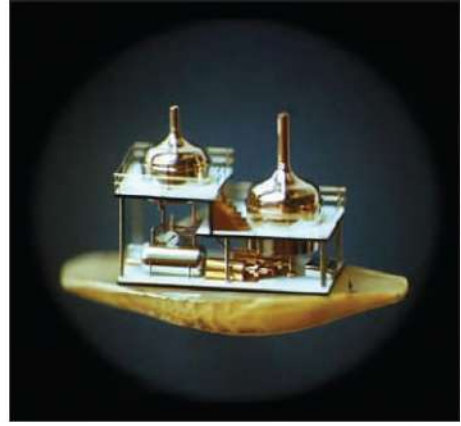
Руками майстра був створені:

- *найменша в світі книга*, що зроблена митцем, офіційно зафіксовано книгою рекордів Гіннеса;
  - *найменший у світі діючий електромотор* розміром $1/20$ мм³, цей прилад майже в 20 разів менше макового зернятка;
  - *мініатюрний макет пивного заводу*, розміщений на половинці ячмінного зерна. Складається з золота і платини і має 137 частин;
  - *єгипетський фараон*, який мчить через вушко голки;
- Всесвітньо відомий майстер — М. Сядристий — людина, яка в реальності *підкувала блоху*.

Усі ці та багато інших творів мікрмініатюри представлені в колекції музею, що розташований на території Києво-Печерської Лаври. Частина колекції знаходиться в музеї карликового гірського князівства Андорра, 15 робіт — в угорському містечку художників Сентендре. У світі існує всього два музеї мікрмініатюр — в Києві і Андоррі.

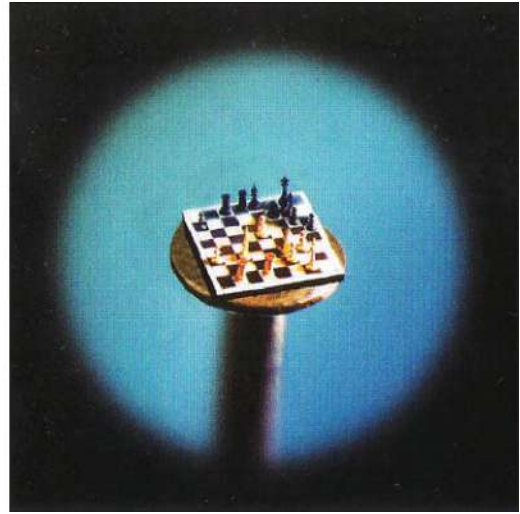
Паралельний світ

Метафізика

Пам'яті Олександра Гріна

Шахи

Троянда у волоссинні

Караван

? Для чого створюються музеї?

Музеї — це місце для роздумів. Саме музеї допомагають нам усвідомити і зрозуміти минуле. Саме у зібраних матеріалах, які знаходяться у музеях, формується образ сьогоденного мистецького життя, те — яким воно стане через сто, двісті років.

І, щоб музеї були доступні та інтерактивні, у нас з'являються нові електронні технології — *віртуальні філіали музеїв*. Знайдіть їх, поблукайте залами електронних музеїв. Завдяки Інтернету, корисна, пізнавальна і розвиваюча інформація стала тепер більш доступною. І ви обов'язково захочете приїхати в ці музеї, щоб відчувати їх атмосферу, побачити оригінали. Адже музейні програми — це навіть не питання освіти, а нагальна потреба пробуджувати в якомога більшій кількості людей добро, красу, натхнення, прагнення до самопізнання, самосвідомості і самоосвіти.

? Які музеї є у вашому краї? Чим вони відрізняються від інших музеїв в Україні і світі?

Роль засобів масової інформації (ЗМІ) у поширенні мистецьких цінностей

Поміркуємо разом

Які канали і передачі ви дивитесь по телебаченню? Що вас цікавить в Інтернеті? Чи збігаються ваші інтереси з інтересами ваших друзів? Чому?

У сучасному світі все більше людей сприймають культурні цінності не безпосередньо, а через засоби масової інформації — радіо, телебачення, пресу, Інтернет. ЗМІ заповнюють інформаційний простір, у якому живе людина, впливають на формування суспільної думки, на становлення світогляду багатьох людей. Для вільної орієнтації в інформаційному потоці людина повинна мати **інформаційну культуру**.

Інформаційна культура — це сукупність норм, правил і стереотипів поведінки і мислення, пов'язаних з інформаційним обміном у суспільстві.

Стереотипи поведінки і мислення людини — це алгоритми, програми поведінки і мислення, яким людина слідує, не замислюючись. Частина з них є вродженою, а частина, придбаною в процесі виховання та самої життєдіяльності. Це комплекси умовних і безумовних рефлексів людини на чинники зовнішніх і внутрішніх змін навколо людини і всередині її самої.

Міні-диспут

Чи вважаєте ви, що ЗМІ впливають на формування вашого світогляду? А на поведінку і мислення ваших друзів, вашого оточення?

Свою думку обґрунтуйте і наведіть приклади:

«Я вважаю, що...».

«Тому що...».

«Наприклад,...».

«Таким чином,...».

Оцінювання духовної діяльності з точки зору економічних понять і потужний розвиток засобів масової інформації, що характерні для другої половини ХХ—ХХІ ст., привели до створення нового явища — **масової культури**, при якому духовні цінності мають чітко визначену матеріальну вартість.

Справжній розквіт масової культури почався у другій половині ХХ ст. Вона з'явилася в країнах Європи і США завдяки засобам масової інформації. Під «масовою інформацією» розуміється загальнодоступна інформація. Виник цілий ряд подібних сталих словосполучень: «масові видання», «масові пісні», «масові видовища», «місця масового відпочинку», «товари масового вжитку», «масове виробництво», «масове споживання» тощо. Вважається, що *завданням масової культури* є заповнення дозвілля людини.

Масова культура — це не тільки твори «масового мистецтва», але й своєрідний спосіб життя, певні ідеали і цінності, формування у глядача, слухача, читача споживчої свідомості. Поступово *виникає новий тип людини*. Така особистість досить легко піддається зовнішньому впливу, тому що їй притаманне некритичне сприйняття продуктів масового виробництва. Ця культура має здатність маніпулювати психікою людини. Зростає вплив засобів масової інформації на світосприйняття особистості, її уявлення про оточуючу реальність, визначення людиною свого місця у світі.

? Що обумовлює розвиток масової культури? Визначте її позитивні й негативні риси. Наведіть приклади.

Важливе значення ЗМІ полягає і в тому, що вони здатні об'єднати великі маси людей. Так, останню олімпіаду дивилось понад три з половиною мільярди людей на планеті. Це означає, що більше половини населення Землі долучилось до грандіозного свята спорту.

? Що, на вашу думку, об'єднало людей, які дивилися олімпіаду?

Саме через засоби масової інформації можна ознайомитися з найвідомішими цінностями мистецтва. **На телебаченні** існує ряд програм, які розповідають про різні види і жанри мистецтва, проводять віртуальні екскурсії залами провід-

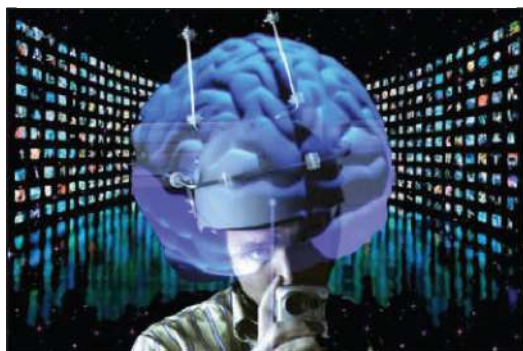
них музеїв світу, транслюють театральні вистави. Таким чином, телебачення дає можливість глядачам долучитись до світової культури.

? Які музичні канали телебачення ви знаєте? Чи задовольняють вас їхні програми? Які пізнавальні програми ви дивитесь із задоволенням? Чому? У якому телевізійному проєкті ви хотіли б узяти участь і у якості кого?

Велике значення у розповсюдженні пізнавальної та цікавої інформації про митців та їхні твори в галузі художньої культури має також **Інтернет**.

? Чи користуєтесь ви Інтернетом? Як ЗМІ допомагають вам розширювати світогляд?

Поширення інформації про мистецькі цінності пов'язане і з сучасним телекіномистецтвом. Фільми, зняті за творами класиків, дають нове дихання літературній спадщині. Вони дають можливість побачити сучасну інтерпретацію минулого, сприяють популярності авторів, режисерів, акторів, пропонуючи згадати і перечитати джерело.

Життя сучасної людини складне і напружене. Багатомільйонні міста, величезна кількість транспорту, інформаційний потік, який спрямовується на людину з екранів телевізорів, моніторів комп'ютерів, радіоканалів швидко виснажує нервову систему і часто призводить до стресового стану, забираючи психічні сили. В той час як більша частина масової культури легка та розважальна та сприяє проведенню легкого дозвілля і відпочинку. Наприклад, умикаючи телевізор із черговим серіалом, людина на певний час забуває про свої проблеми й негаразди, переймаючись долею героїв фільму, а вимкнувши — відразу ж про них забуває. Саме ця функція масової культури обумовлює її популярність і живучість.

? Чи дивитесь ви телесеріали? Які?

Чи відчували ви негативний вплив ЗМІ? Проаналізуйте, чому і як це відбувалось?

Багатьох філософів, лікарів, психологів, педагогів турбує панування масової культури у суспільстві. Тут ЗМІ виконують не останню роль. Це пов'язано, передусім, із тим, що завдяки ЗМІ легко оперувати суспільною свідомістю. Через засоби масової інформації іноді подаються позанаукові ідеї, квазірелігійні цінності, створюються певні стереотипи поведінки і стилю життя. Суттєвою загрозою сучасному суспільству стає нівелювання особистістю. Відбувається інтенсивна уніфікація свідомості. Активно використовують Інтернет та інші засоби масової інформації політичні партії, релігійні рухи тощо.

Потрапляючи під шквал інформації, людина поступово засвоює масову культуру, набуваючи рис *усередненої особистості*. Сучасні засоби масової інформації створюються з розрахунку на комерційний успіх, тому вони у своїй більшості є високопрофесійними, хоч і зустрічається «продукція», яка виправдовує термін «кітч» — дешева продукція.

Безумовно, вибір інформаційних продуктів і послуг сьогодні багатий і кожен може сформулювати особисте інформаційне оточення за своїм смаком. Критерієм вибору стає рівень індивідуальної культури особистості. Тут умикаються механізми самоконтролю і вибору.

? **Яку роль відіграє інформаційний простір у формуванні світогляду сучасної людини? Обґрунтуйте свою думку.**

Отже, ЗМІ є важливою складовою сучасності. Їхні позитивні й негативні риси можна довго перелічувати, сприймати чи відкидати. Однак не треба забувати, що людина — особа багатогранна. Сьогодні ми із задоволенням йдемо до театру та дивимось чудову п'єсу, а завтра, втомившись після напруженого дня, сідаємо дивитися улюблений кітч-серіал. Тому не варто давати категоричні визначення — «добре-погано», «круто-відстало». Краще виховувати у себе культуру сприйняття ЗМІ. Тільки такий підхід дає можливість власного відкриття багатств всесвітньої культури, зокрема засобів масової інформації.

Значення мистецтва в діалозі культур

? **Як класичне і сучасне мистецтво сприяє спілкуванню людей різних країн, різних національностей?**

У силу того що поняття «культура» є універсальним, воно використовується не тільки як науковий термін у всіх соціально-гуманітарних науках. Не менш широко воно вживається і в повсякденному житті, в мистецтві, філософії. Тому перш ніж говорити про культуру, визначимо потрібні нам смислові відтінки цього поняття.

Культура — це певна сукупність соціально придбаних, тих, що передаються з покоління в покоління значущих ідей, цінностей, звичаїв, вірувань, традицій, норм і правил поведінки, за допомогою яких люди організують свою життєдіяльність.

Поняття «культура» також вживається і для характеристики певних історичних епох, конкретних товариств, націй, а також специфічних сфер діяльності або життя. *Суб'єкт культури* — людина. Вона творить, зберігає і поширює створені культурні цінності.

емний обмін матеріальними і духовними цінностями, формування глобальної культури при одночасному посиленні значущості національних культур підводить людство до *діалогу культур*.

Діалог культур — взаємодія, вплив, проникнення або відштовхування різних історичних або сучасних культур, як форми їх конфесійного або політичного співіснування.

Діалог культур — основа і важлива передумова для формування і зміцнення таких цінностей, як толерантність, повага, взаємодопомога, милосердя. Для існування і розвитку будь-якої культури, як і будь-якій людині, необхідні спілкування, діалог, взаємодія. Ідея діалогу культур передбачає відкритість культур одна одній. Але це можливо при виконанні деяких умов: рівності всіх культур, визнання права кожної культури на відмінності від інших, поваги до чужої культури.

Як форма розмови — діалог — припускає якусь спільність простору і часу, співпереживання, з метою зрозуміти співрозмовника, знайти з ним спільну мову. Якщо діалог не складається, то це говорить про «діалог глухих», тобто про його відсутність. Головне, що відрізняє діалогічність від монологічності, — прагнення до порозуміння взаємин різних поглядів, ідей, явищ, соціальних

Мистецтво ми будемо розглядати як одну з форм суспільної свідомості, специфічний рід практично-духовного освоєння світу, особливий спосіб визнання і відображення дійсності. У цьому плані до мистецтва відносять групу різновидів людської діяльності — живопис, музику, театр, художню літературу (яку іноді виділяють особливо), що об'єднуються тому, що вони є специфічними художньо-образними формами відтворення дійсності. Мистецтво — процес або підсумок виразу внутрішнього світу в художньому образі, творче поєднання елементів у такий спосіб, який відображає почуття або емоції.

Сучасна культура, яка знаходиться в стані пошуку загальних цінностей, носить подвійний характер. З одного боку існує уявлення про безліч рівноправних культур, їх унікальності та неповторності, з іншого, — культурну єдність інтересів, без якої неможливе існування людства. Зростання міжкультурної взаємодії, активний вза-

сил. Це взаєморозуміння, що бере участь у цьому процесі, і в той же час збереження своєї думки, взаємодія культур як засіб збереження культурного різноманіття. Міжкультурні взаємодії не можуть відбуватися інакше, ніж через взаємодії індивідуальних світоглядів.

Діалог — це показник загальної культури суспільства. Здатність однієї культури засвоювати досягнення іншої — одне з джерел її життєдіяльності. При діалозі двох культур вони не зливаються і не змішуються, кожна зберігає свою єдність і цілісність, але вони взаємно збагачуються, доповнюються, при цьому зберігаються унікальні особливості, самобутність і самостійність кожної окремої культури.

Культурне розмаїття — важлива умова для самопізнання людини: чим більше вона буде дізнаватися про культуру, чим більше країн відвідає, чим більше мов вивчить, тим краще вона зрозуміє себе і тим самим збагатить свій духовний світ. Щоб вступити в гідний діалог з представниками різних культур, необхідно знати і розуміти ці культури.

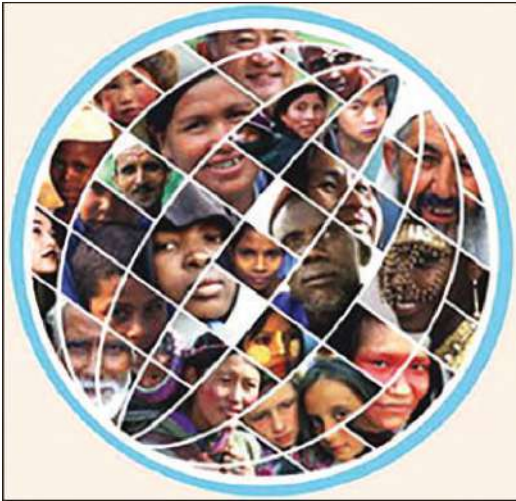
Світові прапори на флагштоках

Для допитливих

У наші дні на перший план виходять відносини між цивілізаціями, так як державні кордони стають усе більш «прозорими», зростає роль наддержавних об'єднань. Прикладом може бути Європейський Союз. За словами американського соціолога і політолога, автора концепції етнокультурного поділу цивілізацій С. Хантінгтона, вигляд світу все більше залежить від відносин між цивілізаціями. Він виділив вісім цивілізацій в сучасному світі, між якими складаються різні відносини, — західну, конфуціанську, японську, ісламську, індуїстську, православно-слов'янську, латиноамериканську і африканську. Особливо важливі результати контактів між західною, православною та ісламською цивілізаціями. Конфлікти між цивілізаціями обумовлені їх відмінностями (з історії, мови, релігії, традицій). Вони більш фундаментальні, ніж відмінності між державами (націями). Спроби насильно нав'язати ціннісні орієнтири однієї цивілізації іншою викликають різку негативну реакцію і приводять до зміцнення цінностей своєї культури. Вирішити ці проблеми можна тільки через діалог культур.

Таким чином, діалог культур виступає як об'єктивна необхідність і умова розвитку культур. У діалозі культур передбачається взаєморозуміння, але разом із тим — лише на основі індивідуального в кожній культурі. А загальним, що об'єднує всі людські культури, є їх соціальність, тобто людське і людяне.

Вплив однієї культури на іншу реалізується тільки в тому випадку, якщо існують необхідні умови для такого впливу. Тому діалог культур — це проникнення в систему цінностей тієї чи іншої культури, повага до них, подолання стереоти-

пів. Важливо побачити загальнолюдські цінності взаємодіючих культур. Одним з головних об'єктивних протиріч, властивих культурам усіх народів світу, є протиріччя між розвитком національних культур і їх зближенням. У розвитку світового соціокультурного процесу важливу роль відіграє діалог культур Заходу і Сходу, який придбав в сучасних умовах вселюдську значимість. Перешкодами в діалозі можуть служити різноспрямовані системи цінностей, що, звичайно, ускладнює діалог і деякі культури неохоче ідуть на контакт з іншими культурами.

Тому необхідність діалогу культур є умовою самозбереження людства. А результатом діалогу сучасних культур є формування духовної єдності, заснованої на пріоритеті загальнолюдських цінностей.

Діалог є істинною формою міжнаціонального спілкування, що передбачає як взаємозбагачення національних культур, так і збереження їх самобутності і самостійності. Оскільки кожна національна культура своєрідна і єдина, то її внесок в загальнолюдський культурний фонд унікальний і неповторний.

Ізоляція ж однієї культури від інших завжди негативно позначається на власній національній гідності і на національному престижі. Взаємодія веде до множення досвіду не тільки своєї національної культури, а й інших культур, вказує на можливість нескінченного та невичерпного пізнання і художнього втілення дійсності. Взаємодія направляє та сприяє здійсненню творчих пошуків художника, вона не тільки умова для прояву таланту, а й умова його формування. Обмін духовними цінностями, знайомство з досягненнями культури інших народів збагачує особистість, змінюючи і розвиваючи її.

Одним з продуктивних напрямів у діалозі культур є **мистецтво**. *Мова мистецтва* — міжнародна мова. Музика, балет, живопис не знають ні міждержавних, ні міжнаціональних, ні часових кордонів. Мистецтво — це дорога в майбутнє, і це майбутнє вимагає загальнолюдських ідеалів, тому мистецтво повинно бути творчим. Воно є багатофункціональним: вчить, виховує, пророкує майбутнє, має майже гіпнотичний вплив на людей. В цьому і полягає суспільна значущість мистецтва.

Мистецтво відіграє величезну роль у розвитку людини і житті суспільства. Будучи художнім відображенням дійсності, воно сильно впливає на розвиток особистості, формує почуття, думки, моральні і життєві принципи.

З огляду на те, що мистецтво — це найпотужніший інструмент впливу на психіку, істинною гідною метою творчості має стати *вдосконалення світу і поширення високих загальнолюдських ідеалів*. А якщо мистецтво створює відчуття безвиході, несе в собі шкідливі для суспільства установки (егоїзм, нігілізм, культ сексу, насильства тощо), то воно стає деструктивним і нічого позитивного не дасть, яким би майстерним і високохудожнім воно не було. Мистецтво вихо-

вує людей, які здатні і бажають жити за людськими ідеалам, можуть вчитися бути щасливими і вчити цьому інших.

? Які напрями в мистецтві можуть продуктивно допомогти в діалозі культур?

Для кращого проведення діалогу між культурами використовуються різноманітні форми і методи. Наприклад, проведення різних *регіональних і міжнародних конференцій, конкурсів, фестивалів, пересувні експозиції всесвітньо відомих художників*, які організують різні музеї світу.

У різних країнах світу проходять *наукові форуми*, присвячені обговоренню актуальних питань теорії та історії образотворчого мистецтва і архітектури; проблемам вивчення, збереження та інтерпретації національної і світової художньої спадщини, а також взаємодії мистецтвознавчої науки з практикою музейної справи.

Не менш цікава форма проведення діалогу культур у вигляді *конференцій*, на яких порушуються такі питання, як сучасні проблеми музичної освіти і регіональний досвід їх вирішення; проблеми творчо-виконавських шкіл на міжнародному та регіональному рівнях; проблема взаємовпливу східної і західної культури в кінематографі; сучасне мистецтво; взаємодія з полем соціального, національного, релігійного тощо.

Головним завданням міжнародних *фестивалів і конкурсів мистецтв* є пошук обдарованих виконавців серед творчих колективів і солістів та надання можливостей для їх повного розкриття творчого потенціалу на сцені, зміцнення міжнародних дружніх і культурних зв'язків, обмін досвідом та творчими досягненнями учасників із різних куточків Європи і світу, їх взаємне спілкування та підвищення професійної майстерності.

? Які фестивалі з різних видів мистецтв ви знаєте?

Единбурзький міжнародний фестиваль мистецтв — один із найбільших в світі фестивалів сценічних мистецтв. Він проходить в столиці Шотландії щорічно в серпні і триває майже місяць. Фестиваль унікальний. Тут одночасно представлені театральне, оперне, танцювальне та музичне мистецтво. Цей фестиваль мистецтв занесений в книгу рекордів Гіннеса як найбільший у світі.

Міжнародний фестиваль мистецтв.
Единбург. Шотландія

Фестиваль «Tomorrowland». Бум. Бельгія

Фестиваль «Рок у Ріо». Ріо-де-Жанейро. Бразилія

Фестиваль «Слов'янський базар у Вітебську»

ГОГОЛЬFEST (2016 р.)

«Tomorrowland» почався в 2005 р. в місті Бум, в 16 кілометрах на південь від Антверпена (Бельгія) і з того часу став одним з найпопулярніших музичних фестивалів у світі. Цей фестиваль отримав Міжнародну Премію Танцювальної Музики (International Dance Music Award) за «Найкращу музичну подію».

Фестиваль «Рок у Ріо», який уперше відбувся в Ріо-де-Жанейро, Бразилія, в 1985 р., став одним із найбільших музичних фестивалів у світі. Крім Бразилії, цей фестиваль також проводиться в інших країнах (Іспанія, Португалія, США).

«Слов'янський базар у Вітебську» — міжнародний фестиваль мистецтв у Білорусії. Цілі фестивалю — об'єднати творчі сили близьких за культурою країн і створення мирного співтовариства. Девіз фестивалю: «Через мистецтво — до миру і взаєморозуміння». За чверть століття він став справжнім культурним брендом, що об'єднує артистів різних країн (у 2016 р. брали участь конкурсанти з 42 країн світу). Фестиваль багатопрофільний, але щорічно на фестивалі з'являються нові проекти і програми: «Фестиваль без кордонів», фест вуличного мистецтва «На семи вітрах», проекти «Ляльковий квартал» і «Місто майстрів», конкурс барабанщиць, відкритий конкурс духової музики, свято народного мистецтва.

Виступ Dakh Daughters на ГОГОЛЬFEST-2014

Porto Гогольфест — щорічний мультидисциплінарний міжнародний фестиваль сучасного мистецтва — це презентація в Україні кращих зразків сучасного українського та світового мистецтва, акумуляція потужних творчих та інтелектуальних ресурсів, формування творчого середовища, в якому виникає нова генерація митців світового значення. Програма фестивалів складається з декількох напрямків: театр, музика, кіно, література і візуальне мистецтво, екологічна програма. Уже дев'ятий рік у фестивалі беруть участь театри з різних міст світу, танцювальні колективи, співаки, художники тощо.

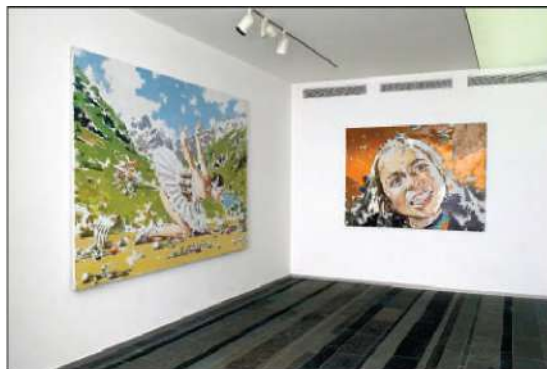
? Які міжнародні та регіональні фестивалі мистецтв, що проходять в Україні, ви знаєте? Розкажіть про один з таких фестивалів.

? Які художні виставки, галереї є в Києві?

Головний державний виставковий центр Києва — галерея мистецтв «Лавра», Центр Української культури та мистецтва, Пінчук Арт Центр, галерея «АртПричал» та багато інших займаються організацією та проведенням виставок і конкурсів сучасного і світового мистецтва. На майданчиках галерей проводяться фестивалі мистецтв і творчі ярмарки, конкурси молодих художників і найрізноманітніші фотопроекти тощо.

Галерея мистецтв «Лавра»

Пінчук Арт Центр

? Чи є у вашому краї заклади, присвячені різним видам мистецтва? Які з них ви відвідували?

Таким чином, тільки завдяки спілкуванню людей з видатними творами світового мистецтва минулого і сьогодення, стає можливим діалог культур. На думку академіка Дмитра Лихачова, дослідника давньоруської літератури, «...культура об'єднує всі сторони людської особистості. Не можна бути культурним в одній області і залишатися неосвіченим в іншій. Чим більше людина оточена духовною культурою, занурена в неї, тим їй цікавіше жити, життя набуває для неї змістовності».

Міні-диспут*«Чи може мистецтво впливати на історичні події в суспільстві?»*

Свою точку зору обґрунтуйте:

«Я вважаю, що...».

«Тому що...».

«Наприклад,...».

«Таким чином,...».

? *Якими національностями представлений Ваш регіон? Як їхні культури впливають одна на одну?*

На території сучасної України, завдяки її географічному розташуванню, проживають понад 100 націй і народностей. Відтак склалась унікальна ситуація розмаїття культур у всіх різновидах: етнічному, мовному, релігійному. За дослідженнями учених, українське суспільство характеризується як багатокультурне. В Україні культура заснована на загальнолюдських цінностях: захисті прав особистості, гуманізмі, творчому розвитку людини, поширенні наукових знань, взаємозбагаченні національних та регіональних культур. Сьогодні з'являється можливість не лише вільного розвитку кожної національної культури, а й постійного їхнього зближення в полікультурному просторі України.

Не менш важливим є питання інтеграції українського мистецтва у світовому культурно-мистецькому просторі з метою обміну досвідом у цій сфері та підвищенні ролі культури у формуванні позитивного іміджу України у світі. Для цього влаштовуються різноманітні заходи, зокрема місцеві, регіональні, національні та міжнародні музичні фестивалі, конкурси, творчі зльоти, семінари, конференції тощо.

Робота в групах

Уявіть себе в ролі екскурсоводів і підготуйте розповідь про один із найбільш для вас значущий культурний об'єкт свого краю.

Упродовж багатьох віків на території України існували численні внутрішні кордони, які не були постійними. Такі кордони пролягали між мовними та етнічними групами, державами, релігіями, політичними та культурними системами, відмінними економічними укладами.

Існування та взаємодія багатьох культур у єдиному географічному, історичному, художньому просторі не повинні призводити до їхнього уподібнення одна одній. Навпаки, індивідуальні, неповторні риси кожної національної культури, стаючи безцінними складовими єдиної загальнолюдської культури, повинні збагачувати її та сприяти подальшому розвитку, виховувати повагу до художніх цінностей інших народів і до збереження власної унікальності.

Перевір себе

1. Прочитайте висловлювання відомих режисерів. Як ви їх розумієте. Прокоментуйте їх.

«Кіно має змусити глядача забути про те, що він сидить у кінотеатрі» (польський кінорежисер, кінопродюсер, актор, сценарист Роман Поланскі).

В ігровому кіно режисер — це Бог; в документальному Бог — режисер (англійський кінорежисер, продюсер, сценарист Альфред Хічкок).

Жанри художнього кіномистецтва

Який жанр кіномистецтва вам подобається найбільше? Чому?

Визначте за фотографіями, у яких жанрах зняті ці кінострічки.

Кадр із фільму
«Міцний горішок»

Кадр із фільму «Врятувати рядового Раяна»

Кадр із фільму «Леон»

Кадр із фільму «Вогні великого міста»

Кадр із фільму «Чингачгук — Великий Змій»

Кадр із фільму
«Володар перснів»

Кадр із фільму «Аватар»

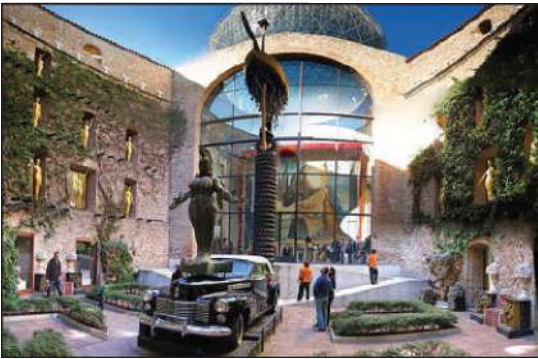
Кадр із фільму «Маска»

2. Поміркуємо разом. Вам запропонували працювати на телебаченні. Що ви запропонуєте для поліпшення рейтингу каналу і якості телепередач?

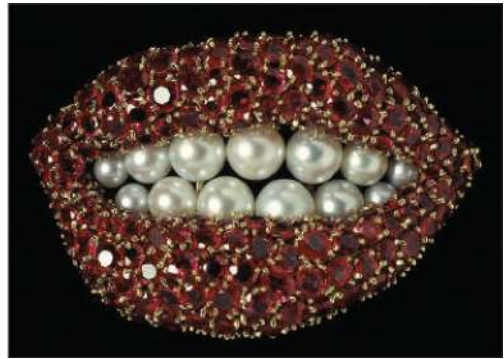

3. Уважно розгляньте фотографії у підручнику. До яких видів музеїв відносяться експонати, що зображені на них? Що ви знаєте про ці музеї?

Статуя Ньютона біля входу в Театр-музей С. Далі

С. Далі. «Рубінові губи»

Петрівський музей етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва

Дерев'яна Свято-Покровська церква. Національний музей народної архітектури та побуту в селищі Пироговому

Експозиція музею «Багатотисячна теракотова армія». Китай

Музей писанкового розпису («Музей Писанка»). Коломия, Івано-Франківська область

Запитання та завдання для самоконтролю та самоперевірки

Дайте відповіді на запитання за матеріалом підручника

I. Назвіть одну правильну відповідь.

1. Повага, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження людської особистості називається:

- а) толерантністю;
- б) діалогом культур;
- в) міжкультурними зв'язками.

2. До засобів масової інформації належать:

- а) радіо, телебачення, живопис, Інтернет, ЗМІ;
- б) радіо, музика, преса, Інтернет, ЗМІ;
- в) радіо, телебачення, преса, Інтернет.

II. Дайте стислу відповідь на запитання.

1. Назвіть напрями сучасного мистецтва та їх представників, які вам сподобались. «Мені подобаються (не до вподоби) твори митців..., тому що...»

2. Якою є роль художньої спадщини в житті людини та суспільства?

III. Дайте розгорнуту відповідь на запитання.

1. Яким чином знайомство з культурами інших країн допомагає людині зрозуміти власну культуру? Обґрунтуйте вашу думку.

2. Як музеї і бібліотеки впливають на розвиток культури людини?

IV. Поміркуйте...

Який вплив мають ЗМІ на інтелектуальний розвиток людини?

V. Творче практичне завдання

1. *Продовжіть речення:* «При вивченні цієї теми для мене найбільш цікавим відкриттям було...».

2. Колективна робота

2.1. Підготуйте відеовечір на тему: «Мій улюблений музей», в ході якого продемонструйте світлини або репродукції картин із Інтернету.

2.2. Підготуйте доповідь на тему: «Мій улюблений вид образотворчого мистецтва». Доповідь повинна супроводжуватися ілюстративним матеріалом.

Розглянемо значення мистецтва для кожного з нас

Мистецтво вказує людині, для чого вона живе.
Воно розкриває їй сенс буття, висвітлює життєві цілі,
допомагає їй усвідомити своє покликання.

Огюст Роден

? Чи замислювалися ви, для чого вам потрібно вивчати мистецтво?

Яку роль воно відіграє в житті людини і вашому житті особисто?

Яким було б ваше життя без знань, які ви отримали, вивчаючи предмет
«Мистецтво»?

Свою точку зору обґрунтуйте:

«Я вважаю, що...».

«Тому що...».

«Наприклад,...».

«Таким чином,...».

Ніхто не буде сперечатися з тим, що мистецтво відіграє пізнавальну, виховну, розвиваючу роль у формуванні особистості.

Комунікативність — сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації.

З давніх-давен мистецтво допомагало людині усвідомлювати і перетворювати дійсність, представляючи її в образах і тим самим пов'язуючи її в єдине ціле. При цьому в людини розвивалося абстрактне і образне мислення, тобто фантазія. Сама по собі взята фантазія, або сила уяви належить до числа не тільки найбільш дорогоцінних, а й загальних, універсальних здібностей, що відрізняють людину від тварини. Людство, позбавлене фантазії, було б приречене на зникнення.

Від наскельних малюнків до архітектури майбутнього

Зразки музичних творів, творів живопису, архітектури — це відображення багатвікового прагнення наших предків до краси, ідеалу і мудрості. Всі вони виховують в людині чуттєвість і моральність. Твори мистецтва впливають не тільки на область людських почуттів, вони одночасно впливають і на свідомість людини, цілісно перетворюючи її. Завдяки мистецтву розвиваються такі якості, як дружба, совість, патріотизм, любов, справедливість тощо. Більше того, саме мислення було б неможливе, без розвитку чуттєвого сприйняття, розвитку здатності бачити, чуттєво споглядати, сприймати навколишній світ.

Мистецтво виховує, дає можливість пізнати світ через його образний вислів за допомогою звуків та кольорів, а слідом за цим і *створити свій образ світу*. Мистецтво, яке побудоване за законами добра і краси, очищає, просвітлює, відкриває нові горизонти. Саме звернення до нього стає імпульсом до співтворчості, причиною зародження бажання створити щось своє, неповторне, щоб особистість розквітала, стала унікальною. Кожен митець — це цілісний світ — це колір, світло, тінь, перспектива, музика, через які його бачить художник. На що був би схожий світ, якби на земній кулі, наприклад, виник лише один тип цивілізації і один тип живопису? Мистецтво віддає перевагу різноманіттю як з історичної, так і з національної точки зору.

Д. Кінзетт. Скульптури з дроту.
Ділтон Маш. Англія

Інститут молекулярної біології.
Сідней. Австралія

М. Бракмон.
«Ранковий пейзаж із будинком»

Гігантський робот. Статуя перед Diver City.
Токіо. Японія

Саме завдяки залученню до мистецтва, особистість збагачує свій світ, обирає творчу діяльність, відчуває повноту буття. Воно впливає на людину всебічно у всій повноті його духовної природи, розвиває цілісну особистість. Розумні емоції, які несе мистецтво, покликані внести гармонію в духовний світ особистості, впливаючи на неї комплексно і багатогранно. Саме мистецтво допомагає освіті, адже за допомогою його деякі нудні речі стають яснішими і яскравішими.

? Яку роль відіграє мистецтво у формуванні особистості, її внутрішнього світу?

Кожен вид мистецтва грає свою роль у формуванні особистості. Спробуємо на прикладах довести естетичну, пізнавальну, виховну і розвиваючу роль мистецтва в процесі формування людської особистості у всій її повноті.

Живопис. Перш за все, враження від «побаченого» художником світу можуть бути для особистості дуже глобальними, поворотними. Головне в спілкуванні з творами живопису — це не тільки отримання естетичних емоцій, а, скоріше за все, отримання уявлення про те, що таке краса чи потворність, а, отже, формування *свого сприйняття життя*, його естетичної бази.

Т. Шевченко. «Казашка Катя»

Х. Рембрандт. «Дівчина біля вікна»

На картині Тараса Шевченка «Казашка Катя» зображена вродлива казахська дівчина в національному костюмі, яка тримає свічку, прикриваючи полум'я долонею. Така композиція дає можливість реалістично зобразити розсіяне світло, що підкреслює її красиві риси обличчя, додає картині романтичності і шарму. Саме за таке освітлення і манеру зображення Т. Шевченка порівнюють із Х. Рембрандтом.

Картину Харменс ван Рейна Рембрандта «Дівчина біля вікна» вважають одним із найкращих портретів майстра. Теплі відтінки червоного, коричневого і жовтого, а також «живі» риси дівчинки-служниці роблять картину справжнім шедевром.

Ф. Гойа. «3 травня 1808 р. у Мадриді»

Тема війни неминуче знаходила відображення у творчості художників у всі часи. Якби митці не ставилися до війни, чиї інтереси б не підтримували, все одно в своїх творах вони зображали природність і жахи війни, безглуздість бойових дій, трагедії життя звичайних людей.

На картині Ф. Гойа «3 травня 1808 р. у Мадриді» зображено французьких завойовників, які пригнічують іспанське повстання. Кожен із засуджених зустрічає смерть по-своєму. Чоловік у білій сорочці безстрашно дивиться на дуло рушниці. Все, що відбувається на картині, здається проти-природним, як у страшному сні.

П. Пікассо. «Герніка»

Іспанське місто Герніка, з населенням 6 тис. осіб, було знищено за одну ніч під час Громадянської війни. Відображення страшної дійсності П. Пікассо уклав в абстрактних формах найвідомішого в світі полотна про війну «Герніка». Художник робить акцент на біль і страждання, які спадають на частку простих людей під час військових дій.

Ж.-М. Жаньячик. Пейзажі Прованса

Жан-Марк Жаньячик самостійно освоїв мистецтво живопису. Довголітня практика принесла йому чималий досвід. Художник пише виключно масляними фарбами. У 1999 р. він уперше випробував *мастихін* при написанні однієї зі своїх робіт із зображенням квітів, і з того часу він працює виключно з мастихіном в стилі імпресіонізму. Улюблені мотиви Жана-Марка — це пейзажі Провансу, півдня Франції з її яскравим сонцем і буйством фарб. У своїх полотнах майстер зображує літо, запрошуючи прогулятись або присісти і насолодитися пейзажем, ароматом квітів, нагадуючи глядачеві про швидкоплинність часу.

Мастихіни

Мастихін — художній шпатель різних розмірів, з тонким продовгуватим сталевим стеком. Використовується для змішування олійних фарб, для нанесення фарб із туб на палітру, існує також техніка малярства мастихіном (фарба наноситься на основу не пензлем, а мастихіном, утворюючи нові цікаві візерунки). Техніка роботи мастихіном має суттєву відмінність від техніки пензлем.

У Жана-Марка свій особливий індивідуальний і неповторний стиль написання картин, тому його неможливо порівняти ні з одним іншим художником. Він працює в дусі свого часу, тому він такий популярний. Твори Ж. М. Жаньячика є в багатьох приватних колекціях Європи, США та Північної Африки.

? Назвіть будь-які твори живопису, які справили на вас найбільш емоційний вплив. У чому це проявлялося?

Який зі стилів і жанрів живопису вам подобається найбільше? Чому?

Чи є у вас улюблені художники і які їх твори ви вважаєте найкращими? Чому?

Чи вважаєте ви, що завдяки творам живопису можна вплинути на розвиток особистості? Поясніть, як?

Свою точку зору обґрунтуйте:

«Я вважаю, що...».

«Тому що...».

«Наприклад,...».

«Таким чином,...».

Окреме місце у формуванні особистості займає і *малювання*. Психологами доведено, що малювання допомагає людині заспокоїтися, відволіктися від наявних проблем, повністю переключивши свою увагу на процес. Якщо до цього ще додати достаток своєю працею, то користь від малювання зростає в рази. Здібності до малювання є практично у кожного. Безумовно, великих майстрів завжди було не так багато, проте і вони не народжувалися такими, а шляхом наполегливої праці і навчання удосконалювали свої навички. Якщо ви ніколи не займалися живописом, але хочете почати, то не рекомендується ставити перед собою якихось високих завдань і планок. Працюйте так, як вмієте. Навички, а потім й майстерність, набуваються поступово.

? Яку роль в нашому житті можна відвести скульптурі?
Якими засобами скульптор висловлює свій задум?
Які можливості і особливості мистецтва скульптури?

Скульптура відіграє велику роль у нашому житті. Її світ представлено яскраво і різноманітно. Протягом багатьох століть талановиті майстри у своїх скульптурних творах показують свої уявлення про навколишній світ, втілюють свої естетичні ідеали, фантазії, розкривають нам свій духовний світ.

Виразні можливості цього виду мистецтва безмежні. Відображаючи прекрасне в дійсності, скульптура, в свою чергу, формує нашу свідомість і наші уявлення про прекрасне, виховує смак, змушує задуматися, хвилюватися, співпереживати. Навчитися розуміти мистецтво скульптури, розширювати в цій області свій кругозір повинна кожна культурна людина.

Л. Берніні. Фрагмент «Фонтана чотирьох річок».
Рим. Італія

Ф. Квіроло. «Позбавлення від чар».
Неаполь. Італія

Скульптуру ми зустрічаємо усюди в повсякденному житті: монументальні статуї видатних діячів і захисників міст, рельєфи, що прикрашають архітектуру, естетичні, витончені садово-паркові скульптури, оригінальні, незвичайні статуї з льоду, піску, воску, акрилу тощо. Французький філософ та енциклопедист епохи Просвітництва Дені Дідро писав: «Живопис звертається тільки до очей... Скульптура існує і для сліпих, і для зрячих».

Тосіхіко Хосака. Пісочна скульптура

М. Уїлкінсон.
«Прометей». Акрилова
скульптура

Скульптури зі снігу

? Чи виникало у вас бажання, побачивши скульптурне творіння, доторкнутися до нього рукою, відчутти його об'єм і тривимірність? Як ви вважаєте, чому?

Дослідники в галузі образотворчого мистецтва дійшли висновку, що у скульптури пряма *дотикова сила переконання*. Скульптурний твір викликає у глядача бажання обійти його з усіх боків, відчутти його тривимірність. Кожен новий аспект допомагає глибше зрозуміти зміст скульптури. Не випадково, що до неї хочеться доторкнутися рукою, оскільки дотик як би доповнює зоровий образ. Скульптура як вид образотворчого мистецтва пропагує різні ідеї, відображає думку, почуття, світогляд суспільства в цілому, може впливати на маси. Вона відкриває можливості для навчання ліпленню, композиції, розвитку творчої уяви і мислення.

Музика є особливим видом пізнання — *емоційним пізнанням*. Вона перетворює всі зовнішні впливи в переживання і емоційний досвід, без якого особистість не може відбутися. Вплив музики на емоції, на душу незрівнянно складніший і сильніший, ніж інші види мистецтва. Емоціям належить і роль регуляторів загального розвитку особистості — головний імпульс для діяльності кори півкуль головного мозку йде з підкірки у вигляді емоцій. Якщо виключити ці емоції, то кора позбавляється головного джерела сили.

Музика — це джерело і спосіб розвитку і формування особистості. Естетична роль музики полягає у вихованні естетичної та етичної сприйнятливості і чуйності. Почуття (емоції) радості і горя, насолоди і болю, піднесено-героїчного і низинного, красивого і потворного немов викликаються і посилюються музикою. Під впливом музики розвивається здатність естетичного споглядання і самозаглиблення.

У процесі музичної діяльності людина знайомиться з історичними епохами, особистостями, засвоює кращі зразки поезії, літератури, навіть деякі математичні та фізичні поняття, пов'язані зі звуком, при цьому формується спрямованість на пізнання світу і самого себе. У цьому *пізнавальна роль* музики.

Безсумнівна і роль музики в пізнанні дійсності, осягненні людиною цілісної картини світу. Саме музика формує гуманне ставлення до світу, впливає на формування людських цінностей — любові, краси, добра, людської гідності, любові до життя, забезпечує інтелектуальне зростання. Музика є предметом і джерелом духовного спілкування, вдосконалення. Її величезна роль полягає в передачі народних, національних цінностей і традицій.

Освоєння музики допомагає розвинути мислення — образне і логічне, абстрактне і конкретне; музика формує почуття ритму і гармонії, спостережливість, пам'ять, уяву, голосовий апарат, дрібну моторику пальців. Отже, музичне мистецтво — це частина самого життя людини, основа розуміння нею сенсу життя і навколишнього світу.

? Назвіть музичні твори, які справили на вас найбільш емоційне враження. У чому це проявлялося?

Як впливає музика на ваш настрій?

Чи можна змінити слуханням тієї чи іншої музики ваш емоційний стан?

Чи вважаєте ви, що завдяки музичним творам можна вплинути на розвиток особистості?

Чи є композитори, які вам подобаються найбільше? Які музичні твори ви вважаєте найкращими? Чому?

Свою точку зору обґрунтуйте:

- «Я вважаю, що...».
- «Тому що...».
- «Наприклад,...».
- «Таким чином,...».

Для допитливих

У світі існує ряд музичних творів, які не мають кордонів ні територіальних, ні національних. Ось історії деяких із них. Разом із учителем музики визначте мелодії цих творів.

Обов'язково прослухайте ці музичні твори. Спробуйте пояснити, чому вони чинили і чинять такий вплив на різні покоління.

«Марсельєза» — найвідоміша пісня Французької революції, що стала гімном революціонерів. Спочатку *Марсельєзою* називався «Військовий гімн Рейнської армії». Цю пісню написав військовий інженер Клод Жозеф Руже де Ліль 25 квітня 1792 р., коли французький люд постав проти самодержавства. 24 листопада 1793 р. Конвент обрав *Марсельєзу* державним гімном Франції.

Після подій 1848 р., коли революційна хвиля прокотилася цілою Європою, «*Марсельєза*» стала піснею борців за свободу в цілому світі: в Італії, Польщі, Угорщині тощо. Вона звучала на полях боїв і під час Паризької Комуни в 1871 році. Востаннє «*Марсельєзу*» було заборонено під час Другої світової війни режимом нацистів. Співали пісню в той час представники патріотичного Опору. А вже у 1944 р. її знову було оголошено державним гімном Франції.

Зараз «*Марсельєза*» є державним гімном Франції. Часто вона слугує також як гімн революцій для людей усіх країн, що повстають проти несправедливості. У зв'язку з цим існують різні варіанти «*Марсельєзи*».

Одне із перших паризьких видань «Марсельєзи»

Ф. Рюд. «Марсельєза». Триумфальна Арка.
Париж, Франція

Український варіант «Марсельєзи» (переклад Миколи Вороного)

Гей, діти рідної країни,
Ходімо — настав славетний час!
Бо лютий ворог стяг руїни
Вже розгортає проти нас.
Вам чути, як здаля лунає
Той рев шалених вояків —
Іде, іде проклята згряя,
Щоб ваших нищити синів.

Приспів:

Громадо, в бій ставай!
До лав, батьки й сини!
Рушай! Рушай!
Хай чорна кров напоїть борозни!
Свята любов до свого краю
Зміцнить удар наш у бою.
Злети ж до нас ти, воле, з раю
І силу нам подай свою!
Перемогу під стяги кохані
Прикличмо з лав з усіх кінців, —
Хай бачать недруги здолані
І славу, і триумф борців.

Приспів:

Коли ми здійсним наші мрії,
Батьки в могилах будуть спать,
Але їх прах і славні дії
Зумієм ми ушанувать.
Щоб не тягти життя нужденне,
Дали батьки нам гарту пай, —
Нас кличе збурення натхненне
І смерть у помсті за свій край!

Приспів:

Коли у людини музика пов'язана з певною подією в житті, вона особливо яскрава. Наприклад, коли заходиш до урочистого залу одруження, де звучить музика, то мурахи по шкірі пробігають і може здатися, що життя на мить зупинилося. Цікаво, як же створювалася ця музика, яку називають «Марш Мендельсона»?

«Марш Мендельсона» — широко відомий марш, написаний німецьким композитором Феліксом Мендельсоном в числі інших музичних творів, створених ним для п'єси «Сон у літню ніч» в 1842 р. За сюжетом, там відбувається весілля, тому спеціально для сцени весілля композитор написав «Весільний марш» в тональності «до мажор», який значиться в списку його музичних творів як «Опус 61». Важливо розуміти, що Ф. Мендельсон писав цей марш саме для постановки конкретної театральної п'єси і зовсім не планував використовувати його як музику для реальних одружень.

Першого разу «Марш Мендельсона» був використаний як весільна мелодія під час вінчання Дороті Керью і Тома Денієла в церкві Св. Пітера в Тівертоні (Великобританія) 2 червня 1847 р. Наречений і наречена були прості, нікому невідомі люди, і про

це весілля ніхто і ніколи б не згадав, якби на ньому вперше в історії не пролунав, як весільна музика цей знаменитий марш.

Але справжню популярність марш отримав після того, як пролунав на весіллі англійської принцеси Вікторії і спадкоємця прусського престолу кронпринца Фрідріха Вільгельма 25 січня 1858 р. Принцеса Вікторія ще в дитячому віці познайомилася зі знаменитим композитором: Фелікс Мендельсон під час гастролей по Англії в травні 1847 р. був запрошений до королівського палацу, де грав свої твори спеціально для королівської сім'ї, в тому числі і для 7-річної принцеси.

Однак кронпринц Фрідріх Вільгельм був шанувальником іншого німецького композитора, Ріхарда Вагнера, і наполягав на тому, щоб під час весілля звучав «Весільний хор» — фрагмент із опери Р. Вагнера «Лоенгрін». У результаті наречений і наречена знайшли компромісне рішення, і під час їх одруження прозвучали обидва твори — «Весільний хор» Р. Вагнера грали, коли наречений і наречена входили до церкви, а «Весільний марш» Ф. Мендельсона — коли вони виходили звідти, вже ставши чоловіком і дружиною.

Під впливом цього історичного весілля, виконання під час одружень спеціальної весільної музики стало загальноприйнятим, і в багатьох західних країнах закріпилася наступна традиція: під час входу молодят до церкви або до Палацу одружень виповнюється «Весільний хор» Р. Вагнера, а під час виходу — «Весільний марш» Ф. Мендельсона. Зараз цей твір вважається одним із найбільш поширених в світі весільних маршів.

Яка з двох згаданих весільних мелодій краща, важко сказати. Прослухайте обидва твори і самі порівняйте їх.

Дж. Хейтер. «Весілля королеви Вікторії і принца Альберта Саксен-Кобург-Гота. 10 лютого 1840 року»

? Доберіть, разом із друзями музичні твори різних епох, стилів і різних композиторів, які вважаєте світовим надбанням людства. Поясніть, чому, на вашу думку, саме ці твори ви вважаєте загальнолюдськими цінностями.

Отже, роль мистецтва у формуванні особистості велика. Воно має особливість пронизувати всі сфери життя людини, воно безпосередньо пов'язано з вихованням, працею і наукою. Мистецтво — це і імпульс до пізнання нового, до творчості, і спосіб формування ціннісних якостей.

Культурна людина — це не та людина, яку привчають до духовних цінностей насильно, це особистість, яка отримує від цього спілкування радість, відчуває повноту буття, радіє гармонії свого «я» і світу, черпаючи духовну енергію з полотен живописців, творінь скульпторів, музики композиторів. Сьогодні також створюються гарні книги, фільми, музика, при ознайомленні з якими людина набуває можливість долучитися до всього напрацьованого людством досвіду, тим самим розвиваючи свої власні здібності.

Хотілося б поговорити з вами і про зворотній бік мистецтва, про інше мистецтво, яке може морально розбещувати людину, привести до дегуманізації особистості. Причина тут криється в цивільній, ідеологічній і моральній позиції автора художнього твору. Підмінюючи справжнє мистецтво красивою формою, що не несе ніякого сенсу взагалі, створюючи зразки мистецтва, які отупляють і відводять думки в небуття, деякі «творці» створюють товар, призначений тільки для масового споживання. Навмисно або навпаки вони знищують можливість людини наблизитися до розуміння навколишньої дійсності, природи, суспільства та й самої себе теж. Таке мистецтво нерідко виконує тільки функцію розваги.

З давніх-давен мистецтво використовувалося як для освіти, так і для відволікання, розваги. На жаль, є чимало наших сучасників, особливо саме серед молоді, які віддають перевагу вульгарній літературі, дивляться жорстокі фільми, слухають музику, яка руйнує психіку. Таке «псевдомистецтво» пропагує насильство, розбещеність і інші соціальні пороки. Поступово чимала частина підростаючого покоління стає обмеженою, байдужою, вульгарними споживачами, жорстокими і сліпими до себе та інших. Переважна більшість людей втратила колишню активність і весь свій вільний час вважає за краще проводити в пасивному спогляданні телепередач або у мережі Інтернет. Саме це і породило нове покоління майстрів легкої наживи. Вважаючи, що задоволення є вищим благом і сенсом життя людини, таке мистецтво трансформується тільки в індустрію розваг.

Чи не небезпечне таке мистецтво для суспільства? Природно, що в такій атмосфері досить важко пропагувати загальнолюдські цінності, коли сучасні реалії диктують молодим людям абсолютно іншу модель поведінки, цілеспрямовано і послідовно негативно впливаючи на свідомість, що формується.

Отже, мистецтво, в першу чергу, повинно відображати реальне життя людей, а не вселяти, що все добре. Не варто закривати очі, а навпаки — потрібно звертати увагу на реальний стан справ і змінювати ситуацію на краще. Хотілося б, щоб сучасні «творці прекрасного і вічного» спрямували свої зусилля

на те, щоб відкривати очі людині, щоб вона озирнулася навколо, щоб її серце забилося, щоб всі навколо відчували існуючу несправедливість і всі разом почали шукати рішення існуючих проблем. Завжди треба пам'ятати, якщо людина буде володіти сильними якостями, наприклад, такими, як: чесність, гідність, краса і гармонійність внутрішнього світу, гуманізм, позитивне світосприйняття, свобода мислення, цілеспрямованість, відповідальність, бажання самовдосконалюватися, то і суспільство, в якому ця особистість живе, буде рухатися прогресивним шляхом розвитку. Саме мистецтво висвітлює шлях тим, хто іде вперед, до світла.

На щастя, в нашій країні є чимало справжніх патріотів, мистецтво яких виховує саме ті позитивні якості, про які йшлося вище. Саме вони і є прикладом для наслідування.

Міні-диспут

Що для вас було найбільш цікавим при вивченні предмету «Мистецтво»?

Який вид образотворчого мистецтва вам сподобався найбільше?

Свою думку обґрунтуйте і наведіть приклади:

«Я вважаю, що...».

«Тому що...».

«Наприклад,...».

«Таким чином,...».

Короткий словник-довідник

Аніме — японська мультиплікація. Головна відмінність від мультиплікації інших країн полягає в тому, що аніме, в основному, робиться з розрахунку на підліткову та дорослу аудиторію.

Архітектура — це одночасно наука і мистецтво проектування будівель, а також, власне, система будівель та споруд, які формують просторове середовище для життя і діяльності людей відповідно до законів краси.

Архітектурний модернізм (французькою *modernisme*, від французького *moderne* — «новітній», «сучасний») — напрям у європейській архітектурі ХХ ст. (період з початку 1900-х рр. і по 70-80-ті рр. ХХ ст.), вживається іноді як синонім поняття «сучасна архітектура».

Архітектурний постмодернізм — це сукупність течій, які виникли в 1960-х рр. і прийшли на зміну пануючому модернізму. Розквіт стилю почався з 1980-х і триває досі.

Бібліотека або **книгозбірня** — культурно-освітній заклад, що здійснює збирання друкованих і рукописних матеріалів, проводить їх опрацювання і відображення у каталогах, організовує відповідне їх зберігання, збереження і обслуговування ними читачів.

Гедонізм (древньо грецькою — «насолада», «задоволення») — етичне вчення, згідно з яким задоволення є вищим благом і метою життя.

Гімни — хвалебні пісні, звернені до Бога.

Діалог культур — взаємодія, вплив, проникнення або відштовхування різних історичних або сучасних культур, як форми їх конфесійного або політичного співіснування.

Екранні мистецтва — сфера художньо-суспільної діяльності, позначена різноманітними способами відтворення рухомого зображення через різні засоби його проєкції на екран. Існують різні *види екранного мистецтва*: **кінематограф**, **телебачення**, **відео**, **комп'ютерні технології**. Вони є тією формою, за допомогою якої вибудовується обличчя сучасної культури і водночас наповнюється відповідним сенсом.

Електронна бібліотека — впорядкована колекція різноманітних електронних документів (в тому числі книг, журналів), забезпечених засобами навігації та пошуку. Може бути веб-сайтом, де поступово накопичуються різні тексти (частіше літературні, але також наукові та будь-які інші, аж до комп'ютерних програм) і мультимедійні дані, кожен з яких самодостатній і в будь-який момент може бути затребуваний читачем.

Елітарна культура — це культура привілейованих груп суспільства, що характеризується принциповою закритістю, духовним аристократизмом і ціннісно-сміисловою самодостатністю. Вид культури, що характеризується виробництвом культурних цінностей, зразків, які в силу своєї винятковості розраховані і доступ-

ні в основному вузькому колу людей (еліти). Її основний ідеал — формування свідомості, готової до активної перетворюючої діяльності і творчості відповідно до об'єктивних законів дійсності

Імпресіонізм (від французького *impression* — «враження») — це художньо-стильовий напрям у мистецтві і літературі, заснований на принципі безпосередньої фіксації вражень, спостережень, співпереживань.

Інформаційна культура — це сукупність норм, правил і стереотипів поведінки і мислення, пов'язаних з інформаційним обміном у суспільстві.

Кінетичне мистецтво, кінетизм (грецькою *kinetikos* — «дія, що приводить до руху») — напрям у сучасному мистецтві, що обіграє ефекти реального руху всього твору або окремих його складових. Кінетизм ґрунтується на уявленні про те, що за допомогою світла і руху можна створити твір мистецтва. Об'єкти представляють собою рухомі установки, що виробляють при переміщенні цікаві поєднання світла і тіні, іноді звучать. Ці ретельно сконструйовані пристрої з металу, скла або інших матеріалів, з'єднані з миготливими світловими пристроями, отримали назву «мобілів».

Кіномистецтво — вид мистецтва, твори якого створюються за допомогою кінознімання реальних, навмисно інсценованих або відтворених засобами анімації, подій.

Комунікативність — сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації.

Масова культура (або: **маскультура**, **поп-культура**, **популярна культура**) — культура, популярна серед широких верств населення в даному суспільстві та переважно комерційно успішна, елементи якої знаходяться повсюди: в кулінарії, одязі, споживанні, засобах масової інформації, в розвагах (наприклад, у спорті і музиці), контрастуючи з «елітарною культурою».

Мастихін — художній шпатель різних розмірів, з тонким продовгуватим сталевим стеком. Використовується для змішування олійних фарб, для нанесення фарб з туб на палітру, існує також техніка малярства мастихіном (фарба наноситься на основу не пензлем, а мастихіном, утворюючи нові цікаві візерунки). Техніка роботи мастихіном має суттєву відмінність від техніки пензлем.

Мистецький проект — різновид художньо-творчої діяльності, який потребує самостійного розв'язання проблеми, що обрана, та можливості застосування отриманих результатів у реальному житті.

Модерн (від французького *moderne* — «сучасний») — стиль (художній напрям) у мистецтві, архітектурі і особливо декоративно-прикладному мистецтві, який досяг піку своєї популярності в останній декаді XIX— початку XX ст. (до початку Першої світової війни).

Музика — вид мистецтва, в якому засобом втілення художніх образів є окремим образом організовані музичні звуки, в основі яких закладено узагальнені інтонації людської мови. Музика безпосередньо впливає на почуття людини. Її поділяють на *світську й духовну*, на *інструментальну й вокальну*. **Основними**

елементами є *лад, ритм, темп, гучність, тембр, мелодія, гармонія, поліфонія*. Музика фіксується в нотному записі.

Музичний імпресіонізм — музичний напрямок, аналогічний імпресіонізму в живописі, що склався у Франції в останню чверть XIX ст. — початку XX ст., перш за все у творчості Еріка Саті, Клода Дебюссі і Моріса Равеля. Потім імпресіонізм поширився і в інших країнах. Як напрямок, імпресіонізм надав неocenенний вплив на майбутні стилі та музичні течії.

Музичний портрет — це музично-художній образ конкретної особистості, як реально існуючої (що існувала), так і вигаданої, яка стала центральною темою твору або його великої самостійної частини.

Мультиплікація (від латинського *multiplicatio* — «розмноження», «збільшення», «зростання») або **анімація** (від латинського *anima* — «душа» і похідного французького *animation* — «оживлення») — вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом зйомки послідовних фаз руху намальованих (*графічна мультиплікація*) або об'ємних (*об'ємна мультиплікація*) об'єктів. Ці твори називають **анімаційними**, чи **мультиплікаційними фільмами** (мультфільмами).

Постімпресіонізм (французькою *postimpressionisme*, від латинського *post* — «після» та французького *impression* — «враження») — напрям в образотворчому мистецтві (переважно у французькому живописі), починаючи з другої половини 1880-х рр. до початку XX ст. Художники цього напрямку не дотримувалися основного стильового прийому імпресіоністів — зображення не самого предмету, а *враження* від нього. Прихильники нового напрямку прагнули вільно та узагальнено передавати матеріальний світ. Вони не були об'єднані ні загальною програмою, ні загальним методом, кожен із них — яскрава творча індивідуальність, кожний залишив свій слід у мистецтві.

Реалізм (від латинського *realis* — «суттєвий», «дійсний») — у мистецтві в *широкому сенсі* правдиве, об'єктивне, всебічне відображення дійсності специфічними засобами, притаманними видам художньої творчості. У *більш вузькому значенні* реалізм розглядається як художній стиль. Митці досліджують особистість людини в нерозривному зв'язку з сучасним їм суспільством і соціальним становищем в ньому, відтворюють життя в його об'єктивній сутності, показують закономірності розвитку і буття людини, суспільства, світу.

Розщеплення — багатозначний термін, що означає поділ цілого на складові частини.

Скульптура (латинською *sculptura*, від латинського *sculpo* — «вирізаю», «висікаю») — вид образотворчого мистецтва, твори якого мають об'ємну форму й виконуються способом витісування, виливання, різьблення, ліплення з твердих чи пластичних матеріалів (каменю, металу, дерева, глини та ін.).

Статуетка (французькою *statuette*, від латинського *statua* — «маленька статуя») — невелика скульптура, виконана з дерева, кістки, глини, каменю, металу та інших матеріалів, що зображає антропоморфні образи, фігури тварин, неживі і абстрактні предмети. Належить до *скульптури малих форм*, тобто заввишки не більше 80 см і довжиною не більше 1 м. Статуетки можуть мати безліч призначень — від культового до утилітарного.

Стереотипи поведінки і мислення людини — це алгоритми, програми поведінки і мислення, яким людина слідує не замислюючись. Частина з них є вродженою, а частина, придбаною в процесі виховання та самої життєдіяльності. Це комплекси умовних і безумовних рефлексів людини на чинники зовнішніх і внутрішніх змін навколо людини і всередині її самої.

Стиль — це сукупність стійких ознак, що характеризують твори мистецтва певної культурно-історичної епохи або індивідуальну манеру митця.

Телебачення — загальний термін, що охоплює всі аспекти технології та практичної діяльності, пов'язаних з передачею зображень із звуковим супроводом на великі відстані.

Фовізм (французькою *fauvisme*, від французького *fauve* — «дикий») — напрям у французькому живописі кінця XIX — початку XX ст. Назва закріпилася за групою художників, чиї полотна були представлені на осінньому салоні 1905 р. Картини залишали у глядача відчуття енергії і пристрасті, і французький критик Луї Восель назвав цих живописців дикими звірами (французькою *Les fauves*). Це було реакцією сучасників на «дику» виразність фарб. Так випадкове висловлювання закріпилося як назва всього напрямку. Самі ж художники ніколи не визнавали над собою даного епітета.

Фрагментація — процес дроблення чого-небудь на безліч дрібних розрізнених фрагментів.

ЗМІСТ

Вступ	3
Стилі та напрями мистецтва	5
Імпресіонізм	5
Живопис імпресіонізму	6
Українські художники-імпресіоністи	25
Постімпресіонізм	30
Живопис постімпресіонізму	30
Скульптура постімпресіонізму	39
Музичне мистецтво імпресіонізму та постімпресіонізму	45
Перевір себе	56
Різновиди модернізму	63
Модерн, модернізм, постмодернізм в архітектурі	63
Різновиди архітектурного модерну	65
Різновиди архітектурного модернізму	70
Різновиди архітектурного постмодернізму	73
Модерн, модернізм у живописі	78
Живопис постмодернізму	88
Скульптура модернізму і постмодернізму	90
Музичне мистецтво ХХ століття	97
Українське музичне мистецтво ХХ— початку ХХІ століть	104
Перевір себе	109
Екранні мистецтва	117
Кінематограф	117
Види екранних мистецтв	123
Документальне кіно	123
Мультиплікація	124
Науково-популярний кінематограф	128
Українське документальне та науково-популярне кіно	128

Відеокліпи	129
Ігрове кіно	130
Жанри художнього кіномистецтва	130
Сучасне українське художнє кіномистецтво	135
Телебачення	140
Телереклама.....	147
Форми поширення мистецтва.....	151
Форми збереження культурної спадщини	152
Бібліотеки	152
Найбільші бібліотеки світу й України	155
Музеї.....	158
Найвідоміші музеї світу	161
Ватикан	161
Лувр	164
Дрезденська галерея.....	171
Метрополітен-музей.....	178
Національний музей Китаю.....	185
Музей китайських ієрогліфів	187
Теракотова армія — одна з найзнаменитіших пам'яток у світі.....	187
Національний музей ремесел Індії.....	189
Театр-музей Сальвадора Далі	192
Музеї України	197
Національний музей народної архітектури та побуту в селищі Пироговому	200
Переяслав-Хмельницький музей народного побуту та архітектури.....	201
Музей писанкового розпису	202
Петриківський музей етнографії, побуту та народно-прикладного мистецтва.....	206
Яготинська картинна галерея	211
Борщівська чорна сорочка.....	213

Музей мікроскопічної мініатюри майстра Миколи Сядристого	218
Роль засобів масової інформації (ЗМІ) у поширенні мистецьких цінностей	220
Значення мистецтва в діалозі культур	223
Перевір себе	231
Розглянемо значення мистецтва для кожного з нас	235
Короткий словник-довідник.....	248

Навчальне видання

Назаренко Наталія Володимирівна,
Чен Наталія Володимирівна,
Севастьянова Даріна Олександрівна,
Мерзлікіна Маріанна Михайлівна

МИСТЕЦТВО

Підручник для 9 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено.

Відповідальний за випуск *С. А. Єфименко*
Художнє оформлення, художнє редагування *В. С. Стадник*
Комп'ютерне макетування *В. С. Стадник*
Редактор *І. В. Єфименко*

Формат 70×100/₁₆. Ум. друк. арк. 20,64. Обл.-вид. арк. 18,51.
Тираж 42475 пр. Зам. № 17-061.

Видавництво «Оберіг»
Україна, 61140, Харків-140, пр. Гагаріна, 62, к. 97.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3045 від 07.12.2007 р.

Віддруковано у ТОВ «Оберіг»
61140, м. Харків, проспект Гагаріна, 62, к. 97.
Свідоцтво про реєстрацію видавничої діяльності ДК № 3045 від 07.12.2007 р.